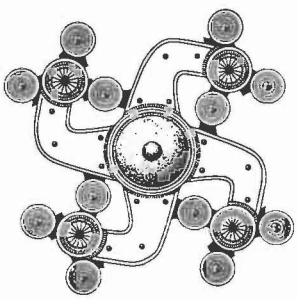
Årbog 2000 - 2001

25. ÅRGANG

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Udgivet af Historisk-topografisk Selskab
for Gladsaxe Kommune

Omslagsbillede: Velgørenhedsmærkeark med motiv af Bagsværd Asyl fra omkring 1910.
Overskuddet i forbindelse med salget af frimærkerne gik til Bagsværd Asyl – et eksempel på datidens form for privat godgørenhed.

Bomærke: Jordfund fra Højgården 1905

Redaktion: *Ebbe Fels*
Vibeke Filipsen
Arne J. Hermann
Erik Starup

Grafisk tilrettelæggelse: *Erik Starup*

Grafisk produktion: *Grafia Tryk ApS*

ISSN 0440-9809

Indhold

Forord 5

Fra fattiglem til aldersrentenyder 7
Af *Vibeke Filipsen*

En driftig cykelhandlerfamilies krønike 43
Af *Arne Jørgensen, "Bristol"*

Da Mørkhøj var en idyllisk landsby 87
Baseret på erindringsskitser af Charles Thøgersen
Af Arne J. Hermann

Personalia 101

SELSKABETS PUBLIKATIONER

Gladsaxebogen 1. Af C.L.B. Cramer. 2. oplag 1979.
Gladsaxebogen 2. Af Mogens Lebech. 1. oplag 1971.
Gladsaxebogen 3. Red. af Ebbe Fels m.fl. 1. oplag 1991.

Medlemspris:

Gladsaxebogen	1: kr. 60,00
Gladsaxebogen	2: kr. 60,00
Gladsaxebogen	3: kr. 150,00
Årsskrift	1968: kr. 11,50
	1969: kr. 11,50
	1970: kr. 11,50
	1971: kr. 11,50
	1972: kr. 14,00
	1973: kr. 18,00
	1974: kr. 18,00
	1975: kr. 21,00
	1976: kr. 29,00 (for medlemmer kr. 22,00)
	1977: kr. 32,00 (for medlemmer kr. 24,00)
	1978: kr. 36,00 (for medlemmer kr. 27,00)
	1979: kr. 48,00 (for medlemmer kr. 36,00)
	1980: kr. 48,00 (for medlemmer kr. 36,00)
	1981: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
	1982: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
	1983: kr. 56,00 (for medlemmer kr. 42,00)
	1984: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
	1985-86: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
	1987-88: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
	1989-91: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
	1992-93: kr. 80,00 (for medlemmer kr. 60,00)
	1995: kr. 95,00 (for medlemmer kr. 70,00)
	1996-97: kr. 66,00 (for medlemmer kr. 50,00)
	1998: kr. 66,00 (for medlemmer kr. 50,00)

Register til Årsskrifter/Årbøger 1968-1995: kr. 66,00 (for medlemmer kr. 50,00)

Folketællingen 1787: kr. 60,00 (for medlemmer kr. 45,00)
Da vi var bønder – Gladsaxe gårdenes historie: kr. 220,00 (for medlemmer kr. 165,00)

Postkort:	1 sæt enkelte kr. 18,00 (for medl. kr. 11,00)
	1 sæt dobbelte kr. 32,00 (for medl. kr. 18,00)

Kontingent:
Enkeltmedlemmer: kr. 80,00
Husstande: kr. 100,00
Foreningen, firmaer og institutioner: kr. 200,00
For pensionister og unge under uddannelse ydes en nedsættelse på kr. 10,00 i ovennævnte beløb.

Kontingent og betaling for publikationer sendes til:
Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, girokonto 6 48 34 37,
kasserer Ib Lund, Åsevej 27, 3500 Værløse

Selskabet er medlem af Dansk Lokalhistoruisk Forening.

Forord

Hermed foreligger så Årbogen 2000-2001 - den 25. i rækken.

Vi bringer som sædvanlig artikler af højst forskellig art med rod i vor lokale historie.
Denne gang har to af artiklerne dog det fælles præg, at de er forankret i den lokale socialhistorie. Som noget nyt bringer vi en beretning om et lokalt forretningseventyr, nemlig firmaet Bristols fantastiske udvikling fra en uhyre beskeden start i 1938 til et noget nær forretningsimperium i år 2000.

En stor tak til bidragsyderne samt til Gladsaxe Byråd for vanlig imødekommenhed og økonomisk støtte.

December 2000

Ebbe Fels
Formand

Fra fattiglem til aldersrentenyder

Dansk socialforsorg fra 1708-1933

Af *Vibeke Filipsen*

Det er målet med denne artikel at give et kort indtryk af, hvordan den sociale forsorg udviklede sig frem til ca. 1908. Hvordan og hvorfor ændrede lovgivningen karakter, hvem modtog fattighjælp, og hvilke konsekvenser fik hjælpen, hvem var "værdig trængende"[1], og hvordan blev hjælpen ydet specielt i 1800-tallet? Disse spørgsmål er, i den udstrækning det har været muligt, illustreret med eksempler fra kilderne i Gladsaxe-Herlev kommunearkiv og pastoratsarkiv.

Fattigforsorgen i 1700-tallet

Formålet med fattigforsorgen i Forordningen 1708

Allerede inden kommunerne blev oprettet i 1842, havde staten med Forordning af 24. Sept. 1708 om "betlerne i Danmark" søgt at erstatte tiggeriet med organiseret fattigforsørgelse. Staten påtog sig i forordningen et medansvar for at løse fattigdomsproblemerne, men lagde ansvaret for at løse opgaven over på et lokalt, decentralt system – de fattige skulle henvende sig til de lokale myndigheder og søge om hjælp. Det ville i praksis sige, at de skulle henvende sig til præsten, som man mente, var den person i sognet, der havde bedst kendskab til de enkelte sognebørns vé og vel. Han blev formand for fattigkommissionen. Det var imidlertid ikke alle og enhver, der kunne få fattighjælp. For første gang delte man i lovgivningen de tidligere tiggere i de værdige trængende, der uden egen skyld var kommet i nød, og den gruppe der selvforskyldt var havnet i fattigdom. Det var kun den første gruppe, der skulle understøttes af lokalbefolkningen. Man ville i forordningen ikke tvinge lokalbefolkningen til at hjælpe, men fortsat lade understøttelsen betales af frivillige gaver f.eks. indsamlet i kirken om søndagen. De øvrige skulle enten sendes i Pesthuset i København eller sættes til andet nyttigt arbejde.

[1] Begreberne "uværdige" og "værdige" fattige/trængende går i hele denne artikel på, om fattigdommen var selvforskyldt eller ej.

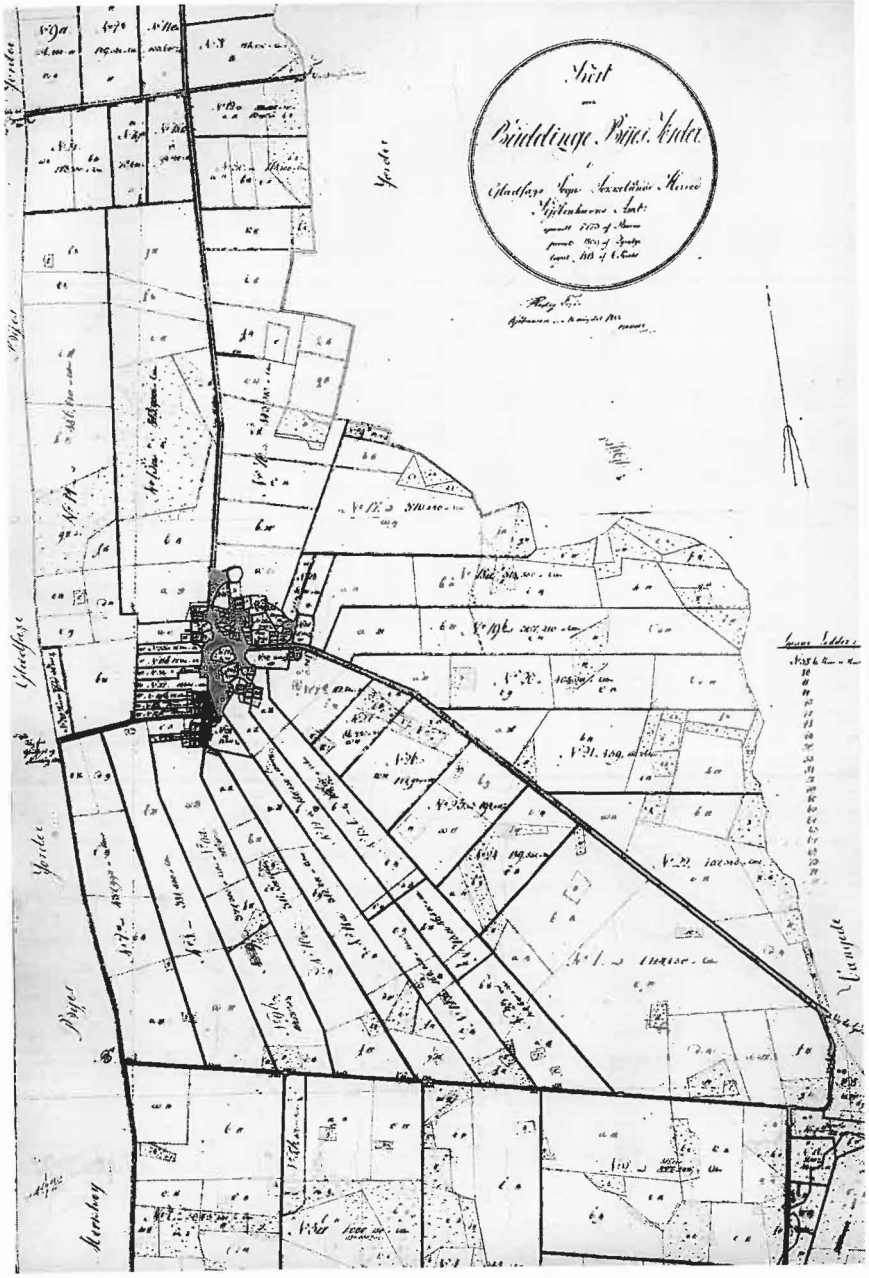
Men ét var lovens smukke intentioner og noget ganske andet praksis. På grund af de dårlige tider for landbruget vedblev det hele 1700-tallet igennem at være familien, landsbyerne og i købstæderne lavene, der forsørgede de fattige. Hvis dette ikke fungerede, var de dårligst stillede henvist til at tigge.

Landbrugsreformerne

Da landbrugsreformerne i slutningen af 1700-tallet blev indført, aftog landsbyfællesskabets betydning, hvilket begrænsede den gensidige hjælp og forsørgelse. På landsplan gav det mange steder store sociale problemer op gennem 1800-tallet, fordi gruppen af husmænd og jordløse arbejdere voksede. I forbindelse med udskiftningen var det derfor afgørende, at der også blev taget hensyn til de svageste i landsbysamfundet. I Gladsaxe-Herlev sogn fik udskiftningstanken ligesom i mange landsbyer i rytterdistriktet tilslutning fra hovedparten af bønderne. Afgørende, for hvor hurtigt udskiftningen blev gennemført i de enkelte landsbyer, var imidlertid, hvorledes det var muligt at sikre græsningsarealer til husmændene. I Gladsaxe-Herlev sogn søgte man at sikre, at der ikke opstod øgede sociale problemer på grund af udskiftningen.

Udskiftningen i både Bagsværd, Gladsaxe og Mørkhøj blev afviklet mellem 1769 og 1772 – d.v.s ganske tidligt – med stor succes. Bønderne diskuterede, hvorledes de enkelte bønders ønsker kunne tilpasses udskiftningen, og samtidig havde de mulighed for at finde passende græsningsarealer til husmændenes småkræ. Således opløstes Bagsværd landsby slet ikke, da kun 2 af de 13 gårde flyttede ud af landsbyen. Selv om de enkelte gårde fik samlet deres jord, forblev gårdene i landsbyen, og samtidig var det muligt at finde passende græsningsarealer til de 23 husmænd på områderne omkring søen og skoven. I disse tre landsbyer var der med andre ord ikke blot på kort sigt, men også på længere sigt udsigt til økonomisk trygge kår for alle landsbyernes beboere.

Det samme kan man til gengæld ikke sige om Buddinge landsby. Det fremgår af et brev til Landvæsenskommissionen, at allerede i 1770 anmoder 9 af de 23 bønder i Buddinge om at komme ud af fællesskabet, fordi det fungerede så dårligt. En af forklaringerne på, at landsbyfællesskabet fungerede dårligt allerede før udskiftningen, skal sandsynligvis søges i de store økonomiske forskelle, der i denne landsby var mellem rig og fattig. De fattigste bønder – og det var de fleste – havde ikke mere at rutte med end husmændene, hvilket fremgår af en henvendelse til Kongen fra 6 af de bønder, der havde været modstandere af udskiftningen. Hvis landbyen absolut skulle udskiftes, ønskede

Udskiftningskort over Buddinge bys jorder 1773.

de at få jorden delt således, at der fortsat kunne opretholdes en fælled. Det er tydeligt, at modstanderne frygtede, at det var umuligt at finde tilstrækkeligt med græsningsarealer, hvilket kan undre, når Buddinge gik helt ned til Utterslev mose. Samtidig tyder meget på, at de små gårdmænd i Buddinge ikke har ment, at de kunne klare udgifterne i forbindelse med udflytningen, på trods af det tilskud Rentekammeret gav til hjælp. De ernærede sig næsten på samme måde som husmændene og havde intet økonomisk overskud. Buddinge gik i opløsning som landsby efter udskiftningen og udflytningen. I Matriklen 1844 kan man konstatere, at fire gårde blev liggende inde i byen, hvor imod 17 gårde flyttede ud på markerne, med andre ord: 2 gårde blev nedlagt og indlemmet i de andre efter udskiftningen. Buddinge dækkede et enormt areal fra Gammelmosevej, langs Buddingevej ned til Buddinge by samt hele det område, der i dag kaldes Søborg, dvs. helt ned til Utterslev mose og ud mod grænserne til henholdsvis København og Gentofte - et område så stort, at det hverken har givet mening at bevare bylavet for alle Buddinge-gårdene eller at opretholde et fællesskab for de små gårde, der ikke flyttede ud. I Buddinge har de økonomisk svageste ikke blot frygtet de øjeblikkelige økonomiske konsekvenser, men også de mere langsigtede. Hvem skulle forsørge dem, hvis hverken familien eller landsbyfællesskabet var der til at hjælpe?

Fra fattigforsorg til socialforsorg i 1800-tallet

Formålet med fattigforsorgen i Reglementet i 1803

De økonomisk gode tider kombineret med oplysningstidens humane strømninger førte til, at regeringen endnu engang søgte at finde en løsning på fattigdomsproblemet. Den 5. juli 1803 udstedtes "Reglement for fattigvæsenets provisoriske indretning og administration" – en lov, der skulle blive retningsgivende for socialforsorgen i det meste af det 19. århundrede. Ligesom i forordningen fra 1708 understregede den statens pligt til at hjælpe de værdige trængende. Fattighjælpen var fortsat et lokalt decentralt anliggende – det var lokalsamfundets pligt til at forsørge *sine egne fattige.*

Men hvem var da de værdige trængende, som sognet skulle sikre fuld hjælp? Gamle og syge skulle sikres fuld hjælp, og desuden skulle forældreløse børn forsørges, indtil de selv kunne tjene til føden. Samtidig definerede reglementet, hvem sognet skulle opfatte som *sine egne fattige.* Det var de værdige trængende, som var født og opdraget i sognet, eller som i de sidste 3 år "enten bestandig eller dog i længere tid end på noget andetsted have opholdt og ernæret sig i [sognet]". I 1839 udvidedes dette åremål til 5 år. Som man kan forestille sig søgte sog-

nene at mindske udgifterne til fattighjælp ved at "hjælpe" værdige trængende videre til det næste sogn, inden de havde opholdt sig det maksimale antal år i sognet. For at imødegå dette problem indeholdt forordningen strenge straffebestemmelser mod dem, der illegalt fragtede tiggere fra et sted til et andet, ligesom det var forbudt at tigge. Til gengælde skulle arbejdsduelige kun sikres så meget hjælp, at de ikke tiggede, men ikke mere end, at de fortsat ville være motiverede til at søge arbejde.

Hele 1800-tallet igennem var forudsætningen for fattigforsorgen netop den enkeltes pligt til efter evne at forsørge sig selv og sine egne. Først når det ikke påhvilede andre at forsørge den fattige, og når den lokale fattigbestyrelse skønnede, at der forelå en reel trang, trådte den offentlige forsorg ind.

Hensigten med loven af 1803 var at komme tiggeriet til livs, og loven var derfor også kun udtryk for, hvorledes dette mål lettest blev nået uden i øvrigt at tage stilling til årsagerne til fattigdommen. For at løse opgaven oprettedes lokale fattigkommissionener med tilhørende fattigkasser. De fødte medlemmer af disse kommissioner var sognepræsten, der var formand, og herredsfogeden. Desuden blev der udpeget sognerepræsentanter. Fattigforsorgen finansieredes bl.a. af ligning på de lokale beboere i forhold til udgiftsbehovet. Denne skat indbetaltes til fattigkassen, som administreredes af fattigkommissionen. Det var fattigkommissionens opgave at skønne over behov og trang, fordele udgifterne på de lokale borgere samt indsamle og fordele hjælpen.

Realiteterne i første halvdel af 1800-tallet

Forordningen blev udarbejdet under økonomisk gode tider, men da den skulle føres ud i livet havde forholdene ændret sig markant. Landbrugskrisen, der fulgte i kølvandet på fredsslutningen 1813, førte mange steder til krav om begrænsning og billiggørelse af fattighjælpen - netop på et tidspunkt, hvor de svageste i samfundet havde stort behov for midlertidig hjælp.

Forårsaget af dyrtiden henstillede regeringen i 1820'erne, at der kun ydedes hjælp til virkeligt trængende, og at den tildeltes i forhold til det arbejde, den enkelte kunne præstere. I 1824 kom en bestemmelse om, at personer, der havde modtaget fattighjælp, kun måtte gifte sig med fattigkommissionens tilladelse. Dette var første gang, at borgere, der modtog hjælp fra det offentligt, blev betragtet som andenrangsborgere. De fattige mistede fuld råderet over deres ejendele, og med indførelsen af Junigrundloven mistede de fattige valgret

og valgbarhed til Rigsdagen og de kommunale råd. Med enkelte mindre ændringer var disse regler gældende frem til 1933. Før 1891 eksisterede der ingen faste regler for eftergivelse af fattighjælp.

Hvordan blev hjælpen givet?

Permanent hjælp

Normalt blev fattighjælpen ydet som permanent hjælp, hvilket betød, at præsten i december fremlagde et udførligt forslag til fattigforsørgelsen i det følgende år. Hvis de øvrige medlemmer var enige, blev den vedtaget og den efterfølgende søndag læst op fra prædikestolen. Alle sognets beboere havde krav på at vide, hvem der fik hvor meget, og alle kunne komme med indsigelser og forslag. Hvis nogle tog meget anstød af fattigkommissionens bestemmelser, kunne de klage til amtets fattigdirektion.

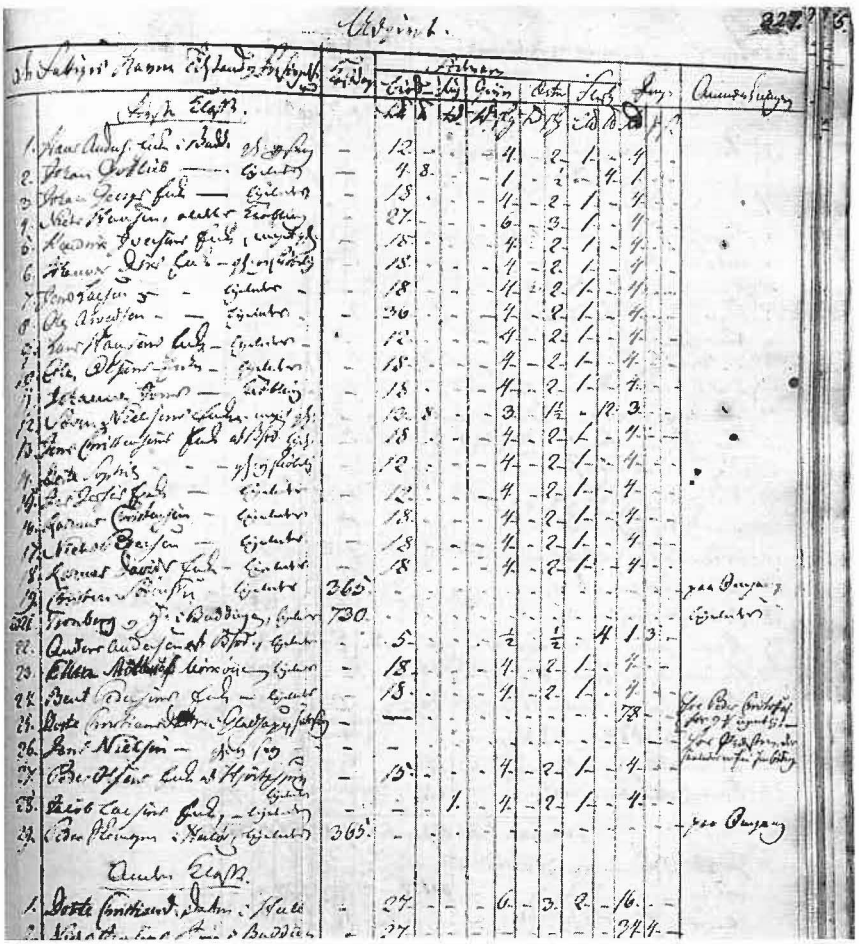

Jens Winther Bentzon.

Dette skete i Gladsaxe sogn og Herlev annekssogn i 1813, hvor de fattige hverken kunne leve eller dø af de beløb, de fik p.g.a. dyrtiden. Sognepræst Jens Winther Bentzon fra Gladsaxe Kirke bekymrede sig om, hvorfor der var flere fattige i hans sogn og besluttede derfor at

forhøje fattigskatten til det seksdobbelte af det aftalte beløb. Det fik sognets beboere til at indsende en protest til Stiftamtet, der måtte irettesætte præsten. Egentlig var Bentzon bare forud for sin tid. I 1853, hvor der også var dyrtid, blev der udstedt en særlov, hvorefter sogneforstanderskaberne (datidens byråd) bemyndigedes til "Ved overordentlig Understøttelse at lindre Dyrtidens Tryk paa de Uformuende".

I begyndelsen af 1800-tallet fik de fattige hjælp ved at gå på omgang i sognet. De blev bespist på de forskellige gårde, og det fremgår af forsørgelsesplanen i fattigvæsensprotokollen, hvilke gårdejere, der det pågældende år, skulle brødføde hvilke af sognets fattige, samt hvorfor de enkelte var kommet under fattigvæsenet. Langt hovedparten af de fattige var gamle og syge.

Forsørgelsesplan. Fattigvæsensprotokol 1802-35.

Fattighjælpen ændrede imidlertid hurtigt karakter, og i 1836 blev den primært ydet i naturalier og resten i penge. De fattige gik ikke på omgang, men klarede sig med den hjælp fattigkommissionen ydede i form af brød, gryn, ærter, flæsk og penge. Fattigkommissionen havde med andre ord den grundholdning, at de fattige skulle klare sig selv med den hjælp, de fik tildelt. Der var dog eksempler på, at enkelte var ude af stand til at klare sig selv, og ikke havde familie, der kunne hjælpe. Disse ganske få fattige gik på omgang blandt sognets beboere.

Midlertidig hjælp

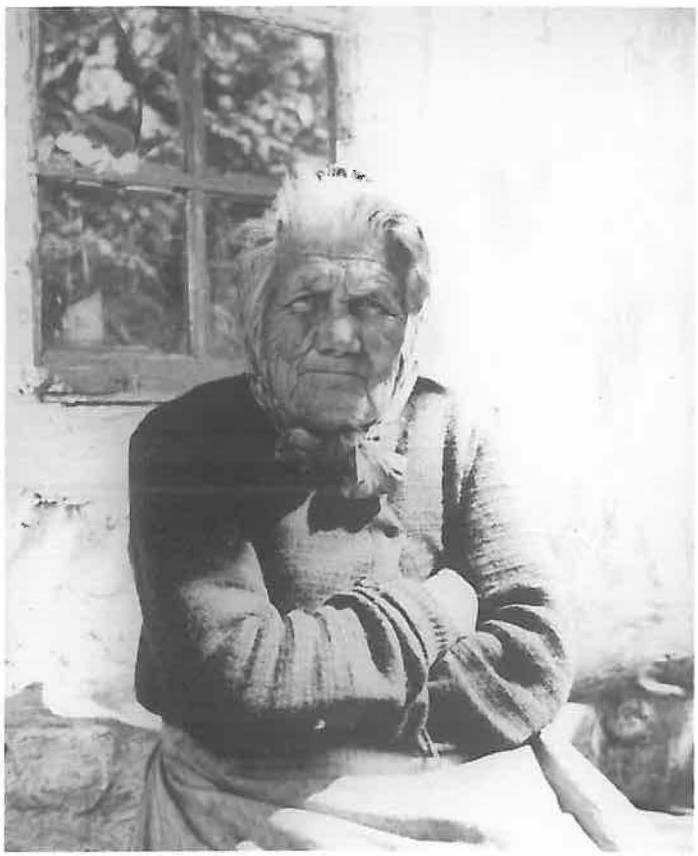
Kravet om, at de fattige skulle være i stand til at klare sig for den hjælp, de fik tildelt, blev dog brudt adskillige gange. En gennemgang af Gladsaxe-Herlev pastorats fattigvæsensprotokol fra 1836-45 viser, at fattigkommissionen allerede i 1836 bekymrede sig om årsagen til borgernes fattigdom. Således ydede fattigkommissionen midlertidig hjælp (interimhjælp) til husmand Søren Larsen i Herlev under hans kones sygdom, og Rasmus Christensen i Bagsværd fik brændselshjælp. Dette er kun et par eksempler på, hvorledes fattigkommissionen med sognepræsten i spidsen i perioden frem til 1845 søgte at afhjælpe en midlertidig nød for de fattigste i samfundet på trods af regeringens henstillinger om at begrænse udgifterne mest muligt.

Gladsaxe-Herlev fattigkommission var forud for lovgivningen. Først i 1848 udsender Justitsministeriet et cirkulære, hvori amtmænd og lensbesiddere opfordredes til at sørge for, at de familier, hvis forsørgere var borte på grund af militærtjeneste, blev sikret understøttelse på det sted hvor de opholdt sig, uanset om de var forsørgelsesberettigede i det pågældende sogn eller ej, og uden at fattiglovens bestemmelser om tab af borgerlige rettigheder trådte i kraft. Det er første gang, man kan spore en ændret holdning i datidens socialpolitik. Med dette cirkulære blev det for første gang anerkendt, at der var forskellige former for nød. Allerede i begyndelsen af 1850-erne aktualiseredes denne skelnen mellem værdige og uværdige trængende på grund af den indtrådte dyrtid. Den 27. November 1853 blev den I.A. Hansenske undtagelseslov vedtaget, og dermed bemyndigedes kommunalbestyrelserne til at yde midlertid støtte.

I slutningen af 1800-tallet var den midlertidige støtte en hjælp kommunen rent rutinemæssigt tog hånd om. Der var en del fattige, der fik brændselshjælp – en kommunal opgave, hvor brændselsleverancen blev "udbudet på sædvanlig Maade ved Bekjendtgørelser i Aviserne og til Kirkestævner". Kommunen "udliciterede" opgaven, og de billigste gårdmænd fik leverancen af tørv.

Fattiggårdene

Da stænderforsamlingerne blev indført i 1834, blev skatteydersynspunkter mere udtalte. For at mindske udgifterne til fattighjælpen oprettede man fattiggårde. Ved at samle de fattige i arbejdshuse eller fattiggårde mente man, at udgifterne til deres underhold kunne formindskes samtidig med, at sammenhobningen af gamle og syge, børn og alkoholikere ville have en afskrækkende effekt på borgerne.

Bente Ane. (Ane C. Jønsson)

I 1841 blev administrationen af fattigvæsenet overtaget af sogneforstanderskabet, men præsten var fortsat født formand for fattigkommissionen. I løbet af 1840'erne var udgifterne til de fattige løbet løbsk, og præget af tidens gængse opfattelse byggede Gladsaxe-Herlev Kommune i 1852 sit første fattighus i Gladsaxe. Det blev anset for mere værdigt at ende i fattighusene end på de egentlige fattiggårde.

I 1867 blev administrationen af fattigvæsenet på landet nu sognerådets opgave. Præsten var ikke længere født formand for fattigkommissionen, og det var derfor muligt for sognerådet at tilrettelægge opgaverne efter eget ønske. Dette indebar en stramning i socialpolitikken, og Gladsaxe-Herlev og Gentofte kommuner købte i fællesskab Stolpegården i Vangede i 1873 og indrettede den til fattiggård. Kort efter indgik disse 2 kommuner et samarbejde med Søllerød og Lyngby. Anstalten var "bestemt for Alle, som nyde Fattigunderstøttelse i de 4 Kommuner". Kommunerne tilstræbte at yde samme mængde fattighjælp, så én kommune ikke blev overstrømmet af fattige fra de øvrige kommuner.

Den trøstesløse sovesal på Stolpegården.

Anstalten var beregnet "for gamle og svage Fattiglemmer, for Børn, hvis Forsørgelse og Opdragelse Kommunen har maattet overtage, for Arbejdsdygtige Personer, som forlange Understøttelse af Fattigvæsenet. Der skal derfor indrettes særlige Sove- og Arbejdsværelser for begge Kjøn, en særlig Afdeling for Børn og de nødvendige Sygestuer." Idéen med fattiggårdene var, at de økonomisk skulle hvile i sig selv. Fattig-

gården blev med andre ord oprettet primært for de værdige trængende og de arbejdsdygtige, der ikke kunne klare sig selv.

Hjælp udenfor det offentlige fattigvæsen

Den frie Fattigkasse

Under den økonomiske vækst i 1850'erne ændredes holdningen til de fattige. I 1855 fremsatte provst J. Victor Bloch (konservativt landstingsmedlem) "Forslag til Lov, angaaende en Forandring i den anordnede Fattigforsørgelse". Provst Bloch mente, at "de Fattiges Kasse" burde finansieres ved hjælp af midler fra "de Fattiges Tavle" – dvs. indsamlinger i kirken, andre gaver til de fattige og indtægter ved tinglysning af diverse dokumenter – alle bidrag, der skulle være frivillige. Indtægterne skulle bestyres af "De Fattiges Råd", der bestod af sognepræsten samt 2 af menighedens mænd. Det skulle ifølge lovforslaget kun være muligt for de fattige, der ikke befandt sig under det kommunale fattigvæsen, at modtage hjælp fra "De Fattiges Kasse". Rigsdagen anerkendte med dette lovforslag, at der var behov for at hjælpe den gruppe fattige, som samtiden betegnede som "værdig trængende".

Provst Bloch begrundede sit lovforslag med, at han var utilfreds med fattigloven af 1803. Understøttelsen var med 1803-loven blevet "de Fattiges lovbestemte Ret og Communens lovbestemte Pligt", og samtidig blev der ikke skelnet mellem værdige og uværdige trængende. Med sit lovforslag søgte provst Bloch at ophæve denne form for fattigforsørgelse.

Provst Blochs hensigt med lovforslaget var at skabe et fattigvæsen uden kommunal indflydelse i bestyrelsen, men også uden udgifter for kommunens borgere til driften af det – med andre ord blev skatteydersynspunkterne også i denne sammenhæng mere udtalte.

"Lov om Tilveiebringelse af Midler til fri Fattigunderstøttelse og om disse Midlers Bestyrelse" blev vedtaget den 8. marts 1856. Den endelige lov, der blev vedtaget, var udtryk for et kompromis imellem provst Bloch's fløj, der ønskede et ikke-kommunalt fattigvæsen, hvis indtægter kom fra frivillige gaver, og den fløj der mente, at fattigforsorg var en rent kommunal opgave. I den endelige lov kom indtægterne fra kirkebøsserne ved kirkens udgang, frivillige gaver til de fattige samt frivillige gaver ved køb og salg af jord. Bestyrelsen af disse midler blev varetaget af et råd bestående af 3 mænd valgt for 3 år af de sognebeboere, som betalte kommuneskat (dvs. dem der var valgbare til Folketinget). Valget til dette råd blev ledet af sogneforstanderskabet. Dette blev formelt set kommunens eneste opgave i denne sammenhæng – der blev med andre ord indført "... et frit communalt Fattigvæsen,...ved Siden af det tvungne".

Den almindeligt begrænsede valgret fik efter visse landstingsmedlemmers mening den effekt, at de indbyggere, der havde stemmeret til de fattiges råd, havde en naturlig økonomisk interesse i, at den frie fattigkasse støttede værdige trængede, inden de belastede det kommunale fattigvæsen. Allerede ved landkommunalloven af 6. Juli 1867 blev det muligt for sognekommunerne at yde tilskud til værdige trængende uden om det kommunale fattigvæsen. Det var ifølge loven kun den gruppe, der ikke modtog fattighjælp, der kunne få understøttelse fra "Den frie Fattigkasse". Men hvem var det da, som samtiden anså for værdige trængende? Hvem og i hvilket omfang ønskede kommunerne at støtte, uden at modtagerne skulle miste deres borgerlige rettigheder?

Da loven blev vedtaget, kunne man i Den frie Fattigkasses forhandlingsprotokol for Gladsaxe-Herlev Kommune læse, at ud over 2 navngivne personer, der tilsammen får 8 rdl. ud af de knap 44 rdl. der er indsamlet i kirkerne, vedtager bestyrelsen den 30 juni 1856 "at anvende den opsamlede Sum til Anskaffelsen af Brændsel til Efteraaret for saadanne Familier der ikke ere paa Fattigvæsenet." Der ydes med andre ord midlertidig hjælp fra Den frie Fattigkasse til værdige trængende borgere, der på den måde blev holdt udenfor det kommunale fattigvæsen. Denne politik ændres ikke i Fattigkassens levetid, men der ydes støtte til et stigende antal forskellige midlertidige formål.

I 1865 nævnes i regnskabet, at enkelte får hjælp på grund af sygdom og i 1870 gives der mindre beløb til konfirmationshjælp. Efterhånden som det offentlige fattigvæsen yder midlertidig hjælp, anvendes en større og større del af midlerne til terminshjælp, tilbagebetaling af lån eller hjælp til betaling af store lægeregninger.

Bestyrelsen enes om at yde hjælp til 10-14 navngivne personer hvert kvartal, men allerede i 1860 ender hvert møde (der afholdes mindst én gang i kvartalet) med en bemærkning om, at "Det overdrages Sognepræsten i Qvartalets Løb at uddele 10 à 12 Rdl." – i 4. kvartal sågar 15 Rdl. til 20 Rdl. Præstens mulighed for hen ad vejen at hjælpe værdige trængende understreger behovet for at yde midlertidig hjælp. Samtidig får præsten hermed et afgørende ord at skulle have sagt i forbindelse med tildeling af hjælpen fra Den frie Fattigkasse, ligesom han havde det med den almindelige fattighjælp. Kirken og præstegården var placeret i Gladsaxe landsby. Når der skulle uddeles hjælp i løbet af kvartalet, er det derfor sandsynligt at præsten har støttet de familier, der boede nærmest, og hvis økonomiske forhold han kendte bedst. Dette har forstærket den geografiske skævvridning der i forvejen var ved tildelingen af hjælp.

Tabel 1: Den geografiske fordeling af modtagere af hjælp fra Den frie Fattigkasse i Gladsaxe-Herlev Kommune 1856-1885

Årstal	Gladsaxe	Herlev
1856	20	14
1860	36	15
1865	35	15
1870*	41	30
1875	23	26
1880	24	11
1885	38	16

* Sognerådsformanden kom fra Herlev

Det var en ret stabil kreds af værdige trængende i Gladsaxe-Herlev Kommune, der fik hjælp – så stabil, at det på mødet den 8. april 1874 nævnes, at "Hans Rasmussens Enke af Herløv udgaar, da hun have søgt Understøttelse af Fattigvæsenet". Til trods for den begrænsede hjælp Den frie Fattigkasse kunne yde er det tydeligt, at ét af formålene med kassen var at friholde så mange som muligt fra det kommunale fattigvæsen. Således vedtog man på samme møde i 1874, at "Med Hustru til Thorvald Povlsen, som sidste Aar har faaet 25 Rdl. af Fattigvæsenet vedtages det at give".

I 1873 udarbejdede Indenrigsministeriet en statistik, der viste, at i landkommunerne stammede 40% af fattigkassernes indtægter fra kommunekassen, mens det i købstæderne kun var 4 %. Dette skyldes sandsynligvis, at dyrtiden ramte hårdest på landet, men samtidig har det også haft betydning, at landkommuneloven af 1867 udtrykkeligt gav tilladelse (og dermed opfordrede) til, at landkommunerne kunne yde tilskud, hvilket ikke gjaldt købstæderne. I Gladsaxe-Herlev Kommune søgte sognerådet allerede i 1867 amtsrådet om tilladelse til at yde op til 400 Rdl. i tilskud. I resten af 1800-tallet nærmede kommunens tilskud sig 50% af Fattigkassens samlede midler.

Kommunen ydede ikke blot støtte til Den frie Fattigkasse, men anvendte den direkte til at hjælpe personer, som sognerådet ønskede at holde uden for det offentlige fattigvæsen. Den frie Fattigkasse ændrede med andre ord opfattelsen af de fattige, og der blev to forskellige former for offentlig fattighjælp – én for de værdige trængende og én for de øvrige fattige. Således nævnes på Fattigkassens bestyrelsesmøde den 4. april 1882, at der "Af Kommunens Kasse var modtaget 100 Kr., med den Bestemmelse, at 60 Kr. ..... til ..... Chr. Olsen i Buddinge, 40 Kr. til Husmand Peter Jensen af Hjortespring..."

Hele perioden igennem gik ca. 66% af Fattigkassens midler til hjælp til kvinder og her især enkerne. På dette område adskiller Gladsaxe-Herlev Kommune sig på ingen måde fra andre kommuner i landet, hvor Den frie Fattigkasse har været undersøgt.

Tabel 2: Indtægterne til Den frie Fattigkasse i Gladsaxe-Herlev Kommune 1856-1905
(beløbene er for hele perioden omregnet til kroner – 1 Rdl = 2 kr)

Årstal	Kirke-bøsserne	Stempel-penge m.v.	Fra kommunen
1856	252 kr.	4 kr	
1860*	258 kr.		
1865	440 kr.		
1870	434 kr.	400 – 800 kr.	
1875	206 kr.	(Tilskud fra kommunen)	
1880	222 kr.	(Tilskud fra kommunen)	
1885	204 kr.	7 kr.	150 kr.
1891	183 kr.	25 kr.	150 kr.
1895**	127 kr.	180 kr.	
1900**	133 kr.	49 kr.	180 kr.
1905**	(Opgøres ikke)	180 kr.	

* 1860 kan ikke skelnes mellem indtægternes kilder, da der kun er regnskab med de frivillige gaver
** 1895-1905 er pengene øremærket til én familie.

Som det fremgår af ovenstående tabel fik Den frie Fattigkasse i Gladsaxe-Herlev Kommune kun ringe økonomisk betydning. Til gengæld blev Fattigkassen ved sin skelnen mellem "værdige" og "uværdige" trængende normdannende i samtidens sociale debat, hvilket afspejler sig bl.a. i loven om alderdomsunderstøttelse fra 1891 og den nye fattiglov fra samme år. Allerede inden disse sociale ændringer havde sognerådet i Gladsaxe-Herlev Kommune f.eks. ydet brændselshjælp, uden at det blev betragtet som fattighjælp. Kommunen havde først gennem Den frie Fattigkasse og siden direkte over kommunekassen ydet tilskud især til enker og enlige kvinder. At der har været tale om ældre enlige kvinder fremgår af regnskaberne fra Fattigkassens forhandlingsprotokol, hvor der efter 1892 næsten ikke ydes støtte til denne gruppe "værdige" med den begrundelse, at de modtog alderdomsunderstøttelse. Det fremgår af sognerådets forhandlingsprotokol, at Fattigkassens bestyrelse den 20. september 1891 "begjærer Oplysnin-

ger om hvem der er tilstaaet Alderdomshjælp." På mødet den 22. september 1891 "Meddeltes Pastor Holm den begjærte Oplysning". På denne baggrund bemærkes i Fattigkassens forhandlingsprotokol på mødet den 3. Januar 1895, at "Uddelingen bestemtes som tidligere, med Undtagelse af Jens Hansens Enke i Herlev, da hun faa Alderdomsunderstøttelse".

Efter loven om alderdomsunderstøttelse blev indført faldt antallet af bidragmodtagere i Den frie Fattigkasse frem til 1905 til ¼. Det lykkedes i Gladsaxe-Herlev Kommune Den frie Fattigkasse at forhindre, at en del personer kom under det kommunale fattigvæsen. Ved at sammenholde Fattigkassens forhandlingsprotokol med sognerådets protokol for alderdomsunderstøttelse fra 1891-92 viser det sig, at ca. 25% af dem, der fik alderdomsunderstøttelse, tidligere havde modtaget hjælp fra fattigkassen. Sognerådet havde med andre ord blik for den armod, der ramte mange ældre i kommunen.

Reformerne 1891 og 1892

Lov om alderdomsunderstøttelse af 9. april 1891

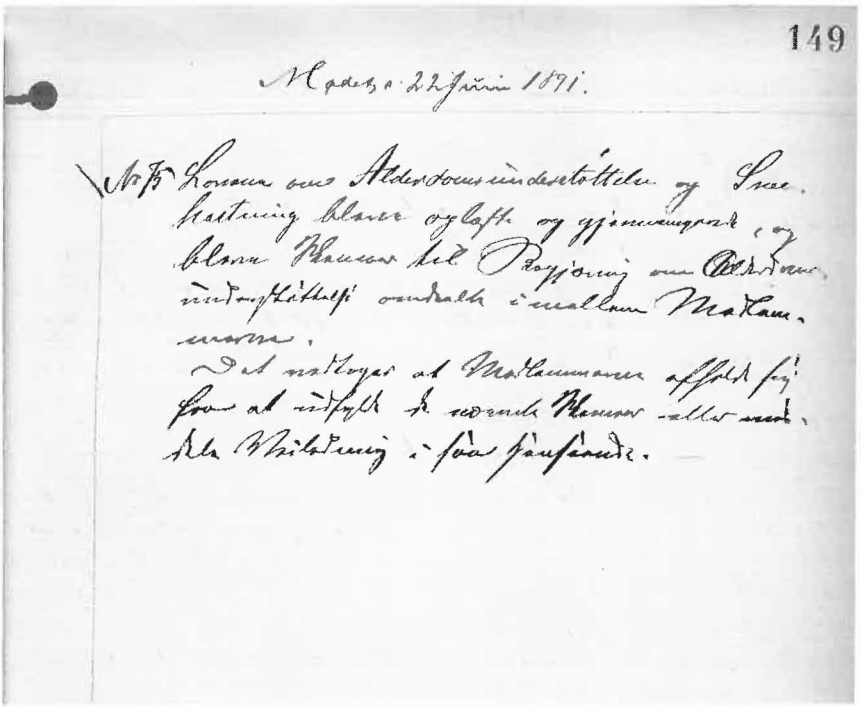
Men ét var, at sognerådet frivilligt støttede udvalgte personer, noget ganske andet var, at kommunen med loven om alderdomsunderstøttelse fra 1891 blev forpligtet til at yde hjælp til alle over 60 år, der havde dansk indfødsret og ikke var i stand til at skaffe sig og sin familie det fornødne til underhold. For første gang i dansk sociallovgivning fastslås retskriteriet. Trængende ældre fik ret til hjælp uden fattigdomsvirkninger.

Loven omfattede kun de personer, der var forsørgelsespligtige. En gift kvinde var ikke forsørgelsespligtig, og hun var derfor ikke berettiget til at få alderdomsunderstøttelse. Kun fraseparerede, fraskilte eller enker kunne modtage alderdomsunderstøttelse.

Der var dog visse betingelser, der skulle være opfyldt for, at en person kunne kaldes berettiget til alderdomsunderstøttelse. Den pågældende måtte, hvis han eller hun var blevet dømt for en i den offentlige mening vanærende handling, først opnå æresoprejsning. Samtidig måtte trangen ikke være selvforskyldt, og den pågældende måtte ikke i de sidste 10 år før ansøgningen om alderdomsunderstøttelse have modtaget fattighjælp eller være fundet skyldig i løsgængeri eller betleri. For en fraseparereret eller fraskilt kvinde eller en enke skulle den fattighjælp, der var tildelt ægtefællen, mens de levede sammen, betragtes som fattighjælp til hende selv.

Disse elastiske værdighedskriterier og understøttelsens omfang be-

roede på skøn. Det var de kommunale myndigheder, der skulle vurdere, om ansøgeren var værdig og trængende til alderdomsunderstøttelse og i givet fald, hvor stor understøttelsen skulle være. Ifølge lovforslaget skulle understøttelsen udgøre "hvad der til enhver Tid behøves til den Understøttedes og Familie[n]s nødvendige Underhold". Lovens intentioner betød, at til trods for det retskriterium lovens tekst indeholdt, blev den administreret som en almisselov i stil med fattigloven. Kommunerne frygtede, at udgifterne på socialområdet skulle eksplodere, og derfor handlede mange kommuner ganske som Gladsaxe-Herlev Kommune.
D. 22.06.1891 gennemgik Gladsaxe-Herlev Sogneråd loven om alderdomsunderstøttelse af 9. april 1891. Der blev skrevet følgende i forhandlingsprotokollen: "Lovene om Alderdomsunderstøttelse og Sneekastning bleve oplæste og gjennemgaaede, og bleve Skemaer til Begjæring om Alderdomsunderstøttelse omdelte imellem Medlemmerne. Det vedtoges at Medlemmerne afholde sig fra at udfylde de nævnte Skemaer eller meddele Veiledning i saa Henseende."

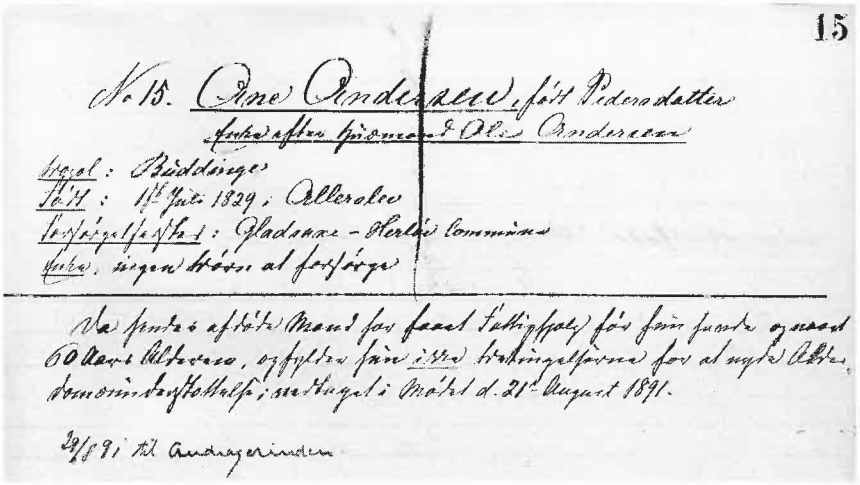

149

Gladsaxe-Herlev Sogneråds forhandlingsprotokol 22.06.1891.

At det ikke lykkedes at afholde folk fra at søge alderdomsunderstøttelse fremgår af forhandlingsprotokollen for d. 16. Juli 1891. Ikke mindre end 21 søgte kun tre uger efter, at sagen havde været behandlet første gang i sognerådet, om understøttelse. "Ansøgningerne fordeltes mellem de resp. Sogneraadsmedlemmer, som have at gjennemgaa og bedømme samme samt til næste Møde fremsætte Forslag til Alderdomsunderstøttelse".

Man kan ikke læse ud af sognerådets forhandlingsprotokol, hvem der har hjulpet ansøgerne med at udfærdige ansøgningerne, men i lighed med andre kommuner har sognepræsten formodentlig haft en finger med i spillet. Han havde som formand for fattigkommissionen et indgående kendskab til lovgivningen, og samtidig kendte han den gruppe mennesker, loven rettede sig mod. Han var også med i bestyrelsen for Den frie Fattigkasse og Gladsaxe Sogns Sygekasse. I sognerådets forhandlingsprotokol den 20. september 1891 "... begjærer [De fattiges Kasses Bestyrelse] Oplysning om hvem der er tilstaaet Alderdomshjælp. Meddeltes Pastor Holm den begjærte Oplysning". Denne anmodning fra præsten tyder på, at han har ment, at de ældre, der fik alderdomsunderstøttelse, ikke længere behøvede at modtage hjælp fra Den frie Fattigkasse. Andre kunne dermed nyde godt af Fattigkassens midler.

At antallet af ansøgere ikke var langt større skyldes, at ansøgerne ikke måtte have modtaget fattighjælp inden sit fyldte 60. år. Da langt størsteparten af de fattige, der nævnes i Fattigvæsenet protokol i Gladsaxe-Herlev pastoratsarkiv, var gamle og svagelige, krøblinge og blinde,

15

No 15. Ane Andersen, født Pedersdatter
Enke efter Gjørtner Ole Andersen
Kjøn: Kvindekjøn
Født: 1ste Juli 1829; Allerslev
Forsørgelseskreds: Gladsaxe-Herlev Communes
Andre, uagtet Evne til at forsørge

Da Ansøgerinden aftrådte Mandag den første Fattighjælp blev hun bevilget og maatte 60 Aar gl. Alderdoms, og afgaves hun i Overværelse af nysgl. Alderdomsunderstøttelse i Sognerådet i Møtet d. 21de August 1891.

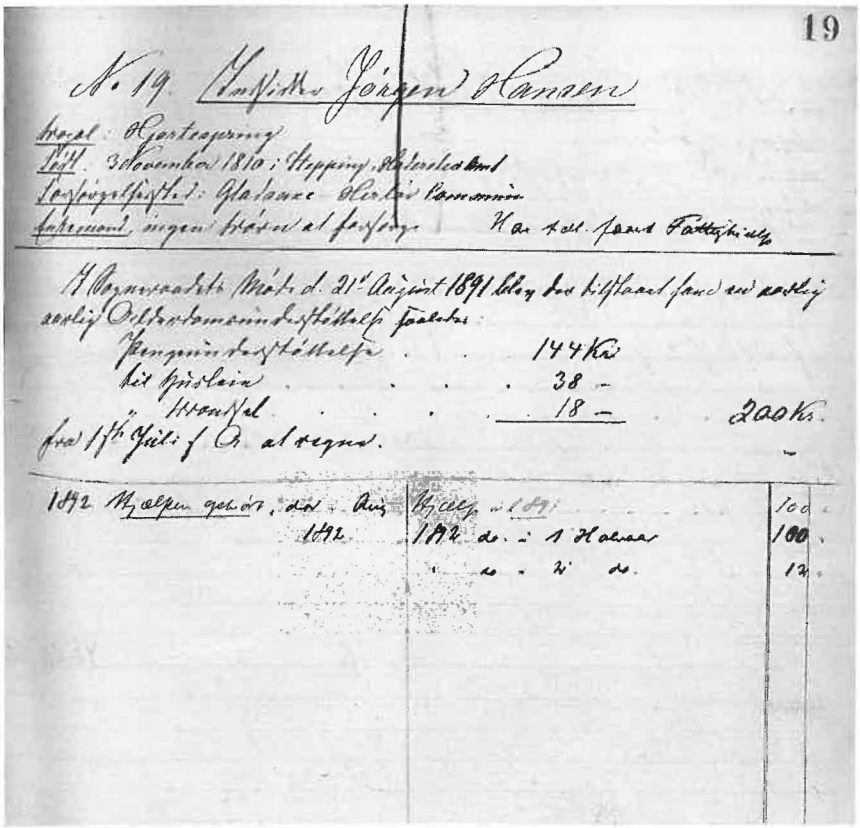
24/8 91 til Ansøgerinden

Hovedbog for Alderdomsunderstøttelse 1891-1921, nr. 15 side 15.

har man på den måde sikret, at udgifterne til alderdomsforsorg kun øgedes langsomt.

Det fremgår med al tydelighed af sognerådets forhandlingsprotokol, at understøttelsens omfang beroede på et skøn. Nogle fik 50 kr., mens andre fik helt op til 200 kr. Ca. 25 % af ansøgerne det første år havde tidligere fået fattighjælp, hvilket bemærkes i Hovedbog over alderdomsunderstøttede 1891-1921. Det bemærkelsesværdige er, at netop disse 25% tildeles de højeste ydelser. F.eks. fik indsidder Jørgen Hansen i Hjortespring en årlig pengeunderstøttelse på 144 kr. Til husleje fik han 38 kr. og til brændsel 18 kr.

Der er ingen begrundelser i forhandlingsprotokollen eller hovedbogen for, hvorfor understøttelsens størrelse varierer så meget. Der er heller ikke refereret diskussioner, der viser, hvorfor man har set stort på, at 25% af ansøgerne tidligere havde modtaget fattighjælp, når andre fik afslag netop, fordi de havde modtaget fattighjælp, inden

19

Hovedbog for Alderdomsunderstøttelse 1891-1921, nr. 19 side 19.

de fyldte 60 år. Meget tyder imidlertid på, at tildelingen af understøttelse afhang af de enkelte sognerådsmedlemmers holdning og kendskab til ansøgernes økonomiske situation. F.eks. ansøgte Jens Madsens enke, Mette Kirstine om alderdomsunderstøttelse i september 1891. Den 22. september 1891 blev hendes ansøgning "Udsat til næste Møde, da ingen af Sogneraadsmedlemmerne for Buddinge var tilstede i Mødet i Dag". Sognerådet har tilsyneladende lagt vægt på medlemmernes tilknytning til de enkelte landsbyer. På den måde sikrede man sig et personkendskab til ansøgerne, som gav sognerådet det bedste grundlag for at tildele gruppen af værdige trængende alderdomsunderstøttelse. Samtidig har sognerådet ved personkendskabet haft mulighed for at vide, hvor stort behov de enkelte havde for hjælp. På mødet den 22. oktober 1891 tildelte sognerådet Jens Madsens enke 100 kr. om året. I modsætning til mange andre kommuner, og på trods af den grundindstilling sognerådet på mødet den 22. juni 1891 havde til loven om alderdomsunderstøttelse, fik ansøgerne ikke afslag, hvis de var værdige trængende. Kun arbejdsmand Niels Pedersens enke Karen i Bagsværd fik afslag i september 1891 med den begrundelse, at sognerådet "paa Grund af hendes Livsvandel ikke [kan] bevillige" understøttelse.

Man kan i sognerådets forhandlingsprotokoller se hvilke principper, der blev lagt til grund for tildeling af understøttelse. I forbindelse med Indenrigsministeriets regnskabsblanketter i januar 1892 nedfældede sognerådet følgende retningslinier for tildeling af alderdomsunderstøttelse: "... vil Enhver, der oppebærer Alderdomshjælp, selv have at udrede Omkostningerne ved Medicin og Kur på Sygehuus; dog er vedkommende Forstander berettiget til at yde saadan Hjælp, naar Paagjældende efter hans Skjøn ikke kan afholde de benævnte Udgifter, men maa han i saa Fald i det første Dagen følgende Sogneraadsmøde forelægge Sagen og erholde Sanction paa Bevillingen". Disse begrænsninger ved tildeling af alderdomsunderstøttelse kan skyldes de store udgifter kommunen havde haft i løbet af sidste halvdel af 1800-tallet til medicin og pleje. Men sognerådets holdning kan dog blot dække over, at udgifterne i overensstemmelse med Fattigloven af 1891 skulle ydes som fattighjælp. Fra 1905 fremgår det af kommunearkivets protokoller, at fattighjælpen var blevet opdelt i to typer: A-fattighjælp, som omfatter den egentlige fattighjælp, der indebar tab af borgerlige rettigheder, og B-fattighjælp, der bl.a. dækkede sygehusophold og de øvrige ydelser, der ikke blev opfattet som egentlig fattighjælp. Udgifter til medicin og sygehusophold blev i stort omfang dækket af Den frie Fattigkasse og sygekasserne.

På samme måde mente sognerådet ikke, at kommunen var forplig-

tet til at yde understøttelse til personer, der var i stand til at forsørge sig selv og sin familie. Dette fremgår af sagen i forbindelse med skrædder Christian Olsens ansøgning. På sognerådsmødet den 24. oktober 1892 refereres i protokollen, at "Amtet 30/9 begjærer Erklæring over Andr. fra Skrædder Christian Olsen af Bagsværd om Alderdomsunderstøttelse. Kan ikke anbefales. Manden har Skræderforretning og kan selv arbejde i sin Profession, er Medlem af Arb. Forening og faar af denne i Sygdomstilfælde 4 Kr. ugentligt af Foreningen og har en yngre arbejdsdygtig Kone". Amtet gav 4. november 1892 kommunen medhold. Det er imidlertid ikke til at gennemskue hvilket af de tre argumenter, der har været afgørende for amtets beslutning. Havde skrædderen været i stand til at forsørge sin familie er det klart, at han ikke var berettiget til understøttelse. Men sognerådet argumenterede desuden med, at skrædderen havde "en yngre arbejdsdygtig Kone". Loven omfattede jo netop ikke gifte kvinder, da disse ikke var forsørgelsespligtige. Endvidere understregede sognerådet, at skrædderen havde sikret sig i tilfælde af sygdom – et trangstilfælde, som kommunen i sine egne regler fra januar 1892 havde besluttet, ikke var omfattet af loven om alderdomsunderstøttelse. Denne fortolkning af loven sanktioneredes af amtet.

I Gladsaxe-Herlev Kommune ligesom i mange andre kommuner var skønnet det afgørende ved tildelingen af alderdomsunderstøttelse såvel til ældre, der boede hjemme, som til de personer, der boede på fattiggårdene.

Stolpegården.

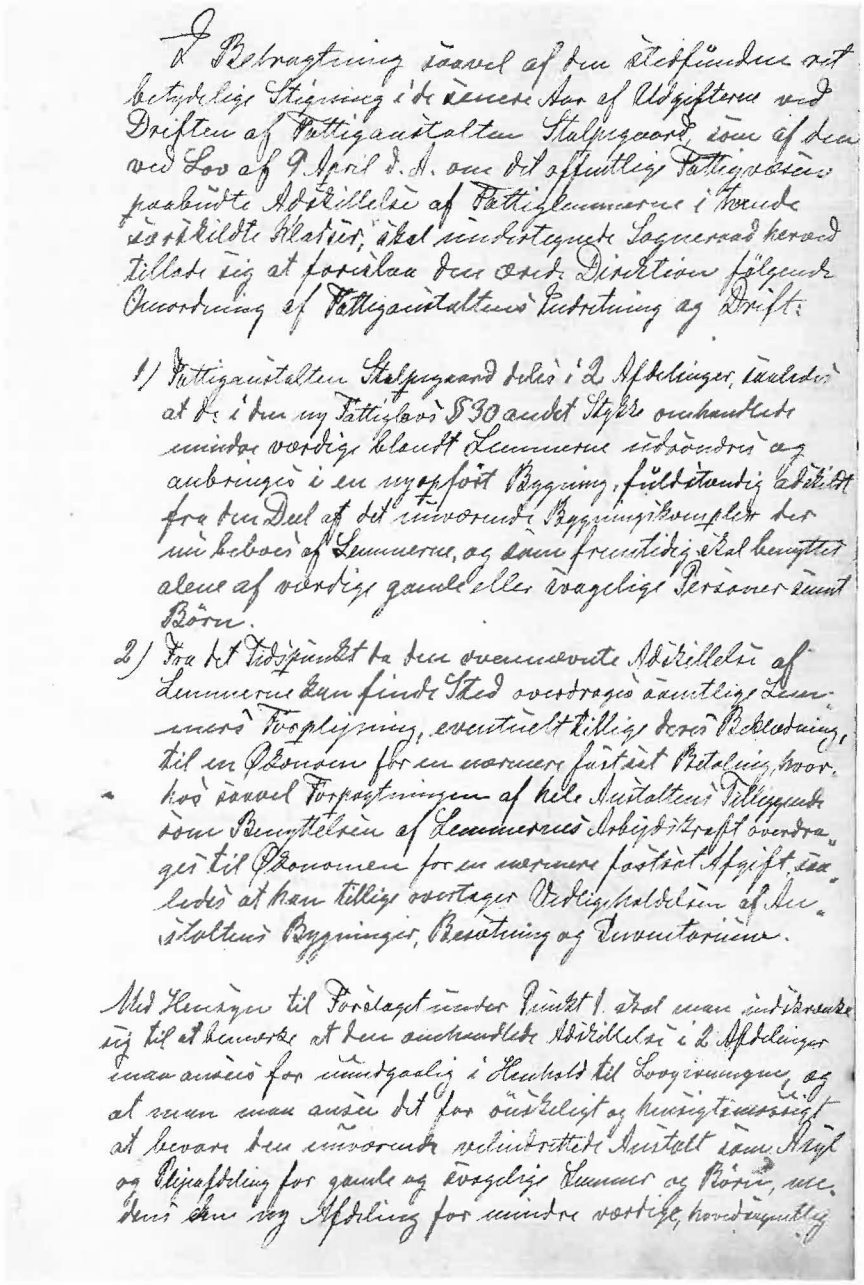
Loven indskærpede overfor kommunerne, at de personer, der modtog alderdomsunderstøttelse ikke mere måtte anbringes i de almindelige fattiggårde. Det betød, at Gladsaxe-Herlev Sogneråd i oktober 1891 skrev til bestyrelsen for Stolpegården og foreslog, at man delte gården "i 2. Afdelinger, saaledes at de i den nye Fattiglovs §30 andet Stykke omhandlede mindre værdige blandt Lemmerne udsondres og anbringes i en nyopført Bygning, fuldstændig adskilt fra den Del af det nuværende Bygningskomplex der nu beboes af Lemmerne, og som fremtidig skal benyttes alene af værdige gamle eller svagelige Personer samt Børn". De øvrige kommuner skrev også deres forslag til bestyrelsen. Af bygningsregnskaberne kan man se, at der i 1892 og 1893 blev brugt mange penge på nybygninger - uden tvivl for at opfylde lovens krav om at huse de værdige gamle eller svagelige samt børn i en bygning for sig.

Fattigloven af 9. april 1891

På grund af industrialiseringen og vandringen fra land til by var det i sidste trediedel af 1800-tallet ikke længere muligt at se fattigforsorgen som en isoleret, lokal opgave. Samfundsudviklingen betød, at det også blev en statslig opgave at sørge for fattigforsorgen. Der var behov for at reformere fattigvæsenet, og den store Fattigkommission blev nedsat allerede i 1869, men på grund af de store interessemodsætninger, der var mellem by- og landbefolkningen, resulterede den først i 1891 i en ny lovgivning. Årsagen, til at den omsider blev til noget, var at Højre og Venstre frygtede Socialdemokratiets krav om sociale reformer. Samtidig var der knaphed på arbejdskraft på landet. Ved at forbedre forholdene for de fattige og her specielt gamle og syge håbede man at holde på arbejdskraften på landet.

Det administrativt vanskeligste punkt i fattiglovgivningen fra 1803 var spørgsmålet om erhvervelse af forsørgelsesret. På landsplan blev det efterhånden, som vandringen fra land til by tog til, et spørgsmål, der gav anledning til strid mellem land og by. I byerne ønskede man at få indført fødestedet som eneste kriterium for opnåelse af forsørgelsesret, mens landbefolkningen gik ind for at bevare de hidtidige regler uforandrede. Fattigloven af 1891 betød ingen væsentlige ændringer i reglerne omkring forsørgelsesretten.

Udviklingen i Gladsaxe-Herlev Kommune var atypisk. Det blev vandringen fra Hovedstaden til Gladsaxe-Herlev Kommune, der kom til at præge udviklingen og gav anledning til problemer. Da Søborggårds jorder blev udstykket i 1898, blev "Pengeløse Overdrev" opkøbt af arbejdere fra brokvartererne i København.

Gentofte Sogneråds forslag til direktionen for fattiganstalten Stolpegården af 13. oktober 1891 om opdeling af fattiggården i to afdelinger: Én for værdige lemmer, d.v.s. gamle, svagelige eller børn og én for mindre værdige lemmer, d.v.s. alkoholikere og arbejdssky personer.

angaar forhaldne Personer, fornemmelig bör indrettes og drives efter noget strengere Principer, hvorved Tilgangen til denne Afdeling neppelig vil kunne formeres noget.

Angaaende Forslaget under Punkt 2, hvor Sagen, raadet henholder sig til den bestemmende Afstaaelse i Udvalgets Betænkning af 7 November f. A., idet man ogsaa ene og alene i den Betragtning af den tilfredsstillende Ordning af Kontoltens Økonomi kunde komme ud til at knytte Bestyrelsen personlige Interesse saa stærkt som muligt til en forsvarlig økonomisk Ledelse af den daglige Drift paa Kontoltet. Den foreslaaede Ordning kan imidlig fremhæves mangen Vanskelighed ved Bestemmelsen angaaende Afløsningsbeløbene af Kontoltens betydelige Inventarium, neppe nødvendigt er det jo almindelig bekjendt at en tilfredsstillende Ordning kun virker i lukket Kreds ende tilfredsstillende paa flere ligesaa Kontolter.

Direktionens behagelige Afstaaelse om foranstaaende Forslag imødeses.

Gjentofte Sognegaard 12 September 1891

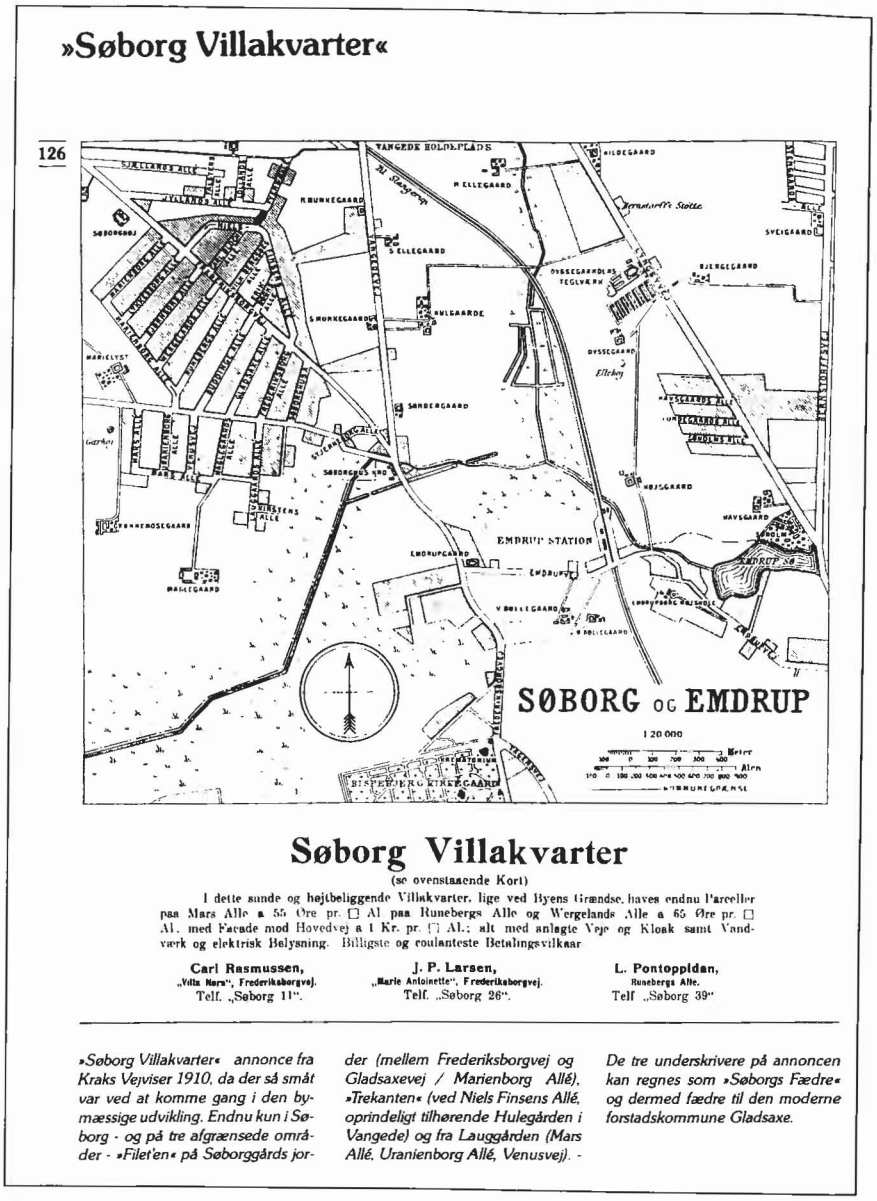
L. Rasmussen P. Lemche Georg Nielsen

H. P. Andersen Peder Madsen

P. Hoffmann Peder Pedersen

Til

Direktionen for Fattigvæsenet Skalpegaard.

»Søborg Villakvarter«

126

SØBORG OG EMDRUP

1:20 000

Søborg Villakvarter

(se ovenstaaende Kort)

I dette sunde og højtbeliggende Villakvarter, lige ved Byens Grændse, haves endnu Parceller paa Mars Alle a 55 Øre pr. □ Al paa Runebergs Alle og Wergelands Alle a 65 Øre pr. □ Al., med Facade mod Hovedvej a 1 Kr. pr. □ Al.; alt med anlagte Veje og Kloak samt Vandværk og elektrisk Belysning. Billigste og coulanteste Betalingsvilkaar

Carl Rasmussen,
„Villa Nora", Frederiksborgvej.
Telf. „Søborg 11".

J. P. Larsen,
„Marie Antoinette", Frederiksborgvej.
Telf. „Søborg 26".

L. Pontoppidan,
Runebergs Alle.
Telf „Søborg 39"

»Søborg Villakvarter« annonce fra Kraks Vejviser 1910, da der så småt var ved at komme gang i den bymæssige udvikling. Endnu kun i Søborg - og på tre afgrænsede områder - »Filet'en« på Søborggårds jorder (mellem Frederiksborgvej og Gladsaxevej / Marienborg Allé), »Trekanten« (ved Niels Finsens Allé, oprindeligt tilhørende Hulegården i Vangede) og fra Lauggården (Mars Allé, Uranienborg Allé, Venusvej). - De tre underskrivere på annoncen kan regnes som »Søborgs Fædre« og dermed fædre til den moderne forstadskommune Gladsaxe.

Annonce fra Kraks Vejviser 1910.

Herlev sogns beboere mente, at kommunens udgifter i løbet af ganske få år ville stige eksplosivt. Der skulle kloakeres, anlægges veje og vandværk, og elektricitet kunne komme på tale. Samtidig kunne man

forudse – mente man i Herlev – at kommunen skulle forsørge et utal af forarmede arbejdere. I mange sammenhænge følte Herlevs beboere, at de ydede til kommunefællesskabet, men ikke modtog i tilsvarende omfang, og samtidig blev de ofte majoriseret i sognerådet af de talstærke Gladsaxe beboere. Derfor ønskede Herlev ikke længere at deltage i kommunefællesskabet, og Gladsaxe-Herlev Kommune blev i 1909 delt i to kommuner.

I løbet af 1800-tallet blev der lagt stadig større vægt på fattigvæsenets forebyggende opgaver, ligesom der efterhånden også blev lagt større vægt på at yde en hjælp, der sikrede, at de trængende på længere sigt kunne klare sig selv. Dette ses tydeligst i de love, der gav tilladelse til at yde midlertidig fattighjælp, uden at modtagerne mistede deres borgerlige rettigheder.

Generelt betød fattigloven af 1891 ikke de store ændringer for de fattige, men ét tilstræbte den: At sikre en bedre og mere tidssvarende understøttelse til de fattige. Således slog Indenrigsministeriet fast i en skrivelse af 1892, at den nye lov såvel bemyndigede som forpligtede sognerådene og kommunalbestyrelserne til at yde en videregående understøttelse end tidligere. Endvidere var der i loven anført en række ydelser, som ikke blev regnet for egentlig fattighjælp med de konsekvenser dette fik for modtagerens borgerlige rettigheder.

Med Fattigloven af 1891 fik kommunerne pligt til at eftergive ydet fattighjælp, når vedkommende ikke i 5 år havde modtaget hjælp. Til gengæld fik de først ret til at gøre det efter 1 år. Fattighjælpen kunne dog også eftergives i forbindelse med royale begivenheder. I Gladsaxe Kommunes hovedbog for fattigvæsen er forrest indført en sognerådsbeslutning af 24. Juli 1912: "I Henhold til Lov Nr. 154 af 8/6 1912 eftergives al Fattighjælp, dog ikke Alimentationsbidrag, ydet forinden Kong Frederik d. VIII's Død d. 14/5 1912."

I hele 1800-tallet havde kommunerne en betydelig frihed, hvad angik forsørgelsesmåden. Der kunne være tale om forsorg i hjemmet, om omgangsforsorg, licitation, anstaltsforsorg eller forsørgelse på fattiggården. Med Fattigloven af 1891 blev det forbudt at anvende omgangsforsørgelse og bortlicitering af fattige. I Gladsaxe-Herlev Kommune ydedes fattighjælpen i penge fremfor udelukkende i naturalier, dog med den begrænsning, at brændsel blev leveret til dem, der trængte.

Sygekasseloven af 12. april 1892

I 1850'erne, 1860'erne og 1870'erne prægede den liberale hjælp til selvhjælps-ideologi debatten. Fra regeringen støttede man dannelsen

af private forsikringslignende arbejdsløshedskasser, sygekasser og begravelseskasser.

Gladsaxe Sogns Sygekasse blev som én af de tidligste i landet stiftet 21. feb. 1869 af den norskfødte proprietær Rudolph Larshoff på Kongsvilje. Da sygekassens ældste forhandlingsprotokol ikke er bevaret, findes vedtægterne ikke i deres fulde helhed, men kan læses ud af den følgende forhandlingsprotokol fra 1871-1926. Sygekassen blev oprettet til fordel for beboere i Gladsaxe sogn og siden udstrakt til også at omfatte Herlev sogn. De personer, der meldte sig ind i sygekassen, tegnede dermed en forsikring mod sygdom, der ikke var selvforskyldt, og som først opstod efter, at vedkommende var optaget som medlem. Forsikringsprincippet var dominerende i sygekassen, og man tog ingen chancer. I referatet fra bestyrelsesmødet den 12. januar 1873 anføres, at man „nægter at optage Hjulmand Lars Hansens Hustru, da hun er svagelig". Til gengæld fortolkede man "uden egen skyld" ganske bredt, da man på bestyrelsesmødet den 11. november 1872 konstaterede, at "Indsidder Peder Jensen i Bagsværd har faaet Sygehjælp i 3 Uger paa Grund af et Slag paa Næsen, som han uden egen Skyld har faaet i Bagsværd Kro".

Samtidig fungerede foreningen også som en begravelsesforening, og på bestyrelsesmødet den 15. juli 1872 blev der fremsat " et Forslag om at anvende en Del af den Understøttelseskasses Midler, som ifølge Lovens §19 skal oprettes, naar Reservefonden er dannet, til Udlaan blandt Foreningens Medlemmer, vedtoges det at modtage med Tak et Tilbud af Bestyrelsens Medlem Lund, om til næste Bestyrelsesmøde at udarbejde nogle Tabeller til Brug ved Renteberegningen". På næste bestyrelsesmøde den 11. november 1872 blev det vedtaget, at reservefonden skulle fastsættes til 600 Rdl. Beløbet skulle placeres i Sparekassen, og medlemmerne kunne "mod Selvskyldnerkaution ...faa et Laan på indtil 10 Rigsdaler mod Forrentning...Renten bliver 4 % som erlægges for et Aar ved Modtagelsen..."

I 1875 traf foreningen aftaler med lokale læger om en form for fast tilsynsordning. Til gengæld kunne medlemmer, der boede for langt fra disse læger, fremover ikke stå på foreningens medlemsliste. Samtidig lavede foreningen en aftale om medlemsrabat på medicin med Lyngby apotek.

Gladsaxe Sogns Sygekasse var domineret af medlemmer fra Bagsværd. Som en privat forening kunne man optage frimedlemmer, hvilket især gjaldt gamle og svagelige, og også i nogen grad uddele understøttelser til disse medlemmer. Foreningens bestyrelse tillod i visse tilfælde værdige medlemmer, som på grund af alder og svagelighed var kommet under fattigvæsenet at blive stående som medlemmer af be-

Gladsaxe Sogns Sygekasses hus på Kontorvej 8.

gravelseskassen, så de kunne få en ordentlig begravelse – et af datidens "statussymboler".

Foruden understøttelse i forbindelse med sygdom diskuterede Gladsaxe Sogns Sygekasse også, om den skulle påtage sig andre samfundsopgaver. På et møde 2. februar 1874 drøftede man, om foreningen burde yde støtte til oprettelsen og vedligeholdelsen af et sognebibliotek, som foreningens medlemmer skulle kunne benytte gratis. Det blev dog nedstemt, da flertallet mente, at en arbejder havde andet at bestille end at læse romaner.

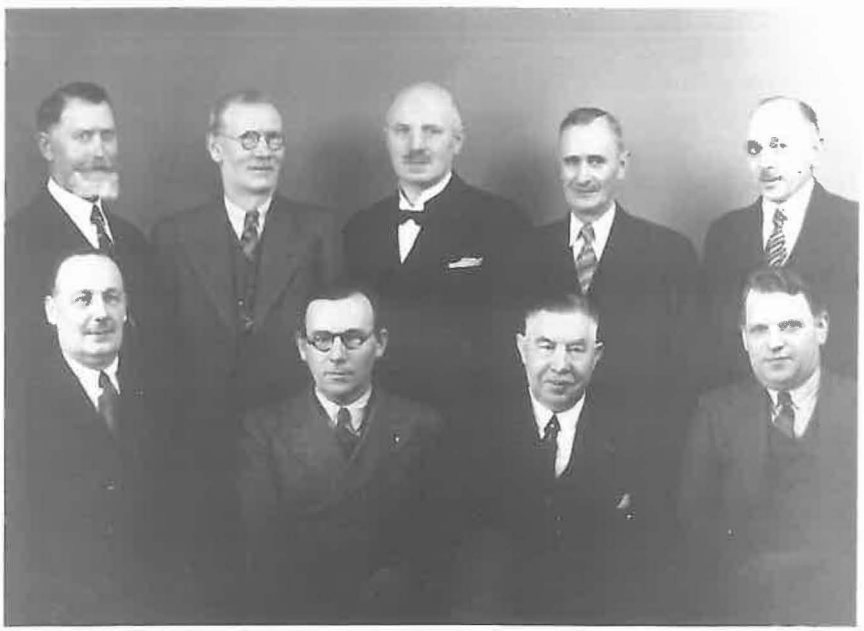
Loven af 1892 indebar, at sygekasser kunne blive statsanerkendt. For at "faa offentlig Anerkendelse og den dermed forbundne Støtte af det offenlige" skulle sygekasserne opfylde en række bestemmelser. Således kunne kun "ubemidlede Arbejdere, Husmænd, Haandværkere og næringsdrivende, lavt lønnede Bestillingsmænd og andre med de nævnte i økonomisk Henseende ligestillede Mænd og Kvinder" blive medlemmer af en statsanerkendt sygekasse. Sygekassen skulle dække et geografisk afgrænset område, som oftest en kommune, men ikke mindre end ét sogn "undtagen hvor der i Sognet findes en bymæssig Bebyggelse med mindst 1,000 Indbyggere." Netop denne tilføjelse gjorde, at der i Søborg blev oprettet en separat sygekasse i 1913. Man

kunne optages som medlemmer af en statsanerkendt sygekasse fra man var fyldt 15 år, til man blev 60 år, hvorefter forpligtelserne overgik til loven om alderdomsunderstøttelse og til dels til fattigvæsensloven. Der blev givet statsstøtte i forhold til medlemstallet, og støtten dækkede både lægehjælp, sygehusophold og pengehjælp. Dog måtte hjælpen ikke overstige den gennemsnitlige arbejdsfortjeneste enten for den enkelte eller for sygekassens medlemmer som helhed. Derudover omfattede loven en række bestemmelser, der i detailler beskrev, hvorledes de enkelte statsanerkendte sygekasser kunne udarbejde separate vedtægter.

Den 1. januar 1901 blev Gladsaxe Sogns Sygekasse statsanerkendt med mere ensartede ydelser og med tilskud fra staten til følge, men nyordningen medførte også visse ulemper: Begravelseskassen kom ikke med, gratismedlemmer kunne ikke mere godkendes, særlige understøttelser og låneordninger bortfaldt ligeledes, og det var fremover ikke tilladt at anvende midler til skovture og anden selskabelighed.

Forholdene i Søborg var anderledes end i resten af Gladsaxe Kommune, og der blev derfor som nævnt oprettet en separat sygekasse i 1913. Disse to sygekasser fungerede side om side frem til 1961, hvor de blev sammenlagt til én sygekasse.

Sideløbende med de almindelige sygekasser stiftedes i form af så-

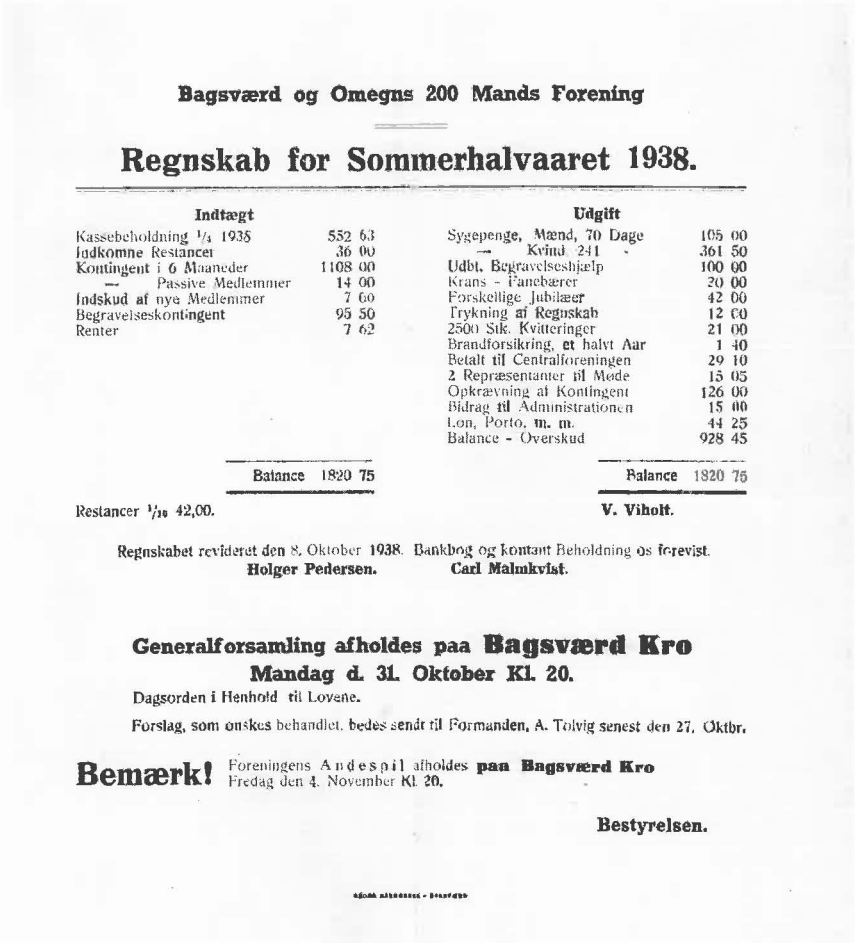

Sygekassen Søborgs bestyrelse ca. 1930.

kaldte 100-mandsforeninger især i omegnskommunerne private syge- og begravelseshjælpsforeninger. I 1897 stiftedes Bagsværd og Omegns 200 Mands Forening. For at supplere de hyppigt slunkne kasser blev der også afholdt selskabelige arrangementer, spillet dilettantkommedier og afholdt andespil.

De kommunale hjælpekasser

De frie Fattigkasser blev ved lov i 1907 afløst af de kommunale hjælpekasser. Formålet var ganske det samme: At yde midlertidig hjælp uden at det fik fattighjælpskonsekvenser for modtagerne. Hjælpekasserne blev

Bagsværd og Omegns 200 Mands Forening

Regnskab for Sommerhalvaaret 1938.

Indtægt		Udgift	
Kassebeholdning 1/4 1938	552 63	Sygepenge, Mænd, 70 Dage	105 00
Indkomne Restancer	36 00	— Kvind. 241 -	361 50
Kontingent i 6 Maaneder	1108 00	Udbt. Begravelseshjælp	100 00
— Passive Medlemmer	14 00	Krans - Fanebærer	20 00
Indskud af nye Medlemmer	7 60	Forskellige Jubilæer	42 00
Begravelseskontingent	95 50	Trykning af Regnskab	12 00
Renter	7 62	2500 Stk. Kvitteringer	21 00
		Brandforsikring, et halvt Aar	1 40
		Betalt til Centralforeningen	29 10
		2 Repræsentanter til Møde	15 05
		Opkrævning af Kontingent	126 00
		Bidrag til Administrationen	15 00
		Lon, Porto, m. m.	44 25
		Balance - Overskud	928 45
Balance	1820 75	Balance	1820 75

Restancer 1/10 42,00.

V. Viholt.

Regnskabet revideret den 8. Oktober 1938. Bankbog og kontant Beholdning os forevist.
Holger Pedersen. **Carl Malmkvist.**

Generalforsamling afholdes paa Bagsværd Kro
Mandag d. 31. Oktober Kl. 20.

Dagsorden i Henhold til Lovene.

Forslag, som ønskes behandlet, bedes sendt til Formanden, A. Tolvig senest den 27. Oktbr.

Bemærk! Foreningens Andespil afholdes **paa Bagsværd Kro** Fredag den 4. November Kl. 20.

Bestyrelsen.

200-mands foreningens generalforsamling - program 1938.

finansieret af stat og kommune ligesom frivillige gaver og specielle afgifter stadig spillede en rolle. Staten refunderede op til en tredjedel af de midler, kommunerne stillede til rådighed for kasserne, og de blev af den grund et betydningsfuldt socialpolitisk instrument.

Bestyrelsen for Hjælpekassen (1911-14).

Hjælpekasserne blev ledet af en bestyrelse, som valgtes direkte af sognets vælgere incl. de kvindelige beboere. Bestyrelsen administrerede såvel hjælpens størrelse som dens form. I 1913 blev der lagt loft over den hjælp, en familie kunne modtage indenfor et bestemt tidsrum for at undgå, at hjælpen antog permanent karakter.

Den særlige dyrtidshjælp

Under 1. Verdenskrig og i mellemkrigsårene fik Hjælpekasserne betydelig flere midler at råde over. Den særlige dyrtidshjælp, der med særlige foranstaltninger skulle imødegå dyrtiden og den høje arbejdsløshed, blev i Gladsaxe kommune administreret af Hjælpekassen. Der er desværre kun bevaret en regnskabsbog fra De fattiges Kasse og Hjælpekassen 1907-19, men heraf fremgår det, at hjælpen bestod i direkte pengehjælp og /eller naturalier til nedsat eller ingen pris i form af levnedsmidler, brændsel, folkekøkkener, skolebespisning m.m. Således indkøbte kommunen brændsel, som kunne afhentes på Søborg Skole.

Gladsaxe Kommune indførte først d. 7/12-1936 gratis skolebespisning for 55 udvalgte elever i vintermånederne. I starten bestod kosten af grød og mælk. Fra vinteren 1940 blev skolebespisningen permanent og gradvist udvidet til at omfatte alle kommunens skoler og elever.

Lovene fra 1915-1921 gav i § 1 sognerådene mulighed for at hjælpe "uformuende eller mindrebemidlede" beboere. 2/3 af de udgifter kommunerne afsatte efter denne paragraf blev refunderet af staten. I § 2 bemyndigedes kommunerne til at yde hjælp til hele befolkningens forsyning med de vigtigste livsfornødenheder af levnedsmidler og brændsel. § 2 skulle hindre at familier med små indtægter i denne periode blev virkelig fattige. Først fra 1916 refunderede staten 1/3 af udgifterne til ydelser efter § 2.

I perioden 1917-24 blev der også ydet ekstraordinær hjælp til arbejdsløse såvel medlemmerne af de statsanerkendte arbejdsløshedskasser som de uorganiserede arbejdsløse. Denne hjælp administreredes af sognerådet, som kunne overdrage administrationen til hjælpekassen.

Privat godgørenhed

Sideløbende med en stadig stigende grad af offentlig socialforsorg støttede private kommunens mindrebemidlede familier med både legater og private indsamlinger.

I Gladsaxe kommune blev der i løbet af 1800-tallet stiftet adskillige legater af velhavende gårdmænd, således f.eks. Peder Madsens legat , der blev stiftet i 1876, Kalkars legat, Bechs legat, Det Baumgartenske Legat, Bonnesens legat og Ane Margrethe Larsdatters legat. De havde alle mere eller mindre specifikke formål, men mange af dem ydede støtte til konfirmationsudstyr til familier med små indkomster. At det netop var konfirmationsudstyret, der påkaldte sig opmærksomhed, hang sammen med, at det ikke var muligt at komme ud at tjene til det daglige brød, før man var konfirmeret.

Filantropien hørte en bestemt tid til og hang sammen med den pionerånd, der prægede Gladsaxe, da Søborggårds jorder blev udstykket i 1898. Der opstod et helt nyt kvarter, nemlig Villabyen Søborg. Som tidligere nævnt kom de mennesker, der slog sig ned i Villabyen Søborg, i vidt omfang fra de københavnske brokvarterer og sammenholdet i den nye bydel var unik. Tilflytterne havde en fælles drøm om et bedre og sundere liv, langt fra byens larm.

Kvarterets specielle sammenhold viste sig da også, da en familieforsørger i Søborg fik tuberkulose. Han var uhelbredeligt syg og kunne ikke arbejde. Familien led stor nød og var på nippet til at måtte gå fra

hus og hjem. Dette kom Fru Mathilde Marius Hansen, der var gift med koncertmesteren fra Det kgl. Kapel, Marius Hansen, for ører Fru Marius Hansen besluttede, at hun sammen med sin mand og assurandør F. Hans L. Møller ville danne „et Udvalg med det Formaal at afholde Velgørenheds- og Folkekoncerter i Filantropiens Tjeneste".

Fru Mathilde Marius Hansen.

Den første koncert blev afholdt d. 27/7-1905 og overskuddet på 265,50 kr. gik til den hårdt ramte familie. En sådan succes turde udvalget dog ikke satse på hver gang. Derfor gik man på aldeles moderne vis ud i byen og fandt en sponsor, der ville finansiere eventuelle underskud. Den sponsor, man fandt, hed Carl Jørgensen. Han var en kendt og driftig københavner. Hans største fortjenester i forbindelse med Folkekoncerterne, var dannelsen af en grundfond i 1908, hvortil han alene bidrog. Grundfonden skulle primært bruges til økonomisk at støtte privatpersoner. Et eventuelt underskud efter koncerterne dækkede han stadig direkte.

På lignende måde afholdtes adskillige koncerter til fordel for den projekterede Søborg Kirke. Kirken stod færdig i 1914. I 1912 var folkekoncerterne ved at være en fast institution, og de fik nu det helt officielle navn: Institutionen Fru Koncertmester Mathilde Marius Hansens Folkekoncerter.

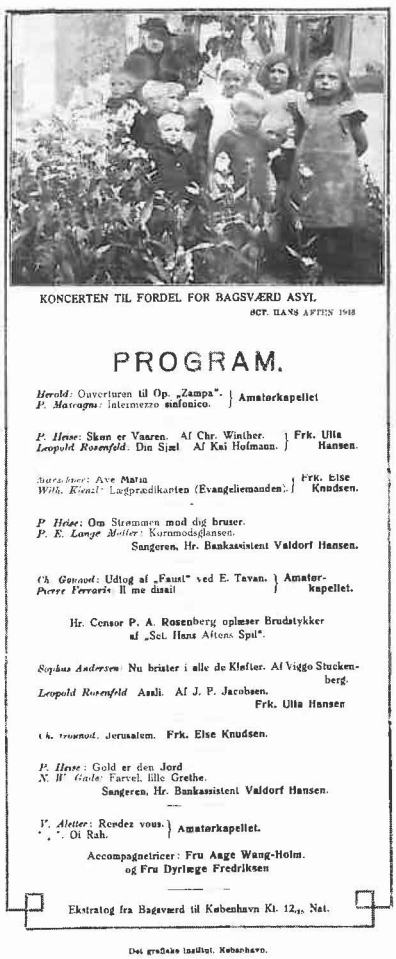
Hvad Gladsaxe Sogns Sygekasse ikke formåede, magtede Folkekoncerterne. Den opkøbte villaen på Erik Bøghs Allé 5 og oprettede i første omgang en koncertsal. I 1915 oprettede man et læseværelse og

tre bogværelser i forbindelse med koncertsalen, og dermed var grunden lagt til Gladsaxes første, offentlige bibliotek.

Efterhånden som kommunen overtog stadig flere arbejdsopgaver afvikledes også den private filantropi. I 1923 stiftedes en biblioteksforening og i 1935 overtog kommunen opgaven.

Aldersrenteloven

Aldersrenteloven betød en nyskabelse, idet man her til dels gik bort fra

KONCERTEN TIL FORDEL FOR BAGSVÆRD ASYL

SCT. HANS AFTEN 1913

PROGRAM.

Herold: Ouverturen til Op. „Zampa". } Amatørkapellet
P. Mascagni: Intermezzo sinfonico. }

P. Heise: Skøn er Vaaren. Af Chr. Winther. } Frk. Ulla
Leopold Rosenfeld: Din Sjæl Af Kai Hofmann. } Hansen.

Aug. Enna: Ave Maria } Frk. Else
Wilh. Krenzl: Lagprædikanten (Evangeliemanden). } Knudsen.

P. Heise: Om Strømmen mod dig bruser.
P. E. Lange Müller: Kornmodsglansen.
Sangeren, Hr. Bankassistent Valdorf Hansen.

Ch. Gounod: Udtog af „Faust" ved E. Tavan. } Amatør-
Pierre Ferraris: Il me disait } kapellet.

Hr. Censor P. A. Rosenberg oplæser Brudstykker af „Sct. Hans Aftens Spil".

Sophus Andersen: Nu brister i alle de Kløfter. Af Vigго Stuckenberg.
Leopold Rosenfeld: Asali. Af J. P. Jacobsen.
Frk. Ulla Hansen

Ch. Gounod: Jerusalem. Frk. Else Knudsen.

P. Heise: Gold er den Jord
N. W. Gade: Farvel, lille Grethe.
Sangeren, Hr. Bankassistent Valdorf Hansen.

V. Aletter: Rendez vous. } Amatørkapellet.
" ": Oi Rah. }

Accompagnatricer: Fru Aage Wang-Holm.
og Fru Dyrløge Fredriksen

Ekstratog fra Bagsværd til København Kl. 12,45 Nat.

Det grafiske Institut, København.

Koncertprogram 23.06.1913 til fordel for Bagsværd Asyl.

Velgørenhedsmærker solgt til fordel for Bagsværd Asyl (udat.)

skønsprincippet. Der blev fremover fastlagt bestemte retningslinier for udmålingen af aldersrenten og for dens regulering. Samtidig gik staten nu ind og dækkede halvdelen af udgifterne til forsørgelsen af de ældre i samfundet. Men mange ældre oplevede ikke denne ændring – især ikke i små samfund, hvor alle kendte alle. De betragtede fortsat ydelsen som en almisse, og postbudet skulle bestemt ikke levere det brune brev på deres privatadresse. Ja, der findes sågar eksempler på stoute gårdmænd, der gik op på kommunen og afleverede brevet – de skulle ikke modtage "fattighjælp"!

Konklusion

Meget har ændret sig i fra 1700 til 1933. I 1708 gennemførte man en forordning, der havde til formål at afskaffe tiggeriet. Allerede dengang erkendte man, at dette ikke lod sig gøre for den gruppe af befolkningen, der var uarbejdsdygtige på grund af alder, svageligt helbred eller invaliditet. Man besluttede, at denne gruppe blev anset for at være værdige til hjælp, og de skulle derfor understøttes af lokalsamfundet. Men den almisse, de modtog, måtte dog ikke have et omfang, der kunne friste svage sjæle, der var i stand til at arbejde, til at foregive at være invalide. Den gruppe af tiggerne, der på grund af f.eks. dovenskab eller druk var havnet i elendighed, skulle sendes i Pesthuset i København eller på anden måde sættes i arbejde og dermed bidrage til fællesskabet. Det var en gennemgående bekymring, at den nye lov skulle gøre det tiltrækkende at modtage almisse.

Hele 1700-tallet igennem spillede familien den centrale rolle i forsørgelsen af samfundets svageste. Med landbrugsreformerne opløstes landsbysamfundene, og familierne kunne ikke i samme grad sikre de svageste med det resultat, at tiggeriet igen blev et problem. Forordningen fra 1708 kom aldrig til at fungerede optimalt. Forordningen fra 1803 havde samme formål, som statsmagten havde haft 100 år tidligere: At afskaffe tiggeriet. Forordningen af 1803 søgte at hjælpe de værdige trængende og samtidig sikre, at de arbejdsduelige kun skulle hjælpes så meget, at de ikke tiggede, men ikke mere end at de fortsat ville være motiverede til at søge arbejde. Det var fortsat et skøn hos præsten, der lå til grund, når det skulle afgøres, om en person uden egen skyld var endt i fattigdom, eller om drikfældighed eller dovenskab var årsagen til den enkeltes tiggeri. I løbet af 1800-tallet blev der bygget arbejdsanstalter, hvor fattigkommissionerne og kommunerne kunne anbringe de arbejdsduelige personer, som de skønnede var dovne, drikfældige eller på anden måde vægrede sig ved selv at tjene til livets opretholdelse. Det var især denne gruppe fattige, som kom-

munerne søgte at "flytte" over sognegrænsen, inden de opnåede ret til understøttelse.

Med reformerne i 1891 indførte man for første gang retten til understøttelse for en bestemt gruppe – nemlig alle over 60 år, der opfyldte en række betingelser. Om de enkelte ansøgere opfyldte disse betingelser beroede dog fuldstændig på et skøn. Værdighedskriterierne var en elastisk størrelse, som kommunalbestyrelserne kunne bøje efter forgodtbefindende. Først med indførelsen af aldersrenten i 1922 gik man bort fra skønsprincippet, og der blev bestemte retningslinier for udmåling af aldersrente. Med aldersrenteloven forlader man for første gang det rene trangskriterium og indskrænker skønsprincippet – en grundholdning, der i den fremtidige sociallovgivning blev knæsat med socialreformen i 1933.

Men i samfundsdebatten har holdningen til de fattigste i vores samfund ikke ændret sig så meget. Når man ser tilbage på 1990'ernes avisoverskrifter, nævner mange, at det er mere givtigt at modtage kontanthjælp med dertil knyttet boligsikring, nedsat institutionsydelse osv. osv., end det er at gå på arbejde. "Mange gider slet ikke at arbejde" lyder argumentationen, som minder meget om debatten fra begyndelsen af 1700-tallet, ligesom det også var denne holdning, der lå bag provst Blochs syn på Forordningen af 1803: Den var blevet "de Fattiges lovbestemte Ret og Communens lovbestemte Pligt". Mange vil sikkert også huske beskyldningerne mod kommunerne for at "ekspedere" deres belastede sociale klienter til Lolland, hvor der var billige huse at få – man skubbede med andre ord problemerne videre. Det er ikke vanskeligt at genkende 1800-tallets procedure, hvor de fattige blev skubbet videre til et andet sogn, inden de opnåede ret til understøttelse.

Holdningerne til dem, der har mindst i vores samfund, er vanskelige at ændre. Men reelt har vi fjernet os fra et samfund, hvor skønsprincipper afgjorde, hvilke fattige der var værdige til at modtage fattighjælp, og hvilke fattige der med rette kunne betegnes som arbejdssky elementer og f.eks. skulle anbringes på en arbejdsanstalt, hen imod et samfund i det 20. Århundrede, hvor trangskriteriet og skønsprincipper er blevet afløst af bestemte retningsliner i den sociale lovgivning, hvorefter ydelserne gives. Der er blevet skabt et nyt socialt sikkerhedsnet under den enkelte - et sikkerhedsnet, der har afløst både 1700-tallets familieforsørgelse og slutningen af 1800-tallets hjælp-til-selvhjælps principper.

Hvilke principper fremtidens sociallovgivning kommer til at bygge på, kan vi naturligvis ikke vide, men meget tyder på, at hjælp-til-selvhjælps tanken igen vinder frem i form af sygeforsikringer.

Kilder

Lov om Tilveiebringelse af Midler til fri Fattigunderstøttelse og om disse Midlers Bestyrelse af 8. Marts 1856.

Lov om Alderdomsunderstøttelse af 9. April 1891

Lov af Fattigloven af 9. April 1891

Sygekasseloven af 12. April 1892

Gladsaxe kommunearkiv:

- Sogneforstanderskabets og sognerådets forhandlingsprotokoller 1850-1909
- Fattigvæsenets hovedbøger 1882-1933
- Den frie Fattigkasses forhandlingsprotokoller 1856-1919 (fra 1908-1919 for Hjælpekassen)
- Alderdomsunderstøttelsesudvalgets forhandlingsprotokoller 1906-1932
- Hovedbøger for alderdomsunderstøttelsesudvalget 1891-1921
- Legater 1863-1974:
- Peder Madsens legat, oprettet i 1876
- Kalkars legat
- Bechs legat
- Det Baumgartenske Legat
- Bonnesens legat
- Ane Margrethe Larsdatters legat.

Gladsaxe Sogns Sygekasse, forhandlingsprotokoller 1871- 1926

Sygekassen Søborg, forhandlingsprotokol 1913-

Gladsaxe-Herlev pastoratsarkiv: Fattigvæsensprotokoller 1802-68

Stolpegårdens bestyrelses korrespondance 1873-1890

Litteraturliste

W. Oxholm: Haandbog i dans Kommunalvæsen. København 1916

Harry Christensen: Bonde, kommunen og demokratiet, Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland 1997

Harald Jørgensen: Studier over det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. Århundrede. København 1940

C.L.B. Cramer: Gladsaxe-Bogen I, Fattigvæsen 1803-41 pag. 51-56 og Social Forsorg 1841-67, pag. 57-61, Fattigvæsenet fra 1867, pag. 97-100.

Jan Kanstrup og Steen Ousager: Kommunal opgaveløsning 1842-1970, Odense Universitetsforlag 1990:

Inge Bundsgaard og Peter Korsgaard: "Kommunal socialforsorg indtil 1933"

Vibeke Filipsen: "De fri Fattigkassers relationer til det kommunal fattigvæsen 1856-1907"

Eva Molin: "Filantropi, folkekoncerter og fornøjelser i Søborg i begyndelsen af århundredet – om Fru Koncertmester Mathilde Marius Hansens folkekoncerter." Gladsaxe Bladet 19.10.1999

Nete Balslev Wingender: Gammel og fattig. Skøn og ret i den tidlige alderdomsforsorg 1891-1922. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1994.

En driftig cykelhandlerfamilies krønike

Af *Arne Jørgensen, "Bristol"*

5.11.95
I løbet af efteråret 1995 modnedes den tanke hos mig, at jeg burde nedskrive Bristols historie, så mine efterkommere kunne få glæde af at vide noget om det, der bevirkede, at min far og mor startede Bristol 1. marts 1938. Jeg håber, at mine børn vil fortsætte denne beskrivelse i mange år fremover.

Arne Jørgensen

Tiden før 1938

Min far, der var født 16.09.1902, kom i lære som maskinarbejder på et værksted på Amager. Han havde en bror, Valdemar, der var 18 år ældre og allerede nogle få år efter århundredeskiftet havde startet en cykelforretning i Tycho Brahes Allé på Amager. Senere flyttede forretningen til Amagerbrogade 163, hvor den ligger den dag i dag, hvor den bærer navnet "Stjerneborg". Min far begyndte i ca. 1920 at arbejde i Stjerneborg og var der til 28. feb. 1938. Det meste af tiden som bestyrer af forretningen. Jeg er født i Hollænderdybet, men i 1933 flyttede vi til Amagerbrogade 163 og boede i lejligheden lige over forretningen. Som dreng havde jeg min daglige gang i Stjerneborg, da jeg elskede at være i forretningen og på værkstedet. Jeg havde ikke nogen cykel selv, men gik hen til en anden cykelhandler i Parmagade og fik lov til at låne en lille cykel..... Min ven Frode Andersen, der var 5 år ældre, lærte mig at køre, og jeg fik da også en cykel selv. Jeg elskede at male cykel. Den skiftede tit farve. Min onkel Valdemar havde også en engrosforretning, der hed Poul Jørgensen og co. Den lå først i Flensborggade og senere i Nansensgade 61. Der var onkel Valdemar til kl. ca. 15. Han kom så til Stjerneborg, og så måtte jeg ikke være i forretningen mere.

Jeg ved ikke, hvornår mine forældre fik tanken om at blive selvstændige, og jeg kender heller ikke det økonomiske grundlag. Der

blev fundet et lokale på Søborg Hovedgade 85 - en gammel bindingsværksbygning, der var bygget af nedrivningsmaterialer fra nogle toiletter i Tivoli. Mine forældre begyndte at ordne og gøre forretningen i stand. Der blev bygget en flot facade. Knaldgul og lavet af masonit. At den ikke fløj væk i stormvejr har altid undret mig. Vinduerne lå alt for højt, men husværten gik med til at sænke dem uden beregning. Min onkel Valdemar hjalp min far med varer fra Poul Jørgensen og Co. Der var et butikslokale og et kombineret baglokale og værksted. Cykelskur i gården. Gammeldags wc uden vand. Det første, min far lavede, var at lave et halvtag, så der kunne repareres cykler i fri luft om sommeren. Der var et blomsterbed på et par kvadratmeter. Nørmark Jensen, der var mekaniker i Stjerneborg, fandt på navnet Bristol. Han sagde, det var et godt navn, da alle kunne udtale det og stave det. Søndagen før vi åbnede var en meget kold dag. Far havde lavet reklamer, der skulle uddeles. Min far troede dengang, at vi ville få mange kunder på Bispebjerg. Vi tog sporvognen alle fire (Mine forældre, min søster og mig selv) til Bispebjerg og delte reklamer ud hele vejen til Bristol. Da vi kom ud til forretningen, helt gennemfrosne, lavede mor frikadeller til os, og vi tog da hjem godt trætte. Forretningen var da klar til åbning.

Åbningsdagen
1938

Den 1. marts 1938 var Bristols åbningsdag. Jeg gik på Øresundsvejs skole, og efter skoletid skulle jeg tage til Søborg for at være hos min far på den første dag. Jeg havde fået 40 øre til sporvognen. Jeg skiftede på Rådhuspladsen til linie 16 og kom så til Bristol. Min onkel Valdemar kom på besøg for at se sin brors forretning. Han købte et element til 35 øre og betalte med 5 kr. Han ville ikke have penge tilbage, da det bragte uheld, mente han. Jeg var ved at tabe næse og mund, at han betalte 5 kroner for et element til 35 øre. Min far kørte på cykel fra Amager til Søborg hver dag. Min mor var min far en god støtte i forretningen. Min mor blev cykelmekaniker med stort talent. Jeg kan huske, at min mor skar sig meget modbydeligt på en kædekasse. Det resulterede i et ar, min mor havde på fingeren alle sine dage. Det var uden tvivl en barsk begyndelse. Salget var meget småt. Der var ikke meget at rutte med, men det gik da. Der blev set på lejlighed i Søborg, og valget faldt på en lejlighed i ejendommen Kiplings Allé 1, 1. sal.th. Vi flyttede til Søborg den 27. april 1938. Den 2. Maj 1938 begyndte min søster Gerda og jeg i Søborg skole i 4. og 6. klasse. Efter skoletid gik vi altid til forretningen. Mor var også i forretningen, hvor hun

lavede mad i det lille køkken. Jeg fik næsten alle mine kammerater på Lykkesborg Allé. Der blev spillet meget fodbold på vejen. Jeg hjalp min far med at gå ærinder. Mange gange blev en spændende kamp afbrudt af det. Vi havde en dejlig tid i baglokalet. På Søborg Hovedgade 85 var der 4 butikker i alt. Der var først en barber. Den næste forretning var en trikotageforretning, der hed Ulla. En driftig forretning. Den sidste forretning var en lille kiosk. I nr. 87 lå der en slagter Jacobsen. De blev fars og mors gode venner. I 87 lå der også en blikkenslager, der hed Petterson. I nr. 83 lå der en købmand Grausen. Huset var en rigtig gammel købmandsgård med stald, karlekammer, vognport o.s.v. I nr. 102 lå der et ismejeri. Ejeren hed Voldum. Lige overfor os i nummer 102 lå en frugtforretning, der hed Canada. I nr. 104 Jensen Møller, der havde en begravelsesforretning. Bristols sortiment var foruden cykler også radio og belysning. Elektriske artikler var også på programmet. Det er det væsentligste jeg husker fra den første tid. Beskedent salg, men vi havde det dejligt.

Fra "Bristol"s første år, hvor basarbygningen også rummede tre andre forretninger, heraf en barber. Senere overtog Bristol hele bygningen. På fotografiet fra 1938 ses indehaveren.

På afbetaling

1939

Afbetalingssalg var et naturligt led i Bristols forretning. Altid skulle min far ud og rykke. Han havde fået lavet en lille mappe, der passede til kartotekskortene. Den hang altid på styret på en ekstra lygteholder. Udbetalingen var fra 10 kr., og afdragene var fra 3 kr. pr. uge. Der blev solgt tricykler til børn til 39 kr. Der skete en væsentlig ting i

foråret 1939, hvor mine forældre købte en bil. Min onkel Valdemar havde en finger med i spillet med finansieringen. Den kostede 4500,00 kr. Det var en DKW med trækarosseri. Det var den billige udgave uden kofanger og askebæger, men det fik vi senere sat på. Vi havde garage ved siden af, hvor vi boede. Den kostede 8,00 kr. pr. måned. Jeg har glemt at fortælle, at huslejen var 65 kr. pr. måned i forretningen og ca. 75 kr. for lejligheden. Min far havde som en overraskelse bestilt tid til min mor for at lære at køre bil. Det foregik også i en DKW. 5 kr. i timen. Min mor bestod køreprøven første gang, selvom det var den mest berygtede førerprøvesagkyndige i hele landet, min mor var til køreprøve hos. Min mor klarede teorien ved at sige, hun bedst kunne fortælle på tysk. Typisk min mor. Min far var den eneste, der havde bil på hele Lykkesborg Allé. Der skete en lille stigning i omsætningen. Min far og mor virkede glade og tilfredse. I efteråret begyndte anden verdenskrig, men vi mærkede ikke meget til krigen i starten. Ferie var der ikke noget, der hed. Mine forældre var første gang på ferie i 1948.

1940

Livet gik sin vante gang. Salget var stigende, men stadig beskedent. Den 9. april 1940 blev vi besat af tyskerne. Min far har fortalt, at den morgen kom daværende sognerådsformand Fr. Willumsen ind til far for at høre meddelelsen om besættelsen. Der skulle med det samme laves mørklægningsgardiner, der skulle være en sluse omkring forretningsdøren, så der ikke kom lys ud, når døren gik op. Min mor købte noget højrødt dynebolster, så det blev flot. Da krigen var forbi, blev det brugt til dyner. Vi måtte lave mørke rullegardiner overalt, og cykellygter måtte kun lyse med en lille sprække. Det blev forbudt at køre bil. Vores havde kun kørt 13.000 km., da den blev klodset op. Livet gik dog stadig sin vante gang med skolegang, og vort "hjem" var stadig bagbutikken i Bristol. Jeg kan huske, at vi om aftenen den 9. april 1940 var på besøg hos nogle af fars og mors venner, der hed Lietman, og som boede på Niels Bohrs Allé. Da vi skulle hjem i bælgmørke og ikke havde det reglementerede hvide armbind, brugte vi wc papir som et bind om armen for at være lovlydige.

1941

Dette år er der ikke så meget at skrive om. Der begyndte så småt at blive færre varer, men reparationernes antal steg. På et tidspunkt fik vi underhånden besked om, at det ville blive forbudt at sælge cykler med dæk af gammel kvalitet. Vi fik utroligt mange cykler og dæk og slanger på lager bl.a. i garagen på Kiplings Allé.

1942

Dækmangel og mangel på cykeldele begyndte. Dæk blev gemt under filebænken. Antallet af cykler, vi kunne få leveret blev mindre. Alt blev nu repareret. Der blev ikke smidt meget væk. Vi havde nogle utroligt hårde vintre med masser af sne. Jeg hjalp stadig min far i forretningen. Jeg havde en bestemt kreds af kunder, der havde svært ved at komme til Bristol. Der hentede jeg et afdrag hver uge. Der kom en bestemmelse om, at der kun måtte være ganske få varer i vinduerne. Man måtte heller ikke kunne se ind i butikken. Min far lavede en baggrund i vinduet af lister, papir og karton, som vi havde hele krigen ud. Min far havde en kunde i Ganløse, der ikke betalte. Min mor og jeg kørte på cykel til Ganløse for at forsøge at få penge. Det var en dejlig sommerdag. Der var ingen hjemme, men vi havde en dejlig tur. På hjemvejen var vi inde på et traktørsted, der lå ved Farum, for at få kaffe og kage. Ved en anden lejlighed skulle far til Frederikssund, for der var en fogedsag med en kunde, der ikke betalte. Min far og jeg kørte på cykel til Vangede station og tog med toget til Slangerup. Vi havde cykler med og kørte det sidste stykke til Frederikssund på vore cykler. Jeg ventede på torvet, mens far var i retten. Derefter kørte vi ud til Kalvøen og badede, og derefter var vi på restaurant og spiste hakkebøf. Det var en stor oplevelse. Engang blev der luftalarm, lige da jeg kom fra skole. Jeg sagde til min mor: "Hvad skal vi gøre? Vi har ingen kælder at gå ned i". Det som min mor sagde var typisk for min mor. Hun sagde: "tag dette vandfad på hovedet og gå over til bageren og køb noget wienerbrød". Intet kunne bringe hende ud af fatning. Det var nogle meget strenge vintre. Det var en stor artikel at sælge ørevarmere. Min far solgte ørevarmere til 78 øre pr. stk.

Lærling på Amager

1943

Krigen strammede til. Mange varer var rationeret. Jeg gik ud af skolen 15.04.1943, og jeg blev konfirmeret den 18.04.1943 i Søborg kirke. Jeg ville gerne i lære i en cykelforretning, men det var svært at få læreplads. Ingen havde meget at sælge. Jeg kom i lære ude hos Alf Tessum på Islands Brygge. Arbejdstiden var 8–18, fredag 8-19 og lørdag 8-20. Lønnen var 40 kr. pr. måned. Der var ofte spærretid. Altid sad man hjemme i et lille værelse, da det var småt med brændsel. 31. dec. 1943 sluttede jeg med at arbejde på Amager. Min far spurgte mig, om jeg kunne tænke at arbejde i Bristol. Det ville jeg gerne og fik nu 25 kr. om ugen. En virkelig god løn. Det første, der skete, var, at vores mekaniker blev fyret. Jeg blev senere klar over, at min far ikke havde råd til

at have ham. Vi havde en masse reparationer. Vi lappede og lappede med masser af dæklapper. Vi satte slanger sammen for at lave brugbare slanger. Man begyndte at køre på træringe. De hed "Vata ringen". De blev lavet i Gentofte. Jeg blev sendt til fabrikken, der lavede dem for at få fiduserne med at sætte dem på. Det blev jeg meget god til. Vi lavede ovnlakeringer, nye skærme, egere og fælge. Alle smådele blev håndlakeret. Alt blev repareret. Det kostede 98 kr. Det er utroligt, at det var en forretning. Vi fyrede med tørv og formbrændsel. Min far havde fået fat i noget motorolie. Far købte nogle molersten, der kan suge en masse. Stenene blev lagt i olie for at suge olien til sig. De blev lagt i kakkelovnen og kunne så brænde og varme en tid. Der kom jævnligt en mand i forretningen, der blev kaldt "Griber-Nielsen" . han kom med nyslebne gribere, krankaksler o.s.v. Rullerne i navet skulle være større og større efterhånden. Man skulle give brugte dele med tilbage. Hver dag klokken 12.15 blev der hørt radio fra England. Vores bedste radio blev sat til. Vi brugte en rammeantenne for at formindske støjsendernes styrke. Hele nabolaget kom for at lytte om krigens gang. Modstanden mod tyskerne tog til. Vi havde 2 kunder, der var med i modstandsbevægelsen. De var eftersøgt. De havde bedt min mor om hjælp, da de ikke kunne sove hjemme. De boede på vort loft på Kiplings Allé, uden at nogen af os anede noget om det. Jeg var begyndt på handelsskole inde på Julius Thomsens Plads. Jeg var glad for den skole. Vi havde en blændende dygtig regnelærer, der var utrolig god til at lære fra sig. Efter handelsskolen gik jeg til maskinskrivning inde på Rådhuspladsen. Vi blev undervist af Danmarksmesteren i maskinskrivning. Jeg gik også på dekorationskursus, et godt kursus, som foregik om aftenen.

1944

Nu var det ved at være rigtig galt med varer. Vi havde næsten kun lampeskærme at sælge. Masser af reparationer. Nogle af vore leverandører kom med hestevogn. Min onkel Emil havde fået cykelforretning på Enghavevej. Han ringede en dag og fortalte, at tyskerne beslaglagde alt i cykler og cykeldele. De havde lige været hos ham og hentet alt. Han havde kun et par barnestole tilbage. Vi kunne jo også vente tyskerne. Vi tog vores budcykel og læssede den med cykeldele, som vi kørte ned til Lykkesborg Allé 12. En kunde, der hed Saxe, ville gerne opbevare delene, så tyskerne ikke fik fat i dem. Vi drønede frem og tilbage. Jeg havde fået læsset cyklen så meget, at den tippede forlæns. Cyklen punkterede også. Den blev lappet i en fart. Tyskerne kom og stod udenfor. De diskuterede tilsyneladende, om det var en cykelforretning. Vi havde jo kun lampeskærme i vinduet. Pludselig kørte

de igen. Vi åndede lettet op. Vi havde nu et Europakort på væggen. De krigsførende nationers flag sad på knappenåle, og de blev flyttet, når vi hørte nyheder om krigens gang. Da vi ryddede forretningen for at flytte til nye lokaler, fandt vi kortet, men smed det desværre ud. Det havde været sjovt at have i dag. Der blev folkestrejke. Byen blev spærret af. Ingen vand, gas og lys. Der blev lavet barrikader foran forretningen. Brosten blev brækket op. Det var farligt at være udendørs. Der kom en stor tysk lastvogn med soldater. Den kørte op på fortovet for at prøve at komme gennem barrikaden. De havde ikke set vort udhængsskilt. Det blev revet ned af førerhuset og smadret totalt. Det var en skrækkelig tid. Der lå et lille maskinværksted på Niels Finsens Allé 102. Det arbejdede for tyskerne. Det blev saboteret. Adskillige steder blev huse sprængt i luften af tyskerne, hvis man fandt modstandsfolk. Jeg husker, at vi havde fået nogle lysekroner hjem med glaskupler. Det var sjældent. Vi solgte en til en kunde, der hed Nørredahl. Dagen efter han havde fået den, blev nabohuset sprængt i luften. Hans lejlighed blev også ødelagt og den flotte lysekrone fik ikke en lang levetid. Min far var initiativtager til at lukke i sommermånederne kl. 14 om lørdagen. Dengang var der 19 cykelhandlere i Gladsaxe, heraf de 16 på Søborg og Buddinge Hovedgade.

Varemangel og befrielse

1945

Nu kom det år, hvor varemangelen var størst. Bunden var simpelthen skrabet. I 1945 fik vi leveret 8 nye cykler løbet af hele året. Det var den ringeste kvalitet, man kunne tænke sig. Det var cykler, der var lavet af alle mulige rester. Intet i reservedele kunne man købe. Alt blev repareret og repareret. Man var klar over, at tyskerne snart var slået, men den ene måned gik efter den anden. Den 21. marts 1945 var jeg på skole inde på pladsen foran Forum. Der blev luftalarm. Shellhuset blev bombet. Det lå nogle få hundrede meter fra skolen. Huset rystede i sin grundvold. Der var beskyttelsesrum i en sal med sandsække for vinduerne. Jeg vil tro, vi var ca. 500 unge mennesker samlet. Jeg har aldrig været så bange i mit liv. Da luftalarmen blev afblæst, skulle vi tage hjem. Jeg skulle på maskinskrivningsskole på Rådhuspladsen, men det kunne jeg ikke komme, da tyskerne havde spærret gaderne af, da man jagtede de undvegne fanger fra Shellhuset. Skyderi alle vegne. Jeg endte ude på Enghavevej hos onkel Milla i hans cykelforretning. Der var vild opstandelse, da Den franske Skole på Frederiksberg Allé var ramt og 100 skoleelever omkommet. Det gjorde et meget stort indtryk på mig. Om aftenen den 4. maj 1945 spillede jeg

badminton i Marielyst Hallen på Gladsaxevej. Pludselig kom inspektør Lymark løbende ind i hallen og råbte, at krigen var forbi. Han havde hørt det i den engelske radioudsendelse. Der var ingen, der troede ham rigtigt, men da vi kørte hjem på vores cykler, opdagede vi, det var rigtigt. Man havde pillet mørklægningsgardinerne ned. Stor jubel overalt. Resten af året i Bristol gik stadig med at reparere cykler og prøve at skabe en omsætning på den måde. Det var ærlig talt ikke særlig spændende, men min far og jeg arbejdede godt sammen. Det var også hyggeligt at have min mor i Bristol. Lamper og lampeskærme var hun utrolig god til at sælge. Sent på efteråret kunne man ansøge om benzin til at køre i bil. Vi skrev en rørende ansøgning til myndighederne og fik bevilget 40 liter pr. måned, men kun til forretningskørsel. Fars DKW blev trukket på værksted og klargjort. Vi skulle selvfølgelig ud og køre, så snart den var klar. En radio havde vi med for at have en grund til at køre. Vi nåede ud til Hareskovvejen langs med Hareskoven (nuværende Skovdiget). Jeg spurgte min far, om jeg måtte prøve at køre. For første gang i mit liv sad jeg bag et rat. Det var meget, at min far gav mig lov. Jeg kørte et stykke, men efter ca. 1 km gik den i stå og kunne ikke starte. Vi begyndte alle fire at skubbe den hjem. Lige der, hvor Færgemann lå på Bagsværd Hovedgade, standsede der en mand – også i en DKW. Han spurgte, om vi havde problemer. Han havde været ude for det samme. Han sagde, det var snavs i benzintilførslen. Vi pustede i det løsnede benzinrør, og så kunne den køre igen. Mange gange på vejen hjem måtte vi puste i benzinrøret igen, og så måtte vognen på værksted. Der var gammel slam i bunden af tanken. Man kunne ikke få en ny tank, men vi kunne få den galvaniseret, hvis vi selv havde noget loddetin. Det havde vi heldigvis på cykelværkstedet, så den blev repareret og vognen blev driftsikker. Sent på året fik vi nogle engelske radioer, som vi hurtigt solgte, men det var stadig primitive lamper og lampeskærme, vi solgte mest af. Der var næsten ingen varer. Vi ventede på bedre tider med masser af varer.

1946

Forventningerne til at alt skulle blive bedre steg. Alle ventede på forsyningerne udefra. I 1946 fik vi de første engelske cykler hjem, det var en clubcykeltype. Lidt primitive, men alligevel bedre, end man før havde set. Der var Dunlop-dæk på dog i en erstatningsversion. Det var ikke ret mange, man kunne få, så de blev hurtigt solgt. Vores omsætning var dog steget noget. Det gik den rigtige vej. Sidst på året var jeg på session, hvor jeg blev taget til artilleriet og indkaldt til 13. maj 1947. En anden meget vigtig ting skete i 1946. I marts måned begyndte jeg at lære at køre bil. Hos en kørelærer, der hed Skåning. Vognen var en

åben 2 personers Ford V 8 sportsvogn med klap i bagsmækken til yderligere 2 personer. I den første køretime kørte vi ind ad Nørrebrogade. Ved remisen på Nørrebrogade var der en bil, der var ulovligt parkeret. Sporvognen skulle bakke ind i remisen. Den eneste farbare vej var til venstre om sporvognen, mod trafikken. Det var efter ordre fra kørelæreren. Det var en ilddåb. Jeg havde 8 køretimer og fik så kørekortet. Stolt var jeg. Den 1. gang jeg kørte alene var over til Wergelands Allé for at hente en radioreparation. Jeg vendte vognen på vejen for at undgå at køre på hovedgaden. Det syntes jeg var for farligt for en nybagt bilist.

Værnepligt

1947

Min fars og mit samarbejde fortsatte i en god gænge. Den 13. maj 1947 skulle jeg møde som soldat i Avedørelejren. Min mor syntes, jeg skulle køres i bil derud. Jeg bad om at blive sat af lidt før porten til lejren. Jeg ville ikke have, at mine fremtidige kammerater skulle se, at jeg blev bragt af min mor. Der knytter sig en historie til det. Vi kom om vinteren til den danske brigade i Tyskland, og vi lå i Wilhelmshaven. En vintermorgen var jeg sammen med en kammerat ude ved garagen. Vi snakkede om den dag, vi blev indkaldt. Han spurgte mig, hvem den unge pige var, der havde kørt mig til lejren på indkaldelsesdagen. Så kunne jeg jo svare, at det var min mor. Min mor var jo også kun 44 år dengang og så meget ungdommelig ud. Soldatertiden var en hård tid, især da det i sommeren 1947 var en utrolig varm sommer

1948

Jeg blev da hjemsendt den 20. april 1948 og startede så i Bristol igen som udlært. Jeg fik 125,00 pr. uge. Jeg gjorde store øjne, da jeg startede igen. Nu var der kommet så mange varer, at vi kunne sælge dæk og slanger til alle. Cykler kunne nu også fås igen i nogen grad. Min far og mor skulle have ferie for første gang siden 1937. De skulle til Oslo. De fløj derop, og jeg passede forretningen alene og havde bil tilrådighed. Flot.

Byggeplaner

1949

Vi havde den glæde – min far og jeg – at det stadig gik fremad med Bristol. Omsætningen steg støt. Min far var meget afholdt af alle kunder. Jeg har mange gange set min far, hvis der ikke rigtig var noget at

"Bristol" i 1953, da barakken med cykler, radioer og lysekroner sang på sidste vers.

lave, gå ud på fortovet og give sig i snak med folk. Hvis de havde en gammel grim cykel, har jeg mange gange set min far sælge en cykel på den måde. Udbetalingen var 50 til 75 kroner og 5 kroner pr. uge. Det medførte, at arbejdet med at rykke kunder, der ikke betalte, tog til. Altid var der nogle, der skulle rykkes. Det evindelige rykkeri fortsatte ca. 40 år fremover. Resten af året gik sin vante gang. Det var jo onkel Valdemar og onkel Pouls ejendomme i nr. 83 og 85. Der var udarbejdet tegninger til et byggeri, men det trak ud. Der var stadig mangel på byggematerialer. Radioreparationer var også en del af vort virke. Vi havde på Wergelands Allé en radiomekaniker, der arbejdede også for os, han hed Nissen. En meget flink og dygtig mand. Vi havde en del at køre med, når der skulle hentes og bringes, men nu havde vi jo DKW'en at køre med. Vi udlejede også en radiogrammofon til fester sammen med en stak grammofonplader. Det var jo ikke almindeligt, at folk selv havde grammofon. Jeg skulle hente anlægget en formiddag nede på Runebergs Allé efter en fest, men da jeg kom om formiddagen, kørte festen stadig for fulde omdrejninger. Jeg måtte komme igen om eftermiddagen. Når der var højvande i kassen, købte min far nye grammofonplader med de nyeste melodier, så det var nogle gode grammofonplader, vi sendte med.

1950

Det gik stadig støt opad med vores omsætning. Planerne med byggeri på begge hjørner af Lykkesborg Allé blev ikke rigtig til noget. Onkel Poul og onkel Valdemar solgte begge hjørnegrunde til Arbejderbo. De fik en pris, de ikke kunne sige nej til, men fik indføjet i papirerne, at vi var sikret lokaler, når der var blevet bygget. En dag kom der invitation til at se og prøvekøre et nyt transportmiddel, der hed en "cykel med hjælpemotor". Det var et firma, der hed BFC, der indbød interesserede til at komme ud til Islevbrovej for at se den nye cykel med motor. Jeg var interesseret. Jeg sagde til min far, at nu var det sket med at sælge cykler. Vi kørte derud en tidlig morgen, inden forretningen lukkede op. Vi så knallerten og prøvede begge at køre på den. Den kørte alt for hurtigt, og min far var ikke interesseret. Han troede ikke på det. Jeg spurgte min far, om jeg måtte købe en til eget brug og for at eksperimentere. Vi købte 1 stk. og der var nogle måneders leveringstid.

Udvidelse og forlovelse

1951

Dette år skete der flere vigtige ting. Vores nabo, barber og frisør Hansen, flyttede til Søborg Hovedgade 92. Lokalet lejede vi for 65 kr. om måneden. Børge Hinsch hjalp far og mig med at lave hul i muren, så der blev forbindelse mellem de 2 forretninger. Det blev til et flot buehul i væggen. Vi indrettede cykeludstilling, efter vi havde malet og tapetseret. Det blev pænt. Salget steg på grund af det større udvalg. Samme år skete der en anden ting. Vi fik et lager på Niels Finsens Allé 10, der blev brugt som cykellager. Den 24. november 1951 tog jeg ind til byen og gik i Tivoli. Der var et cirkustelt, og der var boksekamp med nogle engelske damer. Da det var set, gik jeg op i Scandia på Rådhuspladsen i Richhuset. Jeg bestilte smørrebrød og en pilsner. Det var snart spist og så kiggede jeg mig rundt i lokalet. Der sad Tove sammen med en veninde. Vi dansede hele aftenen og blev enige om at mødes næste aften for at gå i biografen. Næste aften ville jeg jo meget gerne låne min fars DKW. Men måtte ikke. Satans også. Det ville jo være meget smart at komme i bil. Vi mødtes udenfor Triangel biografen. Vi tog en sporvogn og så en krigsfilm, der hed "2 brændende horisonter". Jeg skal bemærke, at jeg den aften var inviteret til 7 års fødselsdag, da min kusines datter havde fødselsdag. Jeg tror nok min kusine var fornærmet. Men det var jo mere vigtigt at komme ud med en ny pige. Tove boede på Trianglen i et lejet værelse med en lille kakkelovn. Koksene blev opbevaret i en stor trækasse, der var camou-

fleret som toiletbord med et gardin. Tove arbejdede for Schous fabrikker som vinduesdekoratør. Hun havde et distrikt fra Vedbæk til Husum. Der blev kørt mange kilometer på cykel.

Tiden i Bristol gik sin gang. Der var masser af varer, og cyklerne blev flottere. Det blev moderne med stjernestafferinger på stellene. Dengang var der endnu nogle, der kunne håndstaffere stellene. Det var hele kunstværker på stel og fælge og skærme. Nye friske farver kom der nu på cyklerne. Vi lavede stadig mange reparationer, men jeg syntes ikke mere, det var så spændende. Jeg ville hellere sælge cykler.

Etagehuse

1952

Der skete mange vigtige ting det. År. Min far fyldte 50 år, og det blev fejret med en fest. Importen af ure var blevet givet fri, og der var et stort behov for ure. Vi solgte mange ure. Mange på afbetaling. Det gik strygende. God fortjeneste var der. Vi havde kukure, kuppelure, vækkeure og mange andre slags. En nat havde vi indbrud. Væggen, der var af bindingsværk, blev fjernet så tyvene kom ind og ud den vej.

Den beskedne basarbygning under nedbrydning i 1953, hvor den nyindrettede butik står parat. I baggrunden Søborg Hovedgade 106, hvor der i villaen var indrettet snedkerværksted, og ligkistemagasin med gravsten i forhaven.

Her er etagebebyggelsen "Lykkeparken" ved at blive forberedt i 1952: Købmandsbutikken i villaen på Søborg Hovedgade 83, det sydlige hjørne af Lykkesborg Allé er halvt nedrevet, mens lidt af "Bristol" endnu holder stand.

Næsten alle ure blev stjålet. En stor katastrofe, da vi var underforsikret. Om natten blev vi ringet op af politiet, der bad os komme ind på politigården, da man havde fanget tyvene. De havde forsøgt at sælge kosterne på værtshuse, men blev fanget. De havde været bevæbnet under tyveriet. Heldet var med os.

En dag ankom en gravko, og tømrere gik i gang med at bygge plankeværk. Stor sensation. Vi havde ikke kunnet få tidspunktet at vide om, hvornår byggeriet af etagehusene skulle begynde, men nu skete det. Det første, vi måtte gøre var at afgive lokalet, hvor der havde været frisør, men vi havde haft 1½ år med forøget salg. Nu blev huset revet ned og det gamle Bristol kunne netop være der under byggeriet. Kiosken lukkede og Ulla (trikotageforretningen) flyttede i en barak ved Søborg Hovedgade 102. Lige under gavlen til Niels Finsens Allé. Vi måtte pille vort halvtag i gården ned. Skurene blev revet ned. Wc'et forsvandt. Grunden blev gravet. Der var kun 50 cm fra dør til udgravning. En dag kom en snedkermester, der hed Hjort Pedersen og spurgte, om vi ville have tilbud på inventar til den nye butik. Flink, pålidelig

"Bristol" havde en lampeafdeling med noget for enhver smag i 1950'erne.

mand. Vi antog hans tilbud, og jeg lavede tegninger til vort inventar. Byggeriet var det sidste, jeg har set med gammel byggemåde. Træstillads og mursten og mørtel blev slæbt, men der var dog en elevator. Men det har været et utroligt slæb at være murer. Drikkeri florerede. Kvinder stod på lønningsdagen for at forsøge at få mændene hjem med lønnen i behold. Der var til stadighed spørgsmål, der skulle afklares på byggemøder. Det var min fars store skræk. Arkitekten hed Galatius. En meget hoven, ubehagelige personage. Han ville ikke tale med mig, så det var fars lod at klare det. Det var ikke rart, men det gik da. Byggeriet gik i vejret. Det blev et pænt hus.

1953

Et meget vigtigt år. Planerne med indretning gik fremad. Hjort Pedersen lavede inventar og det blev pænt. Tove var flyttet fra Trianglen til Søborg Hovedgade 85, 1. sal. th. Lejede et værelse mod gården af 2 ældre damer. En meget vigtig sag var, at vi antog en cykelmekaniker, der blev hos os i 13 år. Vi indrettede et værksted i vores lokale Niels Finsens Allé 102. Det første Hansen lavede var at sætte pedaler på en trehjulet ladcykel for en klunser, men han havde ingen penge, da han skulle betale, så pedalerne blev taget af igen. Der blev lavet et podie til forretningen for at udstille cykler m.m. Under dette podie fandt vi mange år senere, da vi byggede om, et stykke træ med en meddelelse

om at podiet var sat op den 19.06.1953 af en snedker, der hed Å. Christensen. Denne pind sidder nu under væggen lige til højre for elmåleren. Radiobranchen var ikke god mere. Vi droppede radio, men satsede så på barnevogne og tilbehør. Vi solgte ITKIN og P.M.K. barnevogne En pæn barnevogn kostede 270,00. Der blev også plads til et større udvalg i el-udstyr, højfjeldssole, strygejern, varmeovne, varmepuder, el shavere o.s.v. Alt blev solgt på afbetaling. Tove startede allerede dengang med at hjælpe med ombygningen. Alt blev installeret. I den sidste uge af juni 1953 begyndte vi så småt at flytte vore varer. Mens vi flyttede de sidste varer, blev taget revet ned. Den 29. juni 1953 åbnede vi. Glade var vi alle. Jeg kan huske, at umiddelbart før vi flyttede, solgte vi til cykelhuset i Lyngby zinkbogstaverne med "Cykler". De blev solgt for 50,00 kr. og sad i mange år ovre på cyklehusets gavl i Lyngby. Vi havde den store glæde, at salget steg med det samme. Det var efter tidens forhold en meget moderne og smuk butik, som vi var stolte af.

Giftermål

1954

Også et vigtigt år med store begivenheder. Forretningen gik godt. Salget steg.

Den 24. juli 1954 blev Tove og jeg gift. Vi havde lejet et rækkehus i Valdemarskrogen 34 til 229,00 kr. pr. måned. Vi fik indrettet os meget pænt. Vi havde et dejligt hjem fra starten. Min svigerfar var meget betænkelig, om vi kunne klare huslejen, men Tove arbejdede jo også hos Schou. Det var en lørdag, vi blev gift på Gentofte Rådhus. Vi kørte derover i DKW'en. Min mor, svigerfar og svigermor var med. Det gik lynhurtigt med at blive gift. Min far kunne jo ikke komme med, da han passede Bristol. Vi tog ind til Tivoli og sad på Wivex' terrasse og spiste en flot frokost. Næste dag havde vi fået lov til at låne DKW'en. Vi kørte til Hornbæk på "bryllupsrejse". Vi spiste vores medbragte mad i Hornbæk Plantage.

1955

Det er et af de år, der ikke skete de store begivenheder. Salget gik stadig godt. Min mor passede fortrinsvis lampeafdelingen og sørgede også altid for, at der var flot i barnevognsafdelingen. Vi fik et nyt mærke i barnevogne, Scandia. Vi havde et godt samarbejde med Scandia i alle de år, vi handlede med barnevogne. Hansen passede vort cykelværksted, og far og jeg solgte cyklerne. Vi var glade for den nye forretning, selvom jeg godt kunne tænke mig den meget større.

1956

Det år havde en skyggeside. Far blev syg med dårligt hjerte og kom på hospitalet, men kom sig. Mens far var syg, skete der en ting jeg meget tydeligt kan huske. Det blev ved lov bestemt, at man skulle have pedalrefleks på cyklerne. En lykkeligt ting for cykelbranchen. Utroligt mange pedaler blev solgt. Løse reflekser var en mangelvare. Det var den billigste måde at klare problemet på. Jeg satsede stort ved at købe et parti pedalgummiklodser med refleks. Min svoger hentede dem inde hos Poul Jørgensen og Co. Jeg kan ikke huske, hvor mange det var, men det var rigtig mange. Vi fik dem alle solgt. Fortjenesten var hjemme. På grund af min fars sygdom fik vi ingen ferie det år. I Østeuropa var der uro. Russerne invaderede Ungarn. Der kom en masse ungarske flygtninge til Danmark. I Søborg boede mange af dem på Solnavej. De havde behov for cykler, barnevogne og belysning. De ville gerne købe på afbetaling. Far og jeg var bange for, at vi ikke skulle få vores penge, men alle betalte punktligt, og der var overhovedet ingen problemer i den retning. Det var en festforestilling, når der skulle skrives kontrakt ved hjælp af fingersprog. Et meget positivt samarbejde, og det var rigtig mange varer, vi solgte til disse mennesker.

Det "nye" Bristol i etageejendommen på hjørnet af Lykkesborg Allé, 1953, umiddelbart efter indflytningen.

1957

Min søster Gerda var flyttet fra Odense til Søborg. Først på Solnavej og senere til Søborg Hovedgade 83. Gerda kom også til Bristol og arbejdede hos os i årene 1957-59. Det gik fint, selvom min søster bebrejdede mig, at jeg ikke tænkte over, at der var nogle, der godt kunne blive trætte af mit tempo. Det var sikkert rigtigt. Ellers gik hele det år på en god måde. Far og mor kunne nu tage på ferier med gode venner, enten i bil eller på chartertur. Der var ikke nogle problemer i Bristol. Et vendepunkt i Toves og mit liv blev, at Tove fødte vores ældste søn Henrik den 15. juni 1957.

Udvidelse

1958

Dette år var et roligt år med god handel og ingen problemer af nogen art, men den 10.12.1958 skete der noget meget vigtigt. Vi boede jo i Valdemarskrogen 34, og om morgenen så jeg en annonce i Politiken, der fik umådelig stor betydning for Bristol. Jeg så, at en købmandsbutik på Søborg Hovedgade var til salg. Den skulle ligge på et hjørne. Jeg kørte straks over til far på Brødrevej (på cykel) for at fortælle om det. Vi tog bilen og kørte op og ned ad Hovedgaden, og konstaterede, at det ikke kunne være andet end Søborg Hovedgade 83. Vi blev lynhur-

Gladsaxe Kommune var en "barnevognens by" i 1953, hvor Bristol Cykler havde en bugnende afdeling, for de unge familier.

tigt enige om, at der var en kolossal chance for at udvide. Vi fik fat i ejendomsmægler, boligselskab, bank o.s.v. og henvendte os så til ejeren, der hed købmand Winther. Købesummen blev 25.000 kr. incl. inventar men plus varelager. Jeg kan desværre ikke huske, hvad varelageret kostede, men far og jeg var enige om, at det vi ikke kunne spise måtte sælges i en fart. Handelen gik i orden i løbet af dagen. Alt var underskrevet. Da der var handlet, gik min far ind til vores nabo, der hed Ringsing. Han havde en manufakturhandel. Han havde altid været utilfreds med, at han kun havde et vindue, men betalte det samme i husleje som os. Min far foreslog, at han flyttede til det andet hjørne med 4 vinduer, og vi overtog hans lokale. Han sagde ja med det samme, og det blev aftalt at lige efter jul og nytår ville han flytte og så ville vi tage fat på ombygningen. Sådan sluttede 1958. Et meget vigtigt år.

1959

Efter nytår gik vi i gang med at forberede vores udvidelse af Bristol. Hjort Pedersen, der før havde lavet inventar til os, gav tilbud, som blev antaget. Købmanden blev lukket, og alle købmandsvarer kom ned i vores kælder og blev lagt på lange borde, og vi startede salget af det for at få disse penge også i kassen. Det var især min mor, der var skrap til at sælge af det. Alle blev hevet ned i kælderen for at købe købmandsvarer med rabat. Der var utrolig meget kanel, så alle fik en pose kanel med i købet. Nogle af varerne tog far og mor selv, og noget fik vi og Gerda. Inventaret blev taget ned og det meste sat på vores værksted. Et kæmpearbejde. Midt i det hele blev far alvorligt syg og kom på Gentofte Sygehus... Far kom heldigvis over krisen, men et længere hospitalsophold ventede. Gerda var heldigvis også i forretningen, men et stort arbejde var det.

Facadebogstaverne med kaffe, the og kolonial blev solgt, og i mange år sad de på facaden på Reehs Købmandsgård i Ballerup. Der var en stor 4 kværns kaffemølle. Det var et problem. Den var ligeså tung som et klaver. Vi lånte nogle sækkevogne og fik ved fælles hjælp den over på vort værksted. Jeg kan huske, at vi standsede hele sporvognstrafikken, for det var svært at få den over skinnerne. Den blev averteret til salg, og den blev solgt for 100 kr. Den ville i dag have været mange penge værd. Da lokalet var tømt, gik vi i gang med at indrette vort eget lokale. 3 vægge blev revet ned så der blev passage mellem de 2 forretninger. Jerndragere i loftet var nødvendige. Det viste sig, at der måtte lægges nyt gulv i mellemgangen, da der var forskel på gulvhøjden. Vi fik tilladelse til at lave facade over døren til lejlighederne. Kontor blev flyttet over i et hjørne bag en glasvæg. Barnevognene fik nu deres plads i det nye lokale. Belysning stadigvæk i loft og den nye mellem-

gang. Vi fik lavet flere lampetvægge. Alt blev pænt og godt. Det var en stor opgave at klare, især da far var syg og var på hospital. Den 9. marts var alt klar til indvielse med en lille reception, og den dag kom far hjem fra hospitalet. Alle var glade. En stor hjælp fra Tove og Gerda og fra min mor og vort beskedne personale gjorde det muligt at løse alle problemer. Værkstedet var blevet flyttet til vores nye kælder. Mekaniker Hansen arbejdede stadig for os. Det blev et meget vigtigt skridt i Bristols udvikling, at denne udvidelse blev mulig. Jeg kan oplyse at vores omsætning i 1959 var 395.573 kr.

1960

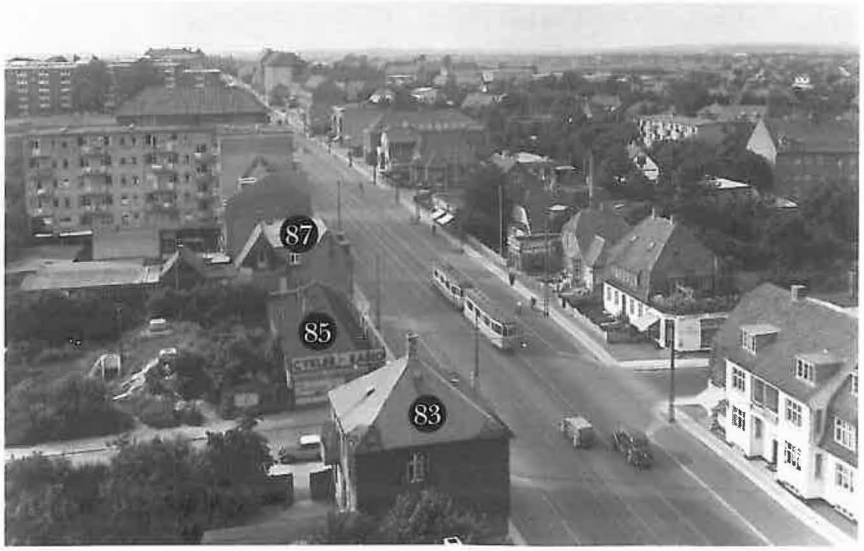
Vi nød, at vi havde mere plads i Bristol, og at værkstedet var under samme tag. Vi solgte massevis af varer på afbetaling. En overgang havde vi over 400 kontokunder. Udbetalingen var 50 til 75 kroner på en cykel. Afdragene var 5 kr. om ugen. Far og jeg havde et kæmpearbejde med at kræve penge op hos besværlige kunder. Tusindvis af kilometer blev kørt for at rykke. Nogle gange også til provinsen. Nu havde vi 2 biler, så far og jeg deltes om rykning af kunder. Hvis der ikke blev betalt, snuppede vi cykler og barnevogne. Utallige er de historier, der kan fortælles i den anledning. Det er mærkeligt at vi aldrig har lidt overlast. Vi havde stativer bag på bilen til cykler. Når cyklen var hentet, havde vi færdigskrevne breve, der blev listet ind ad postkassen og så hurtigt tilbage til Bristol for at ringe til politiet for at fortælle, at vi havde hentet cyklen. Hver onsdag blev der skrevet rykkerbreve. Vi havde 3 grader af rykkerbreve, og der blev ført nøje regnskab med, hvordan de virkede. Men det mest effektive var jo personligt besøg, som jo altid skulle være om aftenen eller lørdag eller søndag. Året 1960 var et roligt og stille år, hvor alting gik sin vante gang.

1961

Atter et roligt år med støt fremgang på alle vareområder. En af de vigtigste ting det år var, at Kjeld Simonsen blev antaget. Kjeld Simonsen var søn af en af fars og mors gode venner. En god medhjælp, en god sælger og et godt samarbejde blev der ud af det

1962

1962 var det sidste år, min far levede. Stadig fremgang i Bristol. Dette var også et stille og roligt år. Den største begivenhed var, at Anders blev født den 31. juli 1962. Fødslen gik godt, selv om det også denne gang var med kejsersnit. Der skete det meget uheldige, at da jeg skulle over på hospitalet med en blomst til Tove, lå der flere damer på rad og række på gangen i senge. Jeg kom ved en fejltagelse til at kysse den

Udsigt over Søborg Hovedgade fra Søborg kirkes tårn 1952. Til højre ses grøntforretningen "Canada". Huset er nu revet ned ligesom Ligkiste-magasinet, senere Gladsaxe Bladets redaktionslokaler, og erstattet af etage-byggerier. Til venstre ses den gamle Bristol Cykelforretning I nr. 85. Adres-sen blev bevaret, da den nye ejendom Lykkeparken blev opført. Familien Jørgensen ejede begge hjørnegrunde (nr. 83 og nr. 85), som blev solgt til "Arbejderbo" i 1950.

forkerte dame med samme hårfarve som Tove. Det grinte vi meget af det år. Dagen efter, at Anders var født, trådte omsen i kraft med forhø-jede priser på alle varer. Alle varer skulle mærkes om. Stort arbejde.

Et kvart århundrede – anden generation

1963

Det år var vort 25 års forretningsjubilæum. Det blev fejret på dagen den1. marts med en reception i forretningen. Der var mange gratu-lanter og gaver. Meget festligt. Frokost i skøjtepavilionen på Vandtårns-vej. Fin frokost med mange gæster fra cykel-, lampe- og barnevogns-branchen. En meget mindeværdig dag. Min mor blev nogle uger se-nere syg og kom på Gentofte Amtssygehus. Hun fik at vide, at hun kun måtte ryge 3 cigaretter om dagen, men hun besluttede på stedet at holde helt op. Hun røg aldrig siden. En utrolig præstation. Den 29. maj 1963 glemmer vi aldrig. Telefonen ringede om morgenen i Valdemarskrogen. Fars og mors rengøringsdame kunne ikke komme

ind i villaen på Brødrevej 19. Tove og jeg kørte hurtigt derover. Der var kommet politi og ambulance. Vi fik at vide, at man havde fundet min far død på badeværelset af et hjerteslag. Ambulancemanden fortalte, at det var helt forbi. Politiet aflåste villaen. Far blev kørt væk til Retsmedicinsk Institut, og vi fik nøglerne hos politiet. Mor forlangte at komme hjem fra hospitalet med det samme. Døren til badeværelset var ødelagt, men vi fik en snedker til at ordne den hurtigt. Tove og jeg med vores børn flyttede til Brødrevej for at kunne støtte min mor. Far blev bisat fra Søborg kirke den 6. juni 1963 ved en smuk højtidelighed. Det lyder utroligt, men vi var blevet sultne. Mor foreslog, at Gerda, Ole, Tove, min mor og jeg tog til Søllerød Kro for at spise noget mad, og derefter på Mariebjerg Kirkegård for at se alle de smukke blomster. En trist dag var til ende. Nu manglede vi jo en mand i Bristol. Dagen før bisættelsen havde vi annonce i Politiken, og samme dag antog jeg en ung mand, der hed Peter Nørgård. Han var i øvrigt nevø til Lise Nørgård. Han startede den 7. juni 1963 og han var en god medhjælp. Det havde altid været min fars privilegium at skrive skilte. Det gjorde han også suverænt. Dagen efter kom de første engelske Silver Cross barnevogne hjem.

1964

Mor var ked af at bo på Brødrevej nu, da far var død. Mor fik lejlighed på Søborg Hovedgade 104. Lige over for Bristol. Hyggelig lejlighed. Gerda og Ole overtog Brødrevej og indrettede sig et meget pænt hjem der. Vi ville også gerne have vort eget hus og så på mange huse. Vi fandt et dejligt hus på Pæremosevej i Ballerup. Vi bestemte os for dette hus. Vi valgte tapeter, og da vi skulle skrive papirer, satte sælgeren prisen op med 10.000 kr. uden varsel. En svinestreg. Den handel blev ikke til noget. Nogle uger senere så vi en annonce om et hus på Våbenstedvej 87. Vi så på det og syntes godt om det, selvom der faktisk var et værelse for lidt, men fandt ud af at vi kunne lave soveværelse i kælderen. Det købte vi, og alle formaliteter blev ordnet. Vi overtog det i oktober 1964. Den aften, vi kom derud for at overtage huset, var der ingen hjemme, men naboens datter kom for at aflevere nøglen. Vi var jo spændt på at tage det rigtigt i øjesyn. Vi flyttede. Henrik var ked af at flytte. Han var lige startet i 1. Klasse. Det første, vi lavede var at sætte Henriks togbane op, for vi mente, at det kunne tiltrække nogle kammerater, men det blev aldrig noget problem. Henrik fik hurtigt mange skolekammerater, som han nu 32 år efter stadig kommer sammen med. Vi fik travlt med at male og gøre klar til indflytning. Stort arbejde. Da vi flyttede ind, havde vi det meget pænt. I Bristol gik det uden større problemer. Mor var stadig en stor hjælp i forretningen.

Indtil 1983 lå dette cykelværksted på hjørnet af Tinghøjvej og Tinghøjparken. Huset til højre, kaldet "Sporten", blev i 1887 brugt af sogneråd til møder – det var foreningen "Sport", der tilbød det dengang "hjemløse" sogneråd sine lokaler.
Hvor cykelværkstedet lå, er der nu en græsplæne. "Sporten" ligger der stadig ved siden af Søborg Autocenter på hjørnet af Telefonvej.
Foto: 1983

Hver eftermiddag kom mor og ordnede især barnevogne og belysning. Et godt samarbejde,

1965

Tove blev mere og mere engageret i Bristol. Hun pyntede vinduer for os og var en stor hjælp med mange ting. Ellers var 1965 ikke noget særligt bemærkelsesværdigt år. Det var ved at være moderne med Combi- og klapcykler. Det gik stadig godt på alle områder.

1966

I 1966 overtog jeg formelt Bristol, og min mor blev sikret en aftægtsydelse der var livsvarig. Det var noget, den forrige revisor Nielsen ordnede. Gerda og Ole havde jo overtaget Brødrevej. Da vores gamle mekaniker Hansen standsede på grund af alder i Bristol, henvendte jeg mig til et lille cykelværksted, der lå i et skur oppe i Buddinge på Tinghøjparken. Det ejedes af en cykelmekaniker, der hed

Knud Brovsting. Jeg forespurgte, om han var interesseret i at ordne vores reparationer som lønarbejde. Vi leverede reservedele og hentede og bragte reparationer. Det kom der en aftale om, og det virkede fint i mange år. Efterhånden udviklede det sig til, at vi også leverede de varer, han selv skulle bruge. Vort værkstedsproblem var løst.

1967

Nu gik det stærkt med combicykler og klapcykler. Den 2. november1967 fik vi for første gang leveret cykler fra S.C.O. Vi fik leveret 3 combicykler, som vi købte, da vi havde haft en forespørgsel, men stadigvæk var Poul Jørgensen & Co vores hovedleverandør. Da vi nu fik lavet reparationer hos Brovstings cykelværksted i Buddinge opstod behovet for en varebil. Vi tog springet og købte en lille kassevogn, der hed Fiat 600 med hækmotor. Den var billig. Jeg har stadig fakturaen. Den kostede 9846 kr. 1/3 af salget var afbetalingssalg. Ellers skete der ikke så meget det år.

1968

Nu gik det rigtig stærkt med combicykler. Fra Stjerneborg havde vi fået en idé om at sælge boremaskiner og tilbehør dertil. Også på afbetaling. Det fik vi et godt salg i, da næsten ingen havde en boremaskine privat. Efter nogle år ebbede det ud. Markedet var ligesom blevet mættet. Sideløbende med vores belysning havde vi også et stabilt salg i tørrehjelme, curlers, ozonlamper, højfjeldssole, shavere, lommelygter og motionscykler. Vi har faktisk handlet med mange forskellige ting i tidens løb. Dog har cykler altid været vores tyngdepunkt, men alt det øvrige var jo forsøg på at have et salg uden for cykelsæsonen. Året 1968 bød ellers ikke på de store sensationer.

Tredje generation på vej

1969

Erhard Jacobsen var borgmester i Gladsaxe. Han havde en idé om, at man på Søborg Hovedgade burde have baldakiner på forretninger, så kunderne kunne gå i tørvejr. Med hans velsignelse blev der fra kommunens side givet tilladelse til at etablere baldakiner. Det var et firma, der hed Plan i Århus, der leverede baldakinerne. Det var en større investering og mange forretninger på Hovedgade fik sat baldakin op det år. Vort behov for mere lagerplads blev større. Lige overfor lå der et lille mejeri, der hed "Egely". Det lukkede, og vi lejede det til lager for cykler. Det havde vi i mange år. En anden vigtig ting var, at Henrik begyndte så småt at hjælpe til i forretningen efter skoletid. Det var

Henriks spæde start i cykelbranchen. Vi havde altid lærlinge og bydrenge til at hjælpe os. Jeg ved ikke, hvor mange lærlinge vi har uddannet, men det er mange. Støt og rolig fremgang med salget.

1970

Foran Bristol var der en åben plads med et rundt cykelstativ. Kommunen etablerede et anlæg med jernbanesveller og buske. Der blev plantet nogle træer, og det så pænt ud. Den 21. maj 1970 blev der holdt et vigtigt møde nede i vores kælder på Våbenstedvej. En kreds af cykelhandlere stiftede Cykelhandlernes Fællesindkøb. Formålet var fordelagtige cykelindkøb. Lageret var i Poul Ottesens cykelforretning på Nørre Farimagsgade. Alt blev betalt kontant. Senere blev det flyttet til Østerbro. Vi gjorde mange gode indkøb ad den vej, og der blev også købt mange combicykler og klapcykler fra Junior Werke i Østrig.

1971

Fra en gammel prisliste fra Cykelhandlernes Fællesindkøb kan jeg se, at priserne fra et tilbud fra 29.01.1971 var følgende:

Ex-lygter 2,25, ex-elementer 1,00, dæk 6,70, slanger 2,65. Det var billigt og det var gode varer.

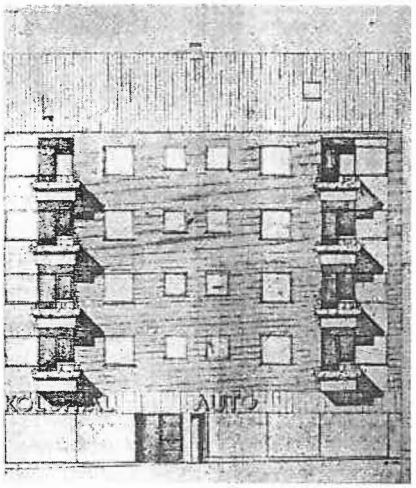
1972

Der var altid problemer med at få vores afbetalingsafdrag. Altid var der kunder, der skulle rykkes. Masser af kørsel og arbejde på ubekvemme tidspunkter. Ved et tilfælde kom jeg i forbindelse med en jurist og et firma, der hed Arco Finans. Det lå inde på Strøget. Efter forhandlinger blev vi enige om, at han købte usolide fordringer til kurs 50. Det var en betingelse, at kunden boede på bopælen. Jeg ringede så ind til ham, når det var aktuelt, om det passede ham, at jeg kom. Jeg ville jo have pengene med hjem kontant. Det gjorde jeg for det meste, og det løste mange af mine problemer og skånede mig for meget arbejde. Pludselig en dag, efter at dette samarbejde havde stået på i nogle år, var han flyttet, og trods store anstrengelser fandt jeg ham aldrig, så dette samarbejde ophørte. I 1983 fik vi lejet en kælder, Søborg Hovedgade nr. 83. Den havde vi megen glæde af. Det lykkedes os også at få flere garager. Man kan se, at vi solgte mange brugte cykler som Brovsting lavede til os på en udmærket måde. I slutningen af december 1972 blev Bristol lavet om til et A/S med Arne, Tove og min mor som ejere.

1973

Borgmester Erhard Jacobsen var fortaler for, at forretningerne på

Nabo til Bristol var endnu en villa med butik I nr. 87. Her har der været store planer om etagehus med 16 lejligheder og to butikker. – I dag er der grønt område.

Søborg Hovedgade skulle have baldakiner over fortovene. Den havde vi jo fået sat op i 1969, men den trængte til en renovering, så i august 1973 blev den repareret for 20.000 kr. + 12½ % moms.

1974

Det gik super med vores salg. Der skete flere vigtige ting det år. I Søborg Hovedgade 89 var der en nedlagt rulleforretning. Den lejede vi til lager, og den gjorde god gavn. Midt på sommeren var der cykelløb på Søborg Hovedgade. Vi havde cykeludstilling på midterrabatten og havde god reklame ud af det. Det vigtigste, der skete var dog, at vi besluttede os til at købe nyt inventar. Det blev besluttet, at det skulle være norsk inventar, der hed Nobø. Pænt og moderne. Jeg har glemt at skrive, at Henrik var startet fuldtids i Bristol i august. Et frugtbart samarbejde begyndte. Vi fjernede podiet og lavede faktisk alt selv. Det gamle inventar blev solgt til en cykelhandler i Vanløse. Da vi brækkede podiet i forretningen ned, fandt vi en træklods med datoen, da det blev sat op i 1953. Der stod håndværkernes navne. Vi satte en seddel på med dato for nyt inventar. Da vi i efteråret 1993 fik nyt inventar igen, satte vi yderligere en seddel på. Disse ting sidder på kældervæggen til højre for elmåleren bagved det nye inventar. Mens vi fjernede podiet, skar Arne sig i låret med en el-rundsav. Stor flænge i

låret. Skadestue og sammensyning. Heldigvis havde jeg ikke ramt knæskallen. Der blev hamret og banket, malet og ordnet, der blev sat brun hessian op på væggene, og der kom folie på lampeskærmehylderne. Det blev meget vellykket.

1975

I nummer 87 lå der en villa med slagterforretning. Der boede også en smedemester Petterson, som senere flyttede. Huset lå næsten som en ruin i en årrække, men der åbnede så en forretning med skumgummi. Den så forfærdelig ud. Den lukkede også og blev revet ned, og der blev etableret et lille anlæg, der er der den dag i dag. Vi glædede os over vores moderniserede forretning, og Henrik var en god hjælp i Bristol.

Slut med lamper

1976

Der var kræfter i gang for at få ensartede lukketider. Det kneb med at blive enige, men vi gjorde som de fleste. Vi lukkede ugens 3 første dage klokken 17.30, torsdag klokken 19.00, fredag kl. 17.30 og lørdag kl. 13.00. Momsen blev reduceret med 5%. Det vil sige at alt, der blev solgt, skulle der fratrækkes 5 %. En meget vigtig og vidtgående beslutning blev truffet. Vi sluttede med belysning. Vi kunne efterhånden ikke rumme alle de nye cykler og cykeldele, så derfor blev beslutningen taget. Det gik fint med at få det solgt, og de sidste lampeskærme blev givet til en tombola. Det gav en masse plads. Det blev en stor gevinst for Bristol at få lavet denne forandring. Annoncerne til jul i de lokale blade bød på følgende: dæk 16,85, Winther tricykler 299,00 og SCO letvægtscykler til 448,00. Jeg kan i øvrigt bemærke, at vi i april 1974 averterede SCO racercykler til 869,85 kr. Den blev kaldt en Københavnerracer, fordi det særligt var i København, den blev solgt. Det var i sin vorden med racere. Der var mangel på frikranse. Vi kunne kun få disse cykler, hvis vi selv kunne levere frikranse. Vi afholdt fransk uge med Motobecane cykler og med udskænkning af Dubonnet og sodavand til børnene.

1977

I annoncer fra dette år blev der averteret SCO clubcykler til 798 kr. og letvægtscykler til 449,85 kr. Der var åbnet en cykelforretning på Hjortespringvej i Herlev. Den solgte billige tyske Jaguar cykler. Der blev solgt rigtig mange. Når der kom cykler hjem hos ham, var det med kæmpelastvogne fra Tyskland. Henrik var helt knust, når han så det. En dag

kom min genbo over til mig med et eksportblad fra Taiwan med mange cykler. Vi fik en idé om også at sælge billige cykler for at tage konkurrencen op med Jaguarcyklerne. Vi skrev til alle cykelfirmaer og fortalte, hvor dygtige vi var. Vi fik mange svar og tilbud, og det endte med, at vi bestilte en container med racere, børnecykler, BMX-cykler og turistcykler. Tunge cykler, men meget billige, da dollarkursen var helt i bund.

1978

Dette var det år, hvor vi havde 40 års jubilæum. Et begivenhedsrigt år. Vi fik containeren med Taiwan cykler hjem. Stort arbejde med at klargøre dem. Racercyklerne, der havde 10 gear kostede 789 kr. med alt udstyr. Cross-cyklerne 548 kr., 848 kr. og 898 kr. Turist med stangtræk 798. High racere 469 kr. og 498 kr. Vi brugte dem til vort jubilæumssalg og havde pyntet flotte vinduer med billeder fra det gamle Søborg og det gamle Bristol. Jubilæet blev fejret med reception og en fest på Våbenstedvej. En fin dag. Anders ekspederede for første gang i Bristol. Det var jo, før han startede hos os. Han solgte en Shimano 600 ex gear til 222 kr. Vi fik de første Scoop cykler fra SCO, og vi havde også Viscount cykler på programmet.

Sportsforretning

1979

Der skete utroligt meget i 1979. Vi var begyndt at lave påhængsvogne. Brovsting bukkede rør og svejsede. Vi malede dem og købte plastikbaljer, der var gode som kasser. Jeg tror, at vi nåede at sælge ca. 300, inden det stoppede. Den store model kostede 598 kr. og den lille 278 kr. Det var en god forretning. Vi solgte dem også engros. Henrik havde i handelsskolen i Odder truffet nogle sportshandlere og fået den idé, at vi burde have en sportsforretning. Jeg følte det som lidt af en trussel fra Henrik med, at han måske ikke havde nok i cykler. Vi fik chancen den 6.03.1979, da vi så en annonce om at modeforretningen Jimbo på Søborg Hovedgade var til salg. Den kostede med alt inventar og lidt værdiløse varer 34.000 kr. Vi slog til og købte den. Da vi havde handlet med Jimbo, lukkede han butikken og satte et skilt i vinduet "Lukket på grund af velstand". Så gik vi i gang med at lave sportsbutik. Vi købte varer hos de forskellige leverandører. De første varer, der kom hjem, var nogle fodboldstrømper fra Select. Vi snedkererede og malede. Den 27.04.1979 åbnede vi med et stort åbningssalg. Den første dag solgte vi for 13.000 kr. Det var flot. Alle etableringsudgifterne blev på 57.200 kr. incl. moms. I åbningsannoncen var der kondisko til 49,50

kr., fodboldstøvler til 24,50 kr., træningsdragter til 100 kr. Det var en succes fra starten. Jeg kan huske min svoger Ole sagde, da vi satte hylder op: "Vi sætter kun 1 skrue i hver hyldeknægt. Det varer nok ikke så længe, før vi skal pille det hele ned ..." Sådan en spøgefugl var Ole. Henrik og jeg var enige om, at vi ikke ville handle med ski, da det havde en kort sæson, men allerede det første år fik vi ski ind, da efterspørgslen var der. Vi læste bøger om skiløb, og Henrik lod, som han var ekspert. Vore leverandører var meget flinke til at hjælpe Henrik med råd og dåd. Alt dette var et stort vendepunkt i Bristols historie.

1980

Et år, hvor der skete mange ting. Vi havde fået forbindelse med et firma i England, og derfra importerede vi nogle racercykler, der hed Saracen. Pæne cykler i en fin kvalitet. Det var en god ting, som vi kunne tjene godt på. Vi blev opfordret af "Stålhest" til at blive medlem. Der blev igangsat en stor annoncekampagne med nogle annoncer med stålhestene siddende på en lang cykel til 10 personer. Gode annoncer og megen morskab under optagelserne. Vi havde et stort ønske om at blive Adidas forhandler. Vi var først på året inviteret ud for at se deres showroom, men kunne ikke købe noget. Hen på sommeren gik det i orden. Henrik afgav en ordre, og den blev sendt med en vognmand til vores sportsforretning. Der var for ca. 50.000 kr. Vognmanden skulle have pengene kontant, men ville kun acceptere en check der var noteret. Jeg måtte over i banken for at få noteret en check for første gang i mit liv. Så blev varerne læsset af. Atter blev der lavet om i Bristol. Barnevognene kom ned i kælderen, så nu havde vi kun cykler ovenpå. Dog havde vi nogle barnevogne i vinduet. Sportsafdelingen lavede en vindeltrappe ned til kælderen. Den var ikke så stor, men der blev da bedre plads, atter et stort arbejde blev gjort. Igen med venners hjælp. I vores annoncer fra den periode solgte vi stadig på afbetaling. Gennem Stålhest fik vi specielle Stålhest-Puchcykler. Stor succes. Vores import fra Taiwan gik godt. Vi fik containere hjem med mange cykeldele, men nu også sportsvarer, telte, ketchere, badmintonbolde o.s.v. En anden ting var der stort salg i, det var moon boots. Store tykke klodsede vinterstøvler. Det gjaldt jo stadig om at være med på det nyeste nye. Et godt år.

1981

I sportsbranchen havde nogle grossister og forretninger slået sig sammen i en organisation, der hed "Sportsringen". Et lovende initiativ. Der blev udgivet et pænt katalog, men idéen var desværre ikke bæredygtig, så det blev lukket igen. Henrik og en sportshandler, der hed

Johansen, og som havde Bagsværd Sportsmagasin, havde fået den idé at lave et motionsløb rundt om Bagsværd Sø. Stor succes. Megen omtale i den lokale presse. Det var et stort arbejde at arrangere, men alt gik godt. Det var mit job at sætte skilte op på ruten omkring søen, og senere tage dem ned. Det foregik på cykel. Dejlig tur. Vi averterede det år stadig med 6 måneder rentefrit. I Stålhestregi blev der købt nogle cykeldæk, der hed "no more flat". Vi troede på idéen, men det var et flop. De var for tunge, hårde og ødelagde cykelhjulene og cyklisternes rygge. De var svære at sætte på. De sidste vi havde smed vi i containeren. Stålhest havde aftale med Puch om mange cykler. De var pæne og lette at sælge. En god vare. Igen fik vi varer fra Taiwan. En solid succes.

1982

Min fætter Egon Jørgensen, der havde lukket sit firma Poul Jørgensen & Co, forsøgte et come back i cykelbranchen. Et svensk firma havde udviklet en plastikcykel der hed Itera. En nyskabelse inden for cykelverdenen. Egon var importør af cyklen, og den blev forhandlet af Frits Sørensen og HF i Randers. Vi solgte 2 stykker, og så gik det helt i sig selv igen. Der blev lavet cykelsti og midterrabat på Søborg Hovedgade. Det gik godt med Gladsaxe konto og Frida konto. Gladsaxe konto blev administreret og finansieret af Magasin du Nord. Fra Puch fik vi nogle billige tyske cykler, der hed Trumph. Dansk Cyklist Forbund lavede det år en prisundersøgelse. På det tidspunkt kan vi se, at en lapning kostede 31,00 kr. Vi havde 400 deltagere til vort motionsløb, der blev afholdt den 12.09.1982. Stjerneborg fyldte i 1982 75 år.

1983

Det var et år, der fik stor betydning for Bristol. Fra den 14. til 23. januar 1983 var der biludstilling i Bella Centret. Der blev lavet en rampe til en cykelbane. Flotte cykler blev udstillet. Og der blev solgt bandereklamer til forskellige cykelfirmaer. Der blev købt et flot blåt tæppe, som vi selv lagde på. Cykler blev solgt til udstillingspriser. Der var konkurrencer og lodtrækning og mange andre aktiviteter. Nu kom et af vendepunkterne i Bristols historie. Det gik supergodt med salget i den lille sportsforretning. Henrik sukkede efter mere plads. Pludselig var der et ledigt lokale lige overfor i nr. 104, da Selandia Radio lukkede. Vi satte alle kræfter i gang for at sikre os dette lokale. Efter megen møje lykkedes det at overtage lokalet på nogle utroligt gode betingelser. Så gik vi i gang. Den 23.02.1983 satte vi annonce i med, at der var et lokale til salg på Søborg Hovedgade 91. Det blev solgt til en dame fra Aakjærs Allé, der ville åbne broderiforretning. Så var det i

orden. Der var en herretøjsforretning på Søborg Hovedgade, der hed Hugo Buch. Han skulle lukke og inventaret var til salg. Vi købte alt inventar fra den butik, et røverkøb. Forkromet stålinventar som var helt moderne. Inventar, som vi har haft utrolig glæde af. Nu gik vi i gang med at male. Gode venner hjalp til, og det blev meget vellykket. Det var et kæmpearbejde. Der blev forberedt til åbningsreception, og den 28.03.1983 åbnede vi butikken. Masser af gæster og kunder. Stor succes. En uforglemmelig dag. Dagen efter åbningen havde vi maratonløberen Allan Zachariasen og badmintonspillerne Kirsten Larsen og Jens Peter Nierhoff til at skrive autografer. Masser af mennesker trak de til Bristol Sport. Dette var en af de store ting, der skete i Bristols historie. I august 1983 fik vi tilbudt medlemskab i Sportmasterindkøbskæden. Det gjorde vi, og det var også en meget vigtig begivenhed. Vort motionsløb blev holdt solo af Bristol, da Bagsværd Sportsmagasin blev lukket. Vi købte i øvrigt hans restlager. Det var et meget aktivt år.

1984

Jeg havde 40 års jubilæum i Bristol den 2. januar 1984. Om aftenen havde vi en festlighed med alle gode venner og kammerater. Der var gadecykelløb på Søborg Hovedgade. Gaden blev afspærret, og Bristol havde en fin udstilling med cykler på midterrabatten. Vort motionsløb samlede 600 deltagere i strålende sol og med havefest derefter. Så kom årets vigtigste beslutning. Det var, at det efter lange overvejelser blev besluttet at slutte med barnevogne efter 31 års barnevognssalg. Der blev født for få børn, og det var heller ikke moderne mere med, at pigerne skulle have dukkevogne. Lageret blev solgt ud. Nu var det en ren cykelforretning. Pærer, lommelygter og el-dele var også ude af billedet. Der skete yderligere en forandring. Vi flyttede alt ski og skitøj til vores kælder, og kunderne blev så henvist til at gå over på den side af gaden. Det hjalp på Sportens pladsproblemer, og det hele virkede også efter hensigten.

"Sports Fashion"

1985

Vi havde stadig Scoop-cykler fra SCO på vores program, men der blev også solgt Peugeot cykler. Den 24.04.1985 blev der igen delt en fin SCO brochure ud. Vi deltog igen på en udstilling. Det var AB, der afholdt den i AB-hallen. Stort arbejde med at stille op, men det blev meget flot og mange aktiviteter. Vi havde modeshow, og vi havde på vores stand opvisning af Danmarksmestrene i Jitterbug. Tiltag der sam-

lede utroligt mange mennesker. Vi havde lånt en kabinecykel til udstilling, og vi havde et pænt salg på standen. Det var god reklame for både sport og cykler. Motionsløbet blev afholdt 25.08.1985 med 550 deltagere. Så kom den store omforandring det år. Broderiforretningen, hvor Sporten startede, blev ledig, og den købte vi. Vi fik nøglerne 1.09.1985. Henrik havde en idé om, at det ville være smart at lave en forretning, der kom til at hedde "Bristol Sports Fashion". Igen malede vi og byggede om, og det blev en lille smart butik med modepræget sportstøj. Inventaret dertil købte vi fra en lukket Inwear butik i Ordrup. Smart inventar i massevis til billige penge. Vi købte også brugt inventar fra en nedlagt manufakturforretning på Søborg Hovedgade. I vores fotoalbum kan jeg se, at Henrik på én gang har solgt 500 træningsdragter til en pris af 27.500 kr.

Atter et år med fremgang og megen aktivitet.

1986

Sporten gik stadig meget frem i salget. Klubsalg blev efterhånden en stor ting samt salg til fritidshjem og skoler gik også godt frem. Lige fra vi havde fået nøglen til "Bristol Sports Fashion", havde vi arbejdet på at gøre lokalet flot til vores nye tiltag. Igen var alle venner parat til at give et nap med. Den 27.02.1986 åbnede vi, og vi havde flyttet vort ketcherværksted derover for bedre at kunne udnytte vort personale. Det var efterhånden helt forbi med at sælge på afbetaling. Gudskelov. Nu var det Finax, Fridakort og senere Handelsfinans, der overtog den funktion. I Aktivbanken på Søborg Hovedgade 55 lavede vi en fin udstilling med Scoop cykler. Vi havde et stort indbrud i Sports Fashion. Der blev stjålet tøj i lange baner. Vi havde stort besvær med at få erstatning fra forsikringsselskabet Nordlyset. Til sidst måtte vi have en sagfører til at klare ærterne. Statsministeren Poul Schlüter var årets cyklist og frokost i Center Court i Amagercentret. Igen udstillede vi i AB. Denne gang med en meget stor stand. Vi havde lånt et højt tårn fra Nike. Meget flot. Vi havde computer til at måle sko. Min svoger Ole passede en cykelbane. Mange var involveret i det projekt. Vi afholdt modeshow, og vi havde Hans Henrik Ørsteds vindercykel udstillet. Vi havde af en cykelsamler lånt nogle veterancykler fra hans samling. Utroligt sjældne cykler, der vakte stor interesse. Mange cykler blev solgt. En god udstilling. I slutningen af året fik vi en henvendelse fra Brødrene Færgemann i Bagsværd. De var interesseret i at sælge deres forretning på Bagsværd Hovedgade, og vi fik den tilbudt. Vi var interesseret, og så begyndte nogle lange og seje forhandlinger om pris og overtagelsesbetingelser. Vi var ude og se på lokalerne. Det kunne blive godt, men ville kræve en kæmpeindsats.

Bristol køber Færgemann

1987

Det vigtigste, der skete det år, var selvfølgelig, at vi købte Færgemann. I efteråret 1987 fik vi nyt gulv i Bristol cykler, og alt vort brune hessian blev malet hvidt. Vi elsker at male i vores familie. I oktober 1987 havde vi igen indbrud i Sports Fashion. Den 16.11.1987 havde vi sammen med Privatbanken en skiaften i Gladsaxe Skøjtehal. Der skete meget det år. Forhandlingerne med brødrene Færgemann var en langtrukken affære. Vi var jo opsat på at købe, og endelig blev vi enige. Vi købte 5.01.1987 og betalte et beløb på hånden. Det var en stor investering. Vi ringede til den store koncern Inwear og spurgte, om de havde mere inventar, de ville sælge. Den samme type som vi før havde købt i Ordrup. Det havde de, og vi kørte ud til nogle lagerlokaler på Amager og kiggede på det. Der var utroligt meget inventar. Vi blev enige om, at alt skulle koste 10.000 kr. incl. moms. Vi skyndte os at ringe efter 2 minitrans og fik det læsset på vognene. Vi var bange for, at der skulle komme en direktør og ødelægge handelen. Vi betalte og kørte til Våbenstedvej og satte det hele i garagen. Det fyldte hele garagen.

Det var aftalt, at vi lørdag den 1.02.1987 skulle overtage Færgemann efter optælling af varelageret. Det var ikke morsomt at gå i gang med, men det blev gjort. Det var jo lidt pinligt, når vi mente at nogle af varerne var ukurante. Nu var Færgemann vores. Vi havde jo forberedt alt. Om søndagen, der var næste dag, havde vi annonce i Søndagsavisen med, at alle cykler og cykeldele blev solgt med 40 % rabat. Vi havde skilte med til cyklerne med udsalg. De blev sat på. Per, som skulle lede butikken sammen med den nye mand Odd og lærlingen Johnny, som vi havde overtaget samt en sportslærling, der hed Anne skulle passe Færgemann. Mandag morgen var vi parat til overtagelsesudsalg. Vi blev stormet. Vi solgte en masse cykler i en fart. Vi havde ikke plads til pengene i kasseapparatet. Kassen blev tømt ved at vi smed pengene ind i pengeskabet. Kassen løb tør for bonruller, så vi måtte opgive at gøre kassen op. Jeg har glemt at fortælle, at hele varelageret var et syndigt rod. Der var en masse at rydde op på. Efter en uges udsalg blev butikken lukket. Resten af cyklerne blev sat op på 1. Sal over værkstedet og solgt derfra. Så gik vi i gang med ombygning. Værkstedet blev holdt åbent, da vi også havde overtaget mekanikeren. Så blev alt inventar fjernet. Alle knallertdele kom over i garagen. Alt inventar blev brækket ned. 11 week-ends i træk arbejdede vi i forretningen. Der var 3 mure, der skulle fjernes. Henriks gode ven Thomas, der er ingeniør, hjalp os med det tekniske. Afstivning blev foretaget. Jerndragere blev lagt op. En morgen ringede Hans og fortalte, at der var ildebrand. Vores kompressor var løbet varm og osede meget. Brand-

væsenet kom, men kun skade på kompressor. Floortex lagde et fint Heugafelt gulv. Vi fik lakeret noget af det inventar, der var der. Det blev en pæn butik. Det var et kæmpearbejde at få det hele til at virke. Nu begyndte det at ligne en cykelbutik i en helt anden skikkelse. Pænt blev det. Den 2. april 1987 åbnede vi med åbningssalg og en fin reception. Alle vore venner kom. En meget festlig dag. Lidt senere på året solgte vi alle knallertdele til en knallerthandler. Vi var lykkelige for at slippe af med det.

Et halvt århundrede

1988

Nu er jeg kommet til vort 50 års jubilæumsår, men inden jeg skriver om jubilæet, vil jeg lige berette følgende: Den sidste afbetalingskontrakt blev udbetalt. Nu var det helt forbi med at sælge på afbetaling. Al kreditgivning var nu Finax, Handelsfinans. Den 11.01.1988 var der atter indbrud i Sports Fashion. Den 12.1.1988 blev der afholdt en cykelaften i Borgernes Hus med Dansk Cyklist Forbund. Vi har nu også fået Bugatti cykler på vort program. I april atter udstilling i AB med cykler og sport. Vi havde Benotto cykler, energidrik blev der skænket, vi havde modeshow, men nu havde vi jo fået rutine i at ordne udstilling. Den 4.06.1988 afholdt vi torvedag hos Færgemann på vort fortov. Mange varer på gaden og friske priser. Det var en succes. 11.09.1988 var der motionsløb igen med regnvejr, men mange deltagere. Nu kommer beretningen om vort jubilæum. Den 1. marts 1988 vil vi aldrig glemme. Dagen startede med, at jeg serverede morgenkaffe for svømmeholdet i Hjortespringbadet. Vi havde lavet et flot jubilæumskatalog, som rigtigt markerede, at Bristol nu var 50 år. Tove, Ann, Desirée og min mor havde lavet en fin reception. Nede i vores kælder var der borde og servering. Masser af mennesker. Forretningen var fint pyntet. Ole havde sørget for, at medlemmer af Tuborgs orkester spillede. Og den helt store overraskelse var, at Ole, Gerda, Bent, Elli, Kirsten og Bjørn havde lavet og svejset en jernskulptur af gamle cykeldele. Den blev afsløret og overrakt ude på gaden. Den vil jeg altid glæde mig over. Det strømmede ind med gaver og gæster. En festlig dag vi aldrig glemmer.

1989

I marts måned havde vi lejet den tomme kioskbod på Bagsværd Torv. Henrik havde fået et parti Nike til en værdi af 250.000 til en sveden pris. Der blev lavet et restmarked af sko og beklædning, og det var helt utroligt så meget, der blev solgt. Kanonsucces. Den 10.03.1989 kom et flot SCO Scoop katalog på gaden. Den 17.09.1989 var der igen motionsløb.

1990

Atter et år med store omvæltninger og flytninger og køb af ejerbutik på Søborg Hovedgade 74, men først vil jeg fortælle lidt om de øvrige begivenheder. Vi havde en cykelaften i Borgernes Hus sammen med Dansk Cyklist Forbund. Nu når vi til en af de store ting i Bristols historie. Nemlig flytningen af sportsafdelingen til Søborg Hovedgade 74, samt sammenlægning af begge sportsforretninger. På Søborg Hovedgade 74 var der ved at blive opført en pæn ejendom med forretninger. Henrik havde set sig varm på disse lokaler, og den 16.05.1990 kom der brev fra Arbejderbo med tilbud over byggeriet. Den 24.08.1990 kommer der brev fra advokat Therkildsen med købstilbud. Vi besluttede os for at prøve at realisere Henriks idé. Anders har jo nok også været indblandet i det. Lange og vanskelige forhandlinger begyndte. Det tog meget lang tid, før alt var forhandlet på plads. Den 7.12.1990 blev en mærkedag. Den dag underskrev vi skødet på Sportmaster Bristol Sports nye lokaler. Pris 2.448.000 kr. En ordentlig mundfuld. Lokalerne blev overtaget. Så begyndte alle forhandlinger med husets håndværkere o.s.v. Vi skrev et salgsbrev til handlende på Søborg Hovedgade med salg af Søborg Hovedgade 91 og Søborg Hovedgade 104. Den 9. Dec. 1990 havde vi annonce i avisen i samme anledning. Det blev nytår og et stort arbejde ventede forude.

Til Søborg Hovedgade 74

1991

1991 vil blive året, der huskes, fordi vi flyttede Sporten til Søborg Hovedgade 74, "Hulegårdsparken", men først vil jeg fortælle lidt om, hvad der yderligere skete det år. Året startede med indbrud hos Færgemann, men det var vi jo efterhånden vant til. 30.04.1991 blev et flot katalog sendt på gaden. Det var i BT-format. Der var høstmarked i Søborgs Hjerte den 31.08.1991. Vi uddelte gratis billetter til en superligakamp mellem Brøndby og Frem den 6.09.1991. For 10. gang blev der holdt motionsløb. Flot vejr, 594 deltagere og fest derefter. Anders havde fået en idé om at sælge fyrværkeri. Det blev en succes, og vi lejede os ind i Super Store og havde en bod der med et meget stort salg. Samtidig leverede vi også til SUMA i Rungsted. Hele planlægningen og arbejdet med at åbne Søborg Hovedgade 74 tog fart. Masser af arbejde og problemer med håndværkere, myndigheder o.s.v., dog blev alt ordnet. Vi solgte Søborg Hovedgade 91 til 2 tyrkere for 57.500 kr. og lidt senere Søborg Hovedgade 104 til Frisør Hans for 90.000 kr. Den 3.01.1991 havde vi annonce med flyttesalg i Søborg Hovedgade 91. Så startede vi på at male med alle vore venners hjælp. 150 liter

maling blev der brugt. Mange søndage tilbragte vi i forretningen for at klare det hele. Ole og jeg ryddede den gamle Sport for varer og inventar. Et kæmpearbejde. Og den 27.02.1991 kl. 19.02 gik den sidste kunde ud af Søborg Hovedgade 104. En epoke var slut.

Der blev lavet en meget flot trappe til kælderen. Ole skrev mange sjove og flotte skilte. Der var blevet lavet en flot åbningsavis, der blev delt ud i hele Søborg. Vi lånte et lokale i kælderen, som vi brugte til at spise i, og det anvendte vi også til reception. Vi pyntede det pænt op, så det blev meget hyggeligt. Pludselig var nøglerne til kælderlokalet væk. Tove havde forlagt dem. Vi måtte have fat i en låsesmed. Stor opstandelse. Den 20.03.1991 invitation til venner og leverandører og den 2.04.1991 kl. 8.00 åbnede vi. En lang kø stod udenfor og ventede. Kæmpesalg den første dag. Masser af sokker blev der solgt. Ole måtte hente nye forsyninger hos Patrick. Et rigtigt teamwork. Vi havde en dejlig reception med en fin stemning og masser af gaver og blomster. Da vi havde lukket, kom hele vort personale for at spise. Ostemanden kom med dejlig mad. Der blev holdt taler, og vi havde en dag, vi aldrig glemmer. Den 4.04.1991 havde vi en ung mand på besøg. Han var Europamester i dart. Der var lavet konkurrence med ham. Stor succes. Masser af omtale i bladene. Lørdag den 6.04.1991 havde vi engageret sambaorkesteret Wip Wap til at spille uden for Bristol Sport. Det trak det halve af Søborg til, og der var sort af mennesker. Den 19.04.1991 havde vi en stor bus fra Nike på besøg for at reklamere for Nike-produkter. Jo der skete meget i den periode. Bristol Sport var en succes fra starten bl.a., fordi vi havde et godt personale, der kunne deres ting. Snart var forretningen en forretning i stadig fremgang. Det var en stor begivenhed i Bristols historie.

1992

Det gik godt i alle forretninger. Sporten i stadig fremgang. Den 18.06.1992 havde vi dartmesteren på besøg i Sporten til at give opvisning og der var lavet turnering. En succes igen. Henrik Andersen, der var fodboldhelten, var til høstfesten for at skrive autografer. Stor interesse og god omtale i bladene. Vort motionsløb i september samler 700 deltagere. I juleoptoget på Søborg Hovedgade havde vi lånt en bil fra Reebok. Den var lavet som en sko og vakte stor opmærksomhed og var god reklame for Bristol sport. Til nytår havde vi igen fyrværkeri med stigende salg, og vi var også i Super Store for at sælge fyrværkeri.

1993

Den 1.03.1993 lejede vi en tom butik på Søborg Torv 6 dage. Vi havde købt et stort parti Nike tøj og sko. Den indrettede vi og havde en

forrygende succes i de 6 dage, det varede. Det var et skægt tiltag, vi havde der. Den 19.06.1993 havde vi de to fodboldtvillinger Michael og Martin Johansen til at skrive autografer. Vi havde en fodbold, der var 2 meter høj til udstilling og gættekonkurrencer. Den 26.06.1993 havde vi gadesalg hos Færgemann med assistance af faldskærmsklubben. Den 3.07.1993 havde vi lavet gademarked for vores ende af Søborg Hovedgade. Det var Anders' idé. Det druknede desværre i regn. Alligevel var det sjovt. Morten havde lavet forhindringsløb foran forretningen på Mountainbikes, og selvom vejret ikke var godt, var der stor søgning. Den 4.08.1993 startede udsalget i Sporten hos Færgemann, og den 21.09.1993 i cykelafdelingen. Den 12.09.1993 havde vi motionsløb efter den kendte opskrift for 12. Gang. Den 27.08.1993 var der stort marked på Torvet i Bagsværd. Vi deltog med en solid succes. Den 26.10.1993 havde vi den store sorg, at min mor blev fundet død i sin lejlighed på Carl Møllers Allé. I foråret 1993 opstod tanken om at modernisere Bristol, da inventaret var kraftigt slidt og umoderne. Sidst i november var forretningen færdig. Vi besluttede os for at lave kælderen efter jul. Det var umuligt at nå før, men vi fik lagt nyt tæppe, så det var pænt til mit 50 års jubilæum. Efter jul fik vi lavet kælderen og vort kontor. Det blev ligeså vellykket. Det var en lang omgang at få lavet det hele, men resultatet blev godt.

Til Rødovre Centrum

1994

Den 2.01.1994 havde jeg 50 års jubilæum i Bristol. Vi havde inviteret til fest på Færgekroen Bi Lidt i Frederikssund. Det skete den 9.01.1994, og det blev en flot fest. Søndagen efter den 9.01.1994 var Henrik og jeg i Bristol for at ordne noget regnskab. Vi tog hjem. Jeg ville en tur på kirkegården og kørte ad Buddingevej. Henrik kom efter mig i sin bil og fik mig standset, og han sagde jeg skulle komme på Våbenstedvej, for der var noget, vi skulle tale om. Vi tog hjem. Anders var kommet. Så kom overraskelsen. Det var køb af en forretning i Rødovre Centret. Henrik og Anders forelagde planerne. Forretningen var i betalingsstandsning og kunne overtages på superbetingelser, der var så gode, at det næsten var utroligt. Vi kørte til Rødovre for at se lokalerne. Det så lovende ud, og jeg var med på idéen. Næste dag gik vi i gang med alle planerne. 4 advokater, direktøren fra Sportmaster og en huslejeekspert fra Sportmaster var med i handelen. Ejeren boede i Spanien, de 2 advokater i Århus, så det var en kompliceret historie. Den 27.01.1994 blev der skrevet kontrakt med Sportmaster, og alle aftaler blev drøftet. Advokat Therkildsen var med. Der var utroligt

mange problemer, der skulle løses. Vi overtog også personalet, alt inventar og udstyr, men ikke varelager. Der var heller ikke så meget. Vi blev anbefalet at gennemfotografere lokalerne, da alt skulle være vores ejendom. Anders tog 72 billeder i løbet af et øjeblik. Der var masser af vrøvl med antallet og beløbet på gavekort, der var udstedt. Det blev dog ordnet til sidst.

Den 26.01.1994 var vi på Rødovre Centrums kontor for at betale depositum og skrive lejekontrakt. Det gik godt til vores tilfredshed. Jeg skal lige bemærke, at vi samtidig var i gang med at modernisere Bristols kælder, der blev færdig den 25.02.1994. Den 29.01.1994 overtog vi lokalerne og fik nøglerne. Så startede oprydning og rengøring. Atter kom familie og venner og hjalp til. Vort personale gjorde en superindsats. Varerne, der var i lokalet, blev kørt til Ringsted, og vi begyndte at køre vore varer ind. Vi tog varer fra Søborg og Bagsværd samt mange varer, der blev leveret fra leverandørerne. Vi havde mindst 15 indkøbsvogne i gang med at køre varer, samt et bjerg af tomme papæsker. Henrik var i Ringsted for at købe de bedste ting fra det gamle varelager. De kom også på plads. Lokalerne blev meget pæne, og den 3.03.1994 åbnede vi med et overtagelsesudsalg. Der var store annoncer i Rødovre Avis. Om aftenen reception, der var meget festlig. Vi var alle stolte over, at vi fik det hele stablet på benene så godt og så hurtigt. Det viste sig omgående, at det var en god handel, vi havde gjort. Omsætningen steg til højder, vi aldrig havde drømt om. Brovsting, der havde været vores mekaniker i mange år, blev syg. Anders klarede i lang tid vores reparationer, men det blev nødvendigt at finde en afløser for Brovsting. Vi antog Robert som mekaniker den 19.09.1994. Den 27.09.1994 fik vi meddelelse om, at Brovsting var død. Vi blev sagt op på vores lager på Søborg Hovedgade 83. Vi fik dog et andet på Søborg Hovedgade 100, så det problem blev også løst. I efteråret 1994 startede en ombygning i Rødovre Centret. Da vi overtog lokalet, vidste vi, at der forelå ombygningsplaner for "Terrassen". Vi fik flyttet vægge, elinstalation, køkken o.s.v. Dygtige håndværkere og vi havde frygtet, at salget ville gå ned på grund af byggeroderi, men det var heldigvis ikke tilfældet. Resten af året var præget af Byggeroderi i Rødovre Centret.

1995

Året startede traditionelt med udsalg i alle forretninger. Jan hos Færgemann lavede en cykel med 83 gear, der fik en fin omtale i Bagsværd Bladet. Der var stadig ombygning i Rødovre. Pavillonen var fjernet og stort roderi, men mærkeligt nok gik det ikke ud over salget. Den 10.05.1995 var der igen motionsløb i Rødovre. 13.06.1995 havde vi opvisning af nogle dygtige rulleskøjteløbere, der hed Supreme Team.

Mange tilskuere. Den gamle disk i Rødovre var opslidt. Vi fik en ny flot Porsa disk den 24.06.1995. 29.08.1995 var der høstfest i Søborgs Hjerte. Igen var det tid for motionsløb i Bagsværd. Det blev afholdt 17.09.1995. Vi havde en vandskade i Rødovre, men resultatet blev, at vi fik et flot nyt gulv. Den 25.10.1995 var ombygningen i Rødovre færdig. Flot resultat. 27.10.1995 deltog Arne i en konference på Christiansborg, som Dansk Cyklist Forbund havde arrangeret.

1996

Året 1996 startede med udsalg hos Færgemann den 2.01.1996. Samtidig startede udsalget i Rødovre. Det næste der skete var, at vi havde en vandskade på værkstedet i Bagsværd den 8.01.1996. Vi fik lagt et fint gulv på vort værksted i Søborg. I løbet af vinteren havde Robert malet værkstedet, så det var en fin ansigtsløftning, vort værksted fik. 28.02.1996 var der udsalg i Sporten i Søborg. 4.02.1996 havde vi cykeludsalg i Søborg. Vi besluttede os for at få en ny facade i Bristol, da den gamle var medtaget. Vi havde noget besvær med Gladsaxe Kommune for at få ordnet formaliteterne. 1. marts 1996 ordnede Jan og Flemming kælderen i Sport Søborg. Der blev sat kalmarfyr på væggene, og der blev investeret i noget nyt inventar. Det var et flot stykke arbejde, der blev lavet. Rødovre Centrum havde 30 års jubilæum den 31.03.1996. 18.03.1996 hentede Anders et parti containercykler, vi fik fra Taiwan. En god handel. 20.03.1996 havde vi fodboldhelten Flemming Poulsen på besøg i Rødovre. Masser af unge mennesker, der ville have hans autograf. En god reklame for Sportmaster Bristol Sport. Vi havde annoncer i bladene for at få mere personale til Sportmaster Bristol Sport. Den 19.05.1996 var Søborg nat i Søborgs Hjerte. Åbent til klokken 22.00. Der var musik og optræden, og vi havde konkurrence med straffekast i basketball. Så havde Rødovre motionsløb i Rødovre. Igen god reklame for Sportmaster i Rødovre. Så var det tid for teltsalg i Sportmaster Bristol Sport. Det foregik 24.06.1996. Billige tilbud og et godt salg. Der blev stadig talt om planerne med udbygning af Søborgs Hjerte.

Det var planen, at der skulle bygges mellem Brugsen og BR Legetøj med lukning af Erik Bøghs Allé. Der skulle dog blive en gennemkørsel. Det ville være fint, hvis det snart kom i gang. Sommerudsalg igen over hele linien med et godt resultat. Henrik blev indvalgt i bestyrelsen i Handelsforeningen. I november 1996 havde Handelsforeningen 75 års jubilæum. Gladsaxe Bladet uddelte en meget flot avis med mange gamle sjove billeder. Vi var deltagere i en vinduespyntningskonkurrence. Morten og Anders pyntede et meget flot vindue med alle vores gamle cykler, cykelting og cykelbilleder. Det var virkeligt godt. Vi vandt 1. præmien og fik et fint diplom, som jeg er meget glad for. Der blev

udsendt et katalog med billige priser på julegaver, hvis man købte inden 16.11.1996. I forbindelse med handelsforeningens jubilæum havde jeg den store glæde at modtage Handelsforeningens vandrepokal for min indsats i handelslivet i Søborg. Da jeg kom på arbejde den 16.11.1996 fik jeg et chok: Kælderdøren var brækket op, og vort pengeskab var stjålet. Stor opstandelse. Der gik mange måneder, før alt var rekonstrueret. Stort arbejde med det. Vi havde også i samme periode indbrud i Sporten i Søborg. 2 mand blev pågrebet af politiet. Securitas og Falck ordnede også alarm igen men havde ikke set, at der gemte sig en tyv i et lille lager. Da Falckfolk og politi var gået, ville han selvfølgelig ud, men kunne ikke komme det, da man skal bruge nøgle for at komme ud. Han tog en håndvægt og kylede gennem ruden og løb væk. Vi ved ikke, om han senere blev pågrebet. Året sluttede som sædvanlig med fyrværkerisalg. 1996 var et godt og aktivt år med en flot omsætning.

1997

Nogle dage ind i 1997 blev fordøren i Sport Søborg brækket op. Der forsvandt tøj for 40.000. Vi var trætte af alt det bøvl med tyverier og indbrud, så vi besluttede at montere rullegitre for vinduerne. En dyr investering, der ikke pyntede i butikken, når de var rullet ned, men det hjalp på indbrudene. I februar 1997 blev vores pumpeautomat i Bristol Cykler brækket op af 3 indvandrere, der blev fanget. Vi havde besluttet at få nyt inventar i Rødovre. Vi fik tilbud på den type inventar, som Sportmaster anbefalede. En stor investering, men det blev flot. Vi havde butikken lukket i 2 dage. Der kom nye tæpper. Disken blev flyttet, skoreolen blev flyttet. Superindsats af hele personalet. Jeg havde fået den utaknemmelige opgave at sælge det gamle inventar. Det blev gjort, men det blev også solgt billigt. I det tidlige forår ordnede vi vores cykelkælder med ophængning af cykeltøj. Anders var blevet meget god til at lave tryksager på EDB. Mange fine skilte og plakater o.s.v. Det var super, og vi havde stor glæde og gavn af det. I april blev der udsendt et rulleskøjtekatalog. Salget steg enormt. Modeshow i Bagsværd med deltagelse af Færgemann Sport. I maj 1997 søgte vi og antog ekstra personale til Rødovre Centrum. Salget steg og steg. I maj 1997 havde vi 4 sider som indstik i Gladsaxe Bladet. Et rigtig flot tiltag, der gavnede vores cykelsalg. Stjerneborg havde 90 års jubilæum i 1997. Min far var bestyrer der i 18 år, inden han åbnede Bristol 1. marts 1938. 23. Maj 1997 fik vi leveret flotte hvide plastikposer med blåt tryk til Færgemann og Bristol cykler. Sportmaster havde flere flotte kataloger, der blev uddelt til alle husstande i vores område.

Rulleskøjter var det helt store hit og salgssucces. I slutningen af maj

1997 havde vi teltsalg i Færgemann Cykler og Sport. I juni 1997 var der sommerfest i Søborgs Hjerte. Tirsdag den 1. juli 1997 glemmer vi aldrig. Et uhørt kraftigt skybrud hærgede København. Det gik ud over Færgemanns kælder. 25 cm. Vand i kælderen. Vi kom i TV Avisen. Kæmpearbejde med tømning af varer i kælder og tørring og vask af tøj. Alle rulleskøjter skulle tørres og vi havde en masse hjemme på Våbenstedvej for at redde varerne. Vort personale gjorde en kæmpeindsats for at redde, hvad der kunne reddes. Vi fik nyt gulv i kælder og kontor. Vi havde også vandskade på Våbenstedvej og fik nyt gulv i fyrkælderen. Den 30. august 1997 var der indvielse af det nyistandsatte torv i Bagsværd. Det var lavet fint i stand. Jernskulptur af Robert Jacobsen blev sat op. Den 9.10.1997 havde vi åbent til kl. 22.00 i Rødovre. Der kom en ny formand i Handelsforeningen i Søborg. Det blev Søren Windfeldt, der afløste apoteker Bols. Julen nærmede sig, og vi pyntede op, og der blev købt fyrværkeri. Julesalget gik flot, og vort fyrværkerisalg var godt. Der var næsten intet tilbage. 1997 var et godt år. Omsætningen var den største, vi nogensinde havde haft.

60 års jubilæum

1998

Året 1998 startede som sædvanlig med udsalg den 5.01.1998 hos Færgemann Cykler. Rødovre startede udsalg den 19.01.1998 og Færgemann Sport den 21.01.1998. Den 4.02.1998 startede Bristol Cykler. Alt med et rimeligt resultat. Den 1.03.1998 var der igen en mærkedag. Vi havde 60 års jubilæum i Bristol. Det blev fejret med jubilæumssalg og en fin reception. Vi fik dejlig mad fra Ostedelikatessen. Det var en fin dag med masser af gaver. Jeg havde den store glæde at modtage en fin blå porcelænsskål fra Handelsforeningen med inskription. Det var i stedet for den vandrepokal jeg tidligere havde fået. Den var jeg meget glad for. Antallet af reparationer var dalet på grund af, at vi var blevet flere til at reparere cykler i Bagsværd. Søborgs Hjerte havde 25 års jubilæum, og vi var selvfølgelig deltager med forskellige aktiviteter. I april sendte vi en flot rulleskøjtebrochure på gaden. Det var blevet "in" at løbe på rulleskøjter, og salget var enormt. I august 1998 havde vi Søborg Natten. Stort salg, og vi havde opvisning med rulleskøjteartister.

3.06.1998 var der ballade i Bagsværd med unge indvandrere. 19 ruder blev smadret, heraf var de 2 vores. I juni 1998 sponsorerede Bristol en cykel til Den Grønne Guide i Gladsaxe. Megen omtale og fin tale fra borgmesteren. 20.06.1998 var der diplommarsch i Søborgs Hjerte. Vi havde straffesparkkonkurrence med en Brian Laudrup fodbold som præmie. AB målmanden Peter Larsen stod i målet. Efterårs-

udsalgene gik i gang i løbet af juli 1998. Og den 27.07.1998 blev en flot udsalgsavis i Stålhestregi sendt på gaden.

Vi havde droppet vores motionsløb omkring Bagsværd Sø. Der var for mange der lavede motionsløb, og deltagelsen skrumpede ind. Men den 27.08.1998 var der Rødovre motionsløb med Sportmaster og Rødovre Centrum som sponsor. Anders og Henrik ville gerne udvide vores aktiviteter. Vi var i forhandling med ejeren af det gamle "Borgernes Hus". Der hvor Steffensens Bolighus havde været. Vi kunne ikke blive enige om lejens størrelse, så det løb ud i sandet. Det var ellers nogle dejlige lokaler, der havde store muligheder. I stedet gik vi i forhandling med udlejerne på det kommende byggeri på Bagsværd Torv. Det blev nogle lange og svære forhandlinger. Vi var interesseret i 375 kvm. i stuen og 350 kvm i kælderplan. Så skulle det gamle Færgemann flyttes med værksted og det hele. Vi forhandlede flere gange, men vi ville have en bedre kontrakt. Vi ville have indflytning den 1.11.1999, og, hvis det ikke var klar til indflytning, så til 1.04.2000. Det vil blive en stor udfordring for alle i Bristol og Færgemann. Da vi nåede nytår, var kontrakten ikke underskrevet endnu.

1999

Anders og Henrik havde i lang tid ønsket at udvide vores aktiviteter. Vi så på mange lokaler. Blandt andet i Hellerup, Vibenshus Centret, Østerbro, Herlev Bygade og i Glostrup Centret. I Glostrup Centret var det så vidt, at der lå en kontrakt foran os til underskrift. Men vi kunne med vores bedste vilje ikke få regnskabet til at hænge sammen, selvom vi havde fået nogle fine betingelser. Det var et pragtfuldt lokale, der kunne være blevet en flot cykelforretning. Vi var i forhandlinger med TKD om en ny forretning på Bagsværd Torv. Det var ikke nemt. Det var først den 5. kontrakt, der kunne bruges.

Den 21.01.1999 underskrev vi. Det gik langsomt med at komme i gang med byggeriet. Endelig kom gravkøer, og det startede. Man startede også på at ordne vejnettet på Bagsværd Hovedgade, så det passede til byggeriet. Det var aftalt, at vi skulle overtage lokalerne 1.04.2000. Vi håber, at tidsplanen holder. Der var orkan 3.12.1999, og vi fik varsel om en mulig forsinkelse. Vi fulgte byggeriet nøje og fotograferede jævnligt. BS Supermarked åbnede deres udvidelse den 22.11.1999. Færgemanns butik blev efter nogle forhandlinger solgt til Kisser Børnetøj. Værkstedet blev solgt til 2 snedkermestre. Alt er ok, men stadig er kontrakten ikke underskrevet. I januar 1999 havde vi de sædvanlige udsalg og noget af det også i februar 1999. Det var ved at være forår og i marts 1999 averterede vi, at de nye cykelmodeller var kommet hjem. I marts 1999 startede Anders en hjemmeside på Internettet med Bristol

Cykler og jævnligt blev der uddelt flotte kataloger fra Sportmaster. Der blev også uddelt et specielt rulleskøjtekatalog. I maj 1999 skete der noget igen. Unibank havde lukket sin filial på Søborg Hovedgade 78. Vi lejede lokalerne fra 19. til 22. maj 1999. Vi lavede et super restudsalg med cykler og sport. Det blev lavet meget flot med stor succes. Der blev solgt rigtig mange cykler og sportsting. Der var samtidig Søborg Nat, så om fredagen var der åbent til 22.00. 28.05.1999 var der Bagsværd Nat, og der var også gang i den.

Hvidovre og Bagsværd Centrum

2000

Et nyt århundrede begyndte. Byggeriet i Bagsværd Bymidte gik trægt. Den 5.01.2000 ringede Henrik og fortalte, at han havde fået at vide, at byggeriet var forsinket i 2 måneder. Krisemøde hos os. Hvad skulle vi gøre? Vi fik med meget besvær lavet kontrakterne om til, at vi senest skulle være ude den 1.09.2000. Ind imellem havde vi også vrøvl med vort cykellager, Søborg Hovedgade 100. Huset skulle formindskes. Det blev klaret ved, at vi fik rykket rundt på lokalerne, så resultatet blev rimeligt. Den 11.01.2000 mødtes vi med Bjarne i Hvidovre for at dele varelageret i grupper. Den 24.01.2000 blev vi enige med Bjarne om, at vi overtog den 19.02.2000. Den 27.01.2000 blev den endelige kontrakt underskrevet, og dagen efter havde vi møde med Hvidovres personale. Det møde gik godt. Anders havde på computeren lavet et flot oplæg. Den 7.02.2000 var Henrik, Anders og jeg i Vejle for at bestille inventar hos Danway. På hjemrejsen studerede vi forretninger i Kolding og Odense. 11.02.2000 møde på byggepladsen. Vi blev lovet nøgler den 1.05.2000. Det bliver en stor forretning. Så havde vi optælling af lager i Hvidovre den 19.02.2000. Så startede en oprydning overalt. Kl. 20.00 tog vi afsked med Bjarne. Nu var Hvidovre vores. 20.02.2000 blev en lang dag i Hvidovre. Oprydning, varetilkørsel. Det blev pænt. Vi var 16 personer i alt. Den første salgsdag i Hvidovre var den 21.02.2000. Mange varer på tilbud og stort salg, men der var mange ting, der skulle falde i hak. Det holdt også hårdt. Så var der rejsegilde i Bagsværd den 1.03.2000. Tegninger fra Danway blev diskuteret og ændret. Den 5.03.2000 udsendte vi over 250 breve til klubber og institutioner i Hvidovre.

Henrik kom i bestyrelsen i Rødovre Centrum. Byggemøde igen. Vi skulle være forberedt på forsinkelser. Nu fik vi papir på, at vi fik nøgle den 6.06.2000. Den 26.05.2000 var der Bagsværd Nat med åbent til 22.00. Stor succes. Vejret var fint. Masser af mennesker og det største salg i Færgemanns historie. Flot fyrværkeri som afslutning. Den

30.05.2000 ringede Erik May til Anders og fortalte, at vi ikke skulle regne med at få nøgle før 01.07.2000. Det er noget møg.

Byggeriet i Bagsværd skred langsomt fremad, men i juni kunne vore egne håndværkere komme til og starte på montering af inventar o.s.v. Det blev et godt resultat, og den 8.8.00 åbnede vi med reception med masser af gæster og et flot salg.

Desværre blev der dagen efter sat et stillads op foran vores butik. Det skulle stå der i 3 uger, men der gik 11 uger før det blev taget ned. Det fine torv foran butikken var i hovedtrækkene færdigt, men Gladsaxe Kommune gennemtrumfede at det skulle være indhegnet med et grimt jerngitter til stor skade for vores forretning. Men kommunen var helt ubøjelig til at flytte det nytteløse gitter. Det famøse gitter blev først fjernet den 25. november 2000.

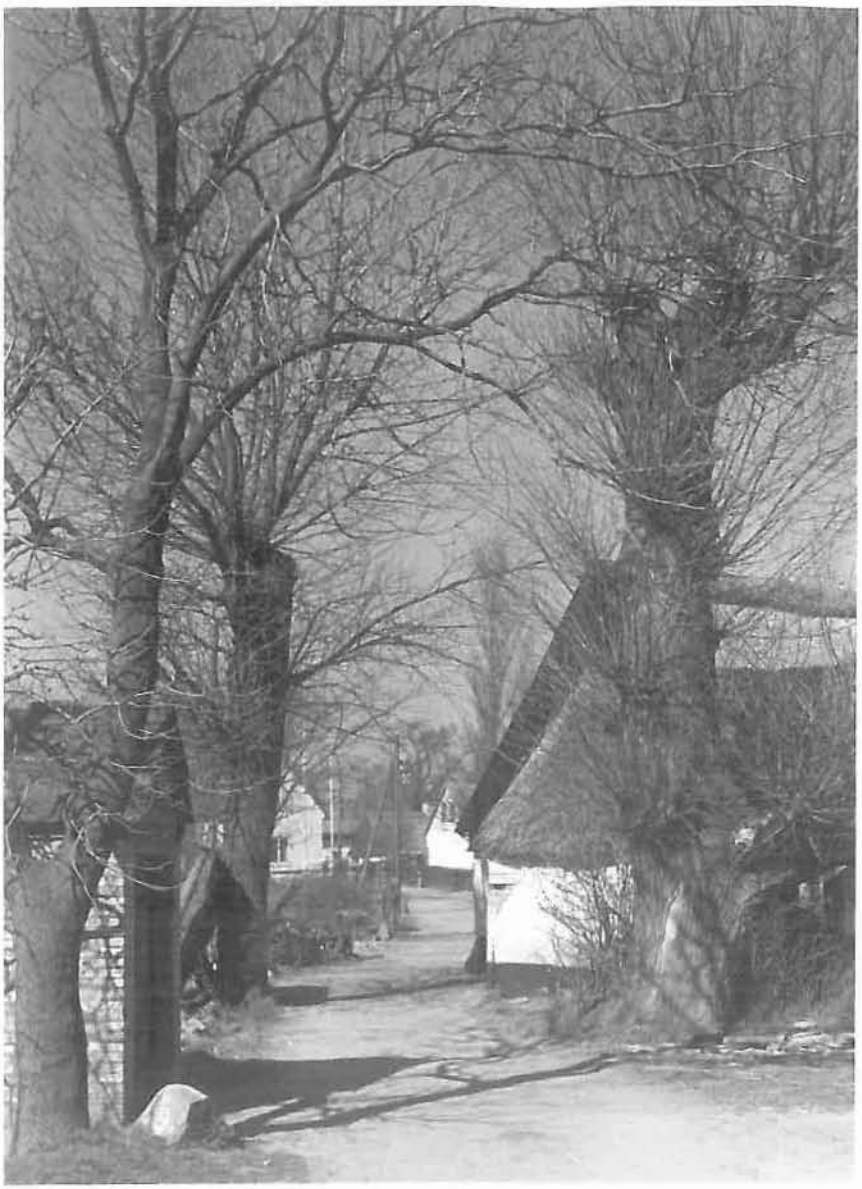
Den 13. oktober 2000 fik vi et fristende tilbud på at overtage en cykelforretning, der ligger i Rødovre Centrum. Forretningen har det pudsige navn "Cykologen".

Atter beregninger og forhandlinger. Det faldt i hak, og den 15. november 2000 overtog vi og driver også den forretning..

Jeg kan slutte denne historie med, at alt dette har kun været muligt ved hjælp af et dygtigt og engageret personale og med hjælp af mine 2 sønner og min hustru.

1. Generation – Axel Jørgensen, (1902 – 1963) g.m. Edith, (1903 – 1993). Åbnede "Bristol" 1.3. 1938 i barakbygningen, Søborg Hovedgade 85.
2. Generation – Arne Jørgensen f. 1928. I lære hos faderen 1944.
3. Generation – Henrik Jørgensen f. 1957 og Anders Jørgensen f. 1962

Redigeret og tilrettelagt af Arne Hermann i samarbejde med Arne Jørgensen.

Gyden, foto 1951 – den nu forsvundne landsbygade med "jordløse" huse.

Da Mørkhøj var en idyllisk landsby

Baseret på erindringsskitser af Charles Thøgersen

Af *Arne J. Hermann*

Mørkhøj var den mindste af Gladsaxe kommunes fire landsbyer, og også den, der længst bevarede landsbypræget. Der var en halv snes gårde, hvoraf størstedelen forblev i landsbyen efter opgivelsen af fællesdriften og de store udskiftninger. Kun tre af gårdene flyttede ud: "Pilegård", der kom til at ligge op til Husum-grænsen, nabo til nuværende Nørre Gymnasium, "Lillegård" ved Lillegårds Allé, og "Torvegård", der lå, hvor Mørkhøj Kirke senere blev opført.

De gårde, der forblev i landsbyen, lå langs den nuværende Mørkhøj Bygade sammen med en række mindre, såkaldt "jordløse" huse, hvor der boede landarbejdere, pensionister, håndværkere, småhandlende o.s.v.

Charles Thøgersen kom til Mørkhøj som barn i slutningen af 1920'erne og har fortalt om sin dagligdag i det gamle landsbysamfund med omtale af mange hændelser og lokaliteter. For oversigtens skyld bringes hans småskitser her i en orienterende sammenhæng.

Først og fremmest kan det forvirre, at den oprindelige landevej mellem Husum og Gladsaxe – Mørkhøjvej – dels blev omlagt og dels – på stykket mellem Mørkhøj og Gladsaxe – skiftede navn.

Det var i forbindelse med udbygningen af Hareskovvej (= Hillerødmotorvejen) i begyndelsen af 1950'erne, at Mørkhøjvej blev rettet ud og løftet op, og at den lille landsbygade blev amputeret og omdøbt til Mørkhøj Bygade, hvor numrene følgelig skiftede fra meget høje til meget lave tal.

Ad Landsbygaden – lige numre

Hvis vi forestiller os, at vi kom ad den gamle landevej fra Husum og skulle til Mørkhøj snoede vejen sig mod højre lige efter den nuværende bro over motorvejen, hvor det første, man mødte, var gadekæret.

Der ligger nu en moderne rødstensvilla, opført af vognmand Linnert Walther Petersen, som har fortalt, at han selv fyldte gadekæret op og lod bygge sin villa på grunden, der i dag har adressen Mørkhøj Bygade 2.

I det, der svarer til nr. 10, lå en af kommunens største gårde, "Enghavegård", der blev købt af Københavns Kommune i 1930 og nedbrændte i 1943. På dens jord ligger bl.a. TV-byen og Enghavegård Skole, Blågård Seminarium og ældrecentret Gyngemosegård. I dag ses fra landsbytiden kun alléen til gården, senere kom der Skolebotanisk Have, og nu er der en børneinstitution på gårdens grund.

Umiddelbart derefter, hvor rækkehusbebyggelsen ved Bykrogen blev opført i slutningen af 1940'erne, lå "Annexgård", oprindelig Mørkhøjvej 268-70, der svarer til Bygaden 12. Dens jord blev i 1920'erne og 1930'erne udstykket, hvor vejene Maj og Juni Allé samt Aprilvej opstod. I Annexgårdens sidste tid, før den brændte i begyndelsen af 1950'erne, husede den "Mørkhøj Ny Kro".

Så fulgte "Toftegård" i nr. 14-16 (oprindelig 272-76), på hvis jord en selvbyggerkoloni opstod i 1930'erne – Juli-, August- og Septembervej. "Toftegård" forsvandt i begyndelsen af 1980'erne til fordel for rækkehusene ved hjørnet af Hjortestien.

Men netop på det sydlige hjørne af nuværende Hjortestien lå i nr. 18 (dengang nr. 284) det lille hus, som familien Thøgersen kom til at bo i, da de kom til Mørkhøj. Det hed i folkemunde "Den gamle Skrædders Hus", fordi det tidligere var beboet af en skrædder ved navn Peter Hansen. Postkassen og de flotte kastanietræer, som Thøgersen omtaler, kunne ses lige til 1981.

Næste gård var "Gyngemosegård", der lå lidt tilbagetrukket fra vejen – lige over for "Mørkhøjgård" (oprindelig nr. 296, senere 20-28). Den blev købt af Mørkhøjgårds ejer i 1914, og de to blev drevet sammen og begge solgt til Københavns Kommune i begyndelsen af 1930'erne.

Sidste gård var "Ladmosegård", der var lagt sammen med en gård i selve Gladsaxe, "Herberts Lyst", der lå lige over for kirken.

Ved Sydmarken begynder det industrikvarter, der blev anlagt i 1940'erne, og som har givet anledning til så mange forureningsproblemer.

Sidste hus i Mørkhøj er det eneste, der eksisterer endnu, men svært at få øje på. Et lille rødstenshus, som oprindelig havde nr. 326-30, men i dag klemt inde, fordi vejen er omlagt. Det er i dag gulmalet ligesom den fabrik, der ligger umiddelbart op til på Sydmarken.

På den videre jord mod Gladsaxe passeres Vandtårnsvej, som her omtales ved sin oprindelige betegnelse: Sandvejen.

Thøgersen omtaler også den berygtede "Ladmose", der lå i "ingenmandslandet" mellem Mørkhøj og Gladsaxe – og strakte sig fra den nuværende trafikplads, over Columbusvej til Rosenkæret. Den blev i op mod et halvt hundrede år – fra ca. 1920 - brugt som losseplads og skal have været et sandt rotte-eldorado.

Den gamle Mørkhøjvej – den ulige side

Vender vi nu om – og følger Thøgersen fra den sydlige indkørsel til Mørkhøj by på venstre side – dvs. de ulige numre, så er i dag samtlige spor af alle de småhuse, der omtales, borte. Udryddet af Fødevaredirektoratets mastodont-byggeri i slutningen af 1990'erne. Her lå landsbysmeden i nr. 5 (oprindelig nr. 263-267), som vi hører om, og søde små huse i nr. 7,9 og 11, der lå ved hjørnet af den lille vej, Gyden, som Thøgersen også mindes.

Lige siden 1963 havde ejendommene på den ulige side af Bygaden været udlagt til "offentligt formål", og de forsvandt totalt op mod årtusindskiftet.

Den hyggelige landsbykøbmand lå i nr. 17 til slutningen af 1960'erne. Så kom den herskabelige "Mørkhøjgård" i nr. 19 – i dag Gladsaxes eneste fredede bygning. Bygningen er opført efter en brand i 1835 – i smukt proportioneret, nyklassicistisk stil. Det var egnens matadorer,

Mørkhøjvej 279= Mørkhøj Bygade 17. Købmand ca. 1935, nedrevet i slutningen af 1960'erne.

der boede der, og gården blev senest drevet sammen med Gyngemosegård – i alt godt 200 tdr. land – af proprietær og sognerådsmedlem Karl Kristensen, som solgte til Københavns Kommune i 1931. I dag ejes Mørkhøjgård af Staten og benyttes af Fødevaredirektoratet, hvis administration og laboratoriebygninger har udslettet sporene efter det landsbymiljø, Charles Thøgersen mindes.

"Den gamle Skrædders Hus" i Mørkhøj, var Mørkhøj Bygade 24, omkring 1930. Huset blev nedrevet 1981 og var beboet indtil få måneder, før det faldt for rækkehusbyggeriet Toftegården. Postkassen var der også i 1981, dog i nyere udgave.

Mørkhøj – en dejlig lille landsby

Charles Thøgersens familie boede i årene 1927 til 1935 i "Den gamle Skrædders Hus" på Mørkhøjvej 284 som lejere hos kommunen. Moderen var død kort før – i 1926 -, og faderen sad alene med fem børn. Charles var da seks år. Han fortæller om sine første indtryk af Mørkhøj, som det tegnede sig i slutningen af 1920'erne:

-"Vi går på opdagelse i denne for os børn så dejlige og skønne lille landsby. – Jeg kan begynde med det hus, vi boede i, - det var kommunens hus for husvilde. Der var ikke så meget at skrive om indvendig, der var hverken el eller varme, det var petroleumslamper, kakkelovn

i stuen og et komfur i køkkenet, hvor der skulle fyres med brænde. Så lad os gå udenfor – lige udenfor døren var der 2 store kastanietræer, og i det ene var der anbragt en kraftig jernbøjle, og i den var der ophængt en dejlig gynge, som altid samlede byens børn der, så det måtte jo gå på skift – og til huset hørte en god lille have bag huset, og ovre i den ene krog af haven lå det udendørs lokum, og det var jo ikke rart om vinteren, hvis man skulle på potten, - så vi havde som mange andre en lille potte under sengen, - og jeg kan fortælle, at det var mit job at tømme spanden, og grave det ned, og der følger en lille sjov historie med det DAS, for der voksede en stor klump rabarber, og når vi så fik rabarbergrød sagde min far: Vi æder bare lort, og vi unger syntes jo det var sjovt.

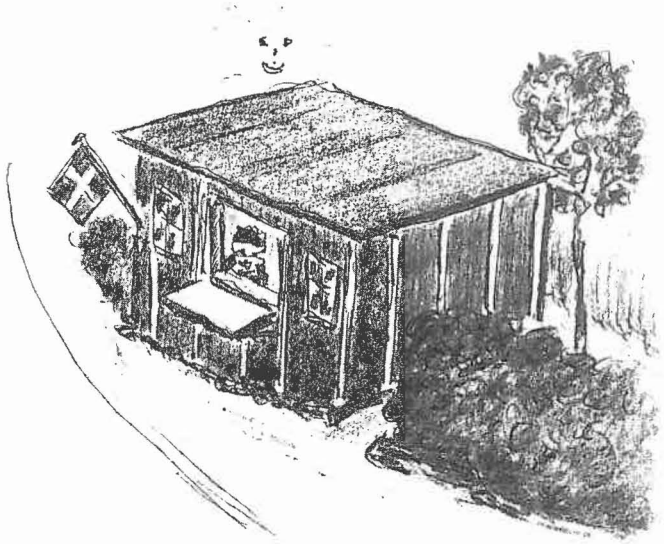
Og så synes jeg, at vi skal på en hyggelig bytur. Lige overfor, hvor vi boede, lå der en lille vej, som hed Gyden, og der boede flere sjove og forskellige mennesker, men det var mest ældre. I det første hus på højre side, lå der et hyggeligt bondehus, - hvor der boede en gammel kone, som hed Matilde, der var en spøjs ældre kone, når man kom ind til hende, og det gjorde vi unger tit, så lå der på køkkenbordet en lille bunke sten, vi kunne jo ikke forstå, hvad de lå der for, - men det opdagede vi snart, for hun havde så meget i sin have foran huset, og det var naboens høns der rendte og hakkede og skrabede i hendes blomster og grøntsager, og lige så snart hun opdagede hønsene, så fik de en byge af sten, og de stakkels høns både skreg og kaglede, og fløj så væk, men det varede ikke længe før de kom igen, og det gjorde stenene på køkkenbordet også, - for hun måtte ud og samle stenene op igen, og det var jo sjov for os unger at se på. De kaldte hende "Madam Svup", for når hun var efter hønsene, så foregik det altid i hendes sutsko, og de svuppede efter hende.

I huset bagved boede der to ældre mennesker, hvor manden, som de fleste her i byen arbejdede på den store proprietærgård, med ca. 200 Td. land, "Mørkhøjgård". Længere ovre lå der også et bondehus, som også tilhørte det store gods "Mørkhøjgård", - det var polakker, som der dengang kom mange af her til landet, - for det var jo billig arbejdskraft, der var 2 piger, Gina og Emma, og jeg gik i klasse med Gina. Det var et hjørne af den lille by, så skulle vi tilbage til Gyden, hvor der var et stort tofamilieshus, og foran huset var der en brønd, som var overdækket med et håndsving, som vist til at hejse vandet op i en lille spand, jeg så det tit. – Der var hverken lys eller vand indlagt dengang, - men livet gik sin gang alligevel. – Der boede en ældre kone, Marie hed hun, med sin store søn, Peter, som var på en gård oppe ved Gladsaxe Kirke hos en gårdejer som hed Michael Hansen, lige overfor kirken. –

Nåh, men vi må tilbage til Mørkhøj, hvor Marie havde en stor hønsegård – og det var også denne Marie, som havde det lille iskagehus nede på vejen om sommeren, - og med dette iskagehus og hønsegården knytter der sig en sjov lille historie, - for om sommeren plukkede vi børn kløver og grønt til hendes høns, og så vankede der altid som belønning en isvaffel med syltetøj og flødeskum, så det var bare med at holde sig til der.

Men nu skal vi videre ned ad Gyden. Der lå på højre side et par huse, i det ene boede familien Svendsen, hvor der var seks børn, og én af dem, Knud, gik jeg i klasse med lige til 7. klasse. - vi sad endda på samme bænk, som var til 2 elever. – Vi var altid sammen, og han var i øvrigt den første i byen, der fik en cykel. Det var skam luksus dengang, - og han havde en ældre søster, der hed Grethe, som gik i samme klasse som min ældste søster Else – som var født i 1917 – og så var der en endnu ældre søster, som hed Ruth. Hun var en sjov og skæg pige, - det var engang til fastelavn, der blev altid slået Katten af Tønden dengang, det foregik ved købmanden, og der skulle vi så have masker på, men de var også billige de kostede 10-20 øre.

Ved siden af Svendsen lå der også et lille hus, hvor der boede en, som hed Poul – og der var også en, som hed Christian. Vistnok i familie til Svendsen. Og så går vi længere ned ad Smøgen på højre side var der træer, men på den venstre side boede der en kunstmaler med et fint hus og en stor smuk have. – Og når vejret var fint, havde han altid

Når det var sommer i den lille by, var det dette for os børn og andre forbikommende det herlige iskagehus.

udstillet sine fine malerier i haven. Så går vi et par skridt videre, der boede sognefogeden, som det hed dengang, jeg mener at huske, at navnet var Poulsen, og han havde med snerydning at gøre, for lidt fremme i "Grøften" lå denne sneplov, som man brugte dengang med hesteforspand. Som jeg husker den.

Så kommer vi ud på Mørkhøjvej, hvor vejen til venstre fører til Husum – og overfor lidt skråt over vejen, - er der på den side en lang opkørsel, til en stor gård, som hed "Enghavegård" og på disse jorder blev det store nye TV-hus opført. Min far var med på byggeriet, det må ha' været omkring 1955-57 – hvor min far arbejdede som snedker men da det begyndte at tage højde kunne min far ikke rigtig klare det. Han blev lidt svimmel i højden, og da var det, han var blevet 67 og holdt op med at arbejde. Men nu går vi en tur tilbage på den gamle Mørkhøjvej, - og der lå dengang et lille gadekær, hvor vi børn legede tit, og kunne løbe på skøjter om vinteren. Og lidt oppe bagved kæret, lå der et lille bondehus.

Så går vi lidt hen ad vejen til venstre, der lå smeden med sin ambolt og blæsebælg, og hvor han, mens gnisterne fløj rundt i luften, smedede nye sko til hestene. Med en stor lang tang tog smeden den rødglødende hestesko, som skulle formes og passe til den hest, som nu var hos smeden, og i gavlen af smedien var der plads til hesten, som blev tøjret i nogle store kraftige jernringe, som var fastgjort på muren. – Jeg spurgte tit smeden: "Gør det ikke ondt på hesten?" når han satte den gloende hestesko på hoven af hesten. – "Nej" sagde smeden, "den har jo en kraftig hov, så den mærker intet". Så lige efter smeden lå der et hus, hvor der boede nogle ældre mennesker. Jeg mener at huske de hed Strømfeld, og der knytter sig også en lille historie ved. Jeg mindes, da vores moder døde i 1926, - jeg var seks år – med 3 mindre søskende, og at de 3 mindste var i pleje hos de ældre Strømfeld – men meget er jo gledet ud af hukommelsen, nu er jeg blevet 77. Og der ved siden af lå det herlige lille iskagehus, som omtalt – som selvfølgelig kun var åbent om sommeren, - med Marie ved disken, og lige skråt overfor lå der en bondegård "Toftegård", hvor ejeren var vognmand og hed Christiansen. Han havde en hel del gamle biler i Laden, men én bil husker jeg særlig godt, en rigtig gammel automobil, og det der var mest sjov ved denne var, - at når han kørte ud i marken, med nogle får og geder, og proppet med halm. Og deres lænkehund på gårdspladsen husker jeg også. Og så lige overfor bondegården lå der et par bondehuse, som mest var beboet af ældre mennesker. Og i det sidste af disse huse boede der en ældre kone, som et par gange havde besøg af noget familie fra Amerika, for uden for holdt der en rigtig "Amerikanerbil" – med udvendig gear og hånd-

bremse, plus et flot bothorn, jeg mener bilen var en "Pontiac". – det var jo et sjældent syn, for der var kun 2 eller 3 biler i byen. Og så den flotte Buick fra proprietærgården. Se så nærmer vi os det hus, vi boede i. Det var blevet malet grønt med byens postkasse på muren, og det var adressen Mørkhøjvej 284 pr. Herlev – og der boede vi til 1935, hvor vi flyttede til Søborg, Dickens Allé 3.

Eneste butik

Vi må ikke glemme byens købmand i nr. 279, der var det eneste sted, hvor vi kunne handle – hos Christian og Hansigne, og der kunne man købe næsten alt. Spegesild i bøtter, kul-koks og brænde, og alskens dejlige sager som kandis og bolsjer i de gode gamle bolsjeglas, og en slikpind kunne man få for 5 øre – og ligeledes et negerkys 5 øre, da kostede en Stjerne øl 27 øre, når jeg hentede øl og cerutter til min far. 3 Golf 25 øre. Det var små priser, men pengene var også små dengang. Og så havde købmanden byens benzintank "Esso"- hvor man kunne dreje på et håndtag og så pumpede benzinen op – der dengang kostede 33 øre pr liter. – men der var jo, som før omtalt, ikke mange

Rester af de gamle bondebyer fandtes endnu enkelte steder i Gladsaxe Kommune I 1960'erne– her den stråtækte Toftegård på Mørkhøj Bygade.

biler i byen, det meste foregik med heste og hestevogn. – Og lige overfor købmanden lå "Gyngemosegård", som var under Mørkhøjgård, hvor de fleste beboere havde deres arbejde, som landarbejdere med høsten og roeoptagning, som dengang var med håndkraft og en roegreb. Og der blev høstet med en såkaldt "selvbinder" og bagefter stukket op på en hestetrukken vogn – hvor en mand med en høtyv, stak det høstede korn op til en mand som var på Vognen og selve forarbejdningen med det høstede korn foregik med en traktor, som havde påmonteret en bred drivrem, som gik hen til tærskeværket, der var altid en særlig duft og støj fra dette høstarbejde. Og ved siden af "Gyngemosegård" lå et ret stort gartneri – og lidt forbi gartneren lå den grønne eng, hvor der altid gik kreaturer og græssede. Og derefter boede der en familie der hed Techow. Og som sidste hus var det en kunstmaler i nr. 326, som hed Odderskov og fortsatte man ud ad vejen, var der en sandvej, meget dårlig til trafik, og derefter lå byens losseplads, hvor der altid brændte et bål, det var datidens renovation, og så var der altid en masse rotter.

Og der var jo også noget, der hed vinter, og jeg husker særlig vinteren 1929. Jeg var 8 år og sneen lå i meterhøje driver, så det var somme tider en kamp at komme i skole. Og fodtøjet var mest træsko, og når vi kom til skolen, den gamle gule kommuneskole på Buddingevej, var der hylder til træskoene. – Og det var i denne frygtelige vinter, at min lidt ældre søster Franciska ikke var kommet hjem fra skole og tiden gik. Og vores far blev urolig, så han tog noget varmt tøj på og gik den vej, som vi altid plejede at gå hjemad. Han søgte og ledte, så kunne han høre en svag klynken. Og der inde i en snebunke sad min søster med skoene på hænderne, som var næsten hel blåfrosne. Lægen sagde, at det var heldigt, for det var lige ved at gå galt. Det er sådan noget man husker!

Og om vinteren lavede vi forskellige lege – for det var jo lange aftener i petroleumslampens skær. Vi spillede tit Ludo og spillede også kort som Hjerterfri. Og så var der den lille radio med krystal, som vi brugte dengang, så kunne man lede med tråden til man fandt en station. Og det var med øreklapper på. Vi kendte jo ikke andet dengang, mens far lå på divanen og læste sin avis.

Og den daglige forsyning var jo en afveksling i hverdagen, når bagerbilen kom fra Bagsværd. Det var Orla Hansen bagermester, som daglig forsynede den lille by. Og der var jo altid folk omkring bagerbilen. Der var wienerbrød 5 øre – ønskede man en flødeskumskage, kunne den købes for 10 øre. Og var der større ønsker kostede en kringle 50 øre. Og hver tirsdag kom slagterbilen fra Buddinge. Hans Jensen mener jeg at huske – med sit udvalg af varer, så vi kunne altid blive forsy-

net med varer, som købmanden ikke havde – og om søndagen kom der gerne en avisdreng med alle slags blade, hvor min far købte Politiken for 10 øre – værsgo – og ville man til Husum, hvor linie 5 havde endestation, så var det på cykel, hvis man havde en, det var skam en luksus dengang.

Skolegang

Der var ingen skole i Mørkhøj, før efter anden Verdenskrig, hvor der opførtes en lille "filialskole" på Mørkhøjvej (nuværende "Lundevang" og senere (i 1956) den første egentlige Mørkhøj skole på Ilbjerg Allé).

Så børnene i Mørkhøj måtte gå i den gamle rytterskole i selve landsbyen Gladsaxe og fra 1922 i den "nye" Gladsaxe skole på nuværende Tobaksvej – som Thøgersen omtaler som den "gamle gule skole". Om sin skolegang fortæller han:

"Og så lige lidt fra min skoletid i den gamle gule skole på Buddingevej (nuværende Tobaksvej). Vi havde i vores klasse 1 A osv. en klasselærerinde, frk. Ødsbjerg. Hun var meget striks. Og vi skulle stå i lige rækker når vi skulle gå i samlet trop op i klassen. Så sang vi i kor:

Olden er en pulverheks
hun tæver os fra 1 til seks
og når så hun engang blir træt
så ligner hun et lokumsbræt.

Men så skulle vi passe på, at hun ikke opdagede, hvem der sang, for så vankede der en lussing. Så havde vi en lærer i religion og sang. Han hed A.P. Frederiksen, men han blev altid kaldt for abe Frederik, men Gud nåde den, hvis han opdagede, hvem det var.

Så havde vi en prægtig lærerinde til gymnastik. Hun sagde altid: "Hvis I gør nogle fine øvelser, så går vi over på boldbanen og spiller fodbold." Vi var jo både drenge og piger i samme klasse, men det gik udmærket.

Så havde vi den årlige skoleskovtur. Det var altid en festdag, hvor man skulle betale en hel krone, og det var jo mange penge for en stor familie, men vi kom da med nogle gange. Vi var engang på Kronborg Slot og en anden gang på Frederiksborg Slot i Hillerød. Og en enkelt gang var vi i Zoologisk Have. Det var jo ikke de store rejser, men de var nye og spændende for børnene. Og på de skoleskovture, jeg kan huske, havde vi et lille musikkorps, som gik forrest med en fane, og vi marcherede fra Gladsaxe skole helt til Lyngby St. Det var en ret lang tur og endelig nåede vi stationen, hvor det store flotte lokomotiv holdt med dampen oppe, og ventede på at få alle passagererne med ud på den for os spændende rejse.

Dette billede er taget en oktoberdag i 1952 fra den nu nedrevne gasbeholder i Mørkhøj. Man ser kun meget lidt boligbebyggelse, så man kunne godt kalde fotoet for et vue over Gladsaxes Industrikvarter eller i hvert fald en stor del af det. Vejen i midten er Sydmarken som nederst skæres af Gladsaxe Møllevej. Yderst til højre bag trægruppen ses Mørkhøjgård, gennem hvis jorder Gladsaxe Møllevej kom til at gå. Nederst til højre i billedet ses taget af en lade som tilhørte Mørkhøjgård.

Vi havde en ½ times gang til skole i al slags vejr. Det var tit en skoledag fra 8-4, - men mere fra 8-2. Men vi børn fra byen havde det altid sjovt, når vi gik den lange tur, og jeg husker tydeligt, at købmandens hund, „Vimmerhale" hed den, den fulgte os mangen en dag til skole, og tit blev den, til vi skulle hjem igen, så den lange tur blev aldrig kedelig. Der var skam ingen skolebus dengang. Hvad ville nutidens unge sige til det i dag? Og så lærte vi noget i skolen, der var ro og disciplin, og derfor mener jeg, at denne årgang blev en god årgang. Så man havde da altid en god ballast at gå ud i livet med. Men i 30'erne var der jo ikke mange tilbud til de unge – for mit eget vedkommende lå det mere til det, man kalder kunstnerisk, da jeg var god til at tegne og skrive digte, og det dyrker jeg stadig, for min far sagde: "Vi har ikke råd til at have en kunstner gående her". Så det blev som så mange af min årgang, bud eller arbejdsdreng til en ugeløn på 15 kr. min klasse var vist den første, der gik i 8. klasse fra 1934-35, og det var en barak,

der blev stillet op med 2 klasser. Og i klasseværelset var der en stor kakkelovn som skolebetjenten fyrede op i, når det var koldt. Så husker jeg også, at overlærer Th. Pedersen havde en bolig på skolen. Så kom tiden da vi skulle flytte fra Mørkhøj til Søborg. Og nu nærmede tiden sig da jeg skulle konfirmeres i Gladsaxe Kirke hos pastor Richard Thomsen, og i denne kirke gik jeg i søndagsskole hver søndag i 7 år, hvor jeg sang oppe ved orglet, hvor præstefruen spillede på orglet. Og ved konfirmationen fik jeg en gave af Fru Dagmar Thomsen, som et minde om søndagsskolen, og denne gave, det ny Testamente, har jeg gemt, så den ligger i skuffen som et kært minde.

Uden stress

Der var selvfølgelig mange andre små og store oplevelser eller ting, som bare skete. Jeg husker særlig én ting. Jeg mindes, at det store elegante luftskib "Graf Zeppelin", skulle overflyve netop vort område. Og ganske rigtigt, hen ad dagen sejlede dette flotte elegante luftskib ind over byen, men ikke direkte over byens huse, for der kunne jo ske et og andet. Men så vidt jeg husker eksploderede den noget senere, men jeg husker ikke helt nøjagtigt hvor og hvornår. Man må huske på at i disse år – i begyndelsen af 30'erne – var alt tilsyneladende roligt og stille. Sådan noget som flyvemaskiner eller andre støjapparater fandtes der ikke meget af dengang – det var en dejlig tid for os børn. Dengang var der intet stress eller jag. Det var ikke opfundet dengang. Vi børn havde vores regler, der var skøn orden i sagerne på den tid. Orden er det samme som disciplin og uden disciplin i en familie eller skole, gik det ikke. Og det kan jeg bevidne, der var fast sengetid og spisetid – Og lidt tidligere om vinteren, da det blev tidligt mørkt – og også i skolen var der disciplin, som jeg omtalte. Og det har børn og unge ingen skade af at lære, det kommer dem til gode senere hen i livet. Men det var jo også en barsk tid, når man tænker tilbage især for os fattige.

Da så konfirmationen var overstået, så skulle man ud at finde et job. Så det blev bud hos en købmand, som jeg omtalte til 15 kr. om ugen. Men der var jo altid lidt drikkepenge. Og nogle år senere fik jeg job som mælkeassistent på Gladsaxe Mejeri, hvor mælken blev kørt ud i hestevogn, og bagefter skulle vi køre mælken ud til de forskellige kunder, og det skete på en cykel. Og der var jeg et godt stykke ind i krigen, men så blev jeg under folkestrejken indkaldt til CB-tjeneste, hvor jeg var ved sanitets-tropperne på Gentofte Amtssygehus, men det var også barsk i al slags vejr. Så besluttede jeg at søge ind til KS – Københavns Sporveje, og søgte så på en annonce, der var i dagbla-

dene. Og i oktober 1945 blev jeg antaget ved KS og blev senere tjenestemand, og der var jeg til 1981, hvor jeg blev nødt til at lade mig pensionere, på grund af dårlig hørelse, og den skade har fulgt mig siden, så jeg i dag knap kan høre noget. Se det var mit liv som barn og ung."

Det nye Rådhus

Familien Thøgersen flyttede til Søborg midt i 1930'erne. Fra den periode berettes der ikke meget, men én ting optog sindene – det nye rådhus, der kom til lige før krigen – i 1937. Om dette fortæller Charles Thøgersen:

"Jeg husker, da de skulle i gang med at bygge det nye nuværende rådhus, for der blev snakket meget om denne sag. Der blev sagt, at det var at alt for vildt – det var alt for dyrt, et "Prestige-byggeri", men bygget blev det.

Og der hvor det flotte Rådhus blev bygget, lå der en lille stille vej – Kontorvej hed den. Og da husker jeg, at på højre side lå sygekassekontoret, hvor man dengang skulle have klistret mærker i et lille hæfte, og så lå der et par små bondehuse, og lidt op ad vejen til venstre lå der en slags kontorbygning, som dengang fungerede som "Rådhus", og foran denne bygning stod der en gammel sprøjte fra brandvæsnets første tid, et rigtigt museumsstykke. Og på hjørnet af Buddinge Hovedgade og Buddingevej var der en stor villa, hvor der boede en doktor Schlanbusch. Dette var jo lidt uden for Mørkhøj by, men havde alligevel en vis tilknytning til byen. Og så var der noget, der hed slagtning af grise. Jeg husker endnu, hvordan de skreg og hvinede, når slagteren kom med den skarpe kniv. Men helt sort var det dog ikke, for efter denne slagtning vankede der blodpølse.

Fattige, men

Og Thøgersen slutter:

"Jeg har været en tur til Mørkhøj for en del år siden, da jeg ville vise min kone, hvor jeg havde leget og levet som barn. Jo, jeg mener stadig, at godt nok var vi fattige, Gladsaxe Kommune var en fattig kommune dengang, men vi var glade alligevel, vi legede jo sorgløse og som barn tænker man ikke så meget over tingene, selvom vi mistede vores mor, da vi var ganske små."

Personalia

Vibeke Filipsen, født 14.11. 1952. Cand. mag. i historie og dansk 1983 fra Københavns Universitet samt arkivar og leder af Gladsaxe Byarkiv. Inden da ansat 13 år ved Landsarkivet for Sjælland.
Produktion:
Sølvmedaljeafhandling om "Ejendomsforholdene i Danmark fra 1680 til ca.1780", 1978.
Medforfatter til gårdbogen "Da vi var bønder", Historisk Topografisk Selskab 1999.
Artikelproduktion bl.a. :
"De frie fattigkassers relationer til det kommunale fattigvæsen 1856-1907",
"Kommunal opgaveløsning 1842-1970", Odense Universitetsforlag1990,
"Snyltere eller værdige trængende" fra Holbæk Amt 1996
Adresse: Agernskrænten 27, 2750 Ballerup.

Arne J. Hermann, lektor, født 28.10.1930. Student fra Metropolitanskolen 1949. Cand. mag. engelsk og dansk 1956. Undervist ved forskellige kurser og oplysningsforbund siden 1950. Ansat ved Akademisk Studenterkursus 1957 og ved Gammel Hellerup Gymnasium 1964 – 2000.
En række tillidshverv inden for Radikal Ungdom og Det radikale Venstre siden 1947, formand for Gladsaxe Radikale Venstre I Gladsaxe 1966-67 og 1991-95, næstformand 1995. Førstesuppleant til Gladsaxe Byråd 1993.
Formand for Gladsaxe Internationale Venskabsforening siden stiftelsen I 1969, formand for Gladsaxe Miljøforening siden stiftelsen i 1975, formand for Grundejerforeningen Lauggård 1978, næstformand i Danmarks Naturfredningsforenings lokallkomité i Gladsaxe siden stiftelsen 1980. Bestyrelsesmedlem i Foreningen Nordens Gladsaxe-afdeling 1975.
Medstifter af og formand for bevaringsaktionen "Aldershviles Venner" 1971. Medstifter af og formand for "Det gamle Gladsaxes Venner" 1981. Medlem af skolenævnet ved John F. Kennedy-Skolen 1966-74, formand 1970-73. Bestyrelsesmedlem i Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune 1985, næstformand 1992.
Formand for Det danske Huguenotsamfund 1989, næstformand i Modersmål-Selskabet 1991. Artikler, foredrag m.v. i ind- og udland om politiske, historiske, pædagogiske, litterære og sproglige emner.
Udgivet: "Gladsaxe Miljøer før og nu, en billedkavalkade", 1987, "Gladsaxe-Buddinge Grundejerforening 1938-88", 1988, "Søborgmagle Grundejerforening 1917-92, 1992, og "Grundejerforeningen Lauggård 1958-98", 1998.
Dekoreret af den Britiske Dronning Elisabeth II med ordenen MBE (= "Member of the Most Excellent Order of the British Empire") 1996.
Adresse: Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg.

Arne Jørgensen, cykelhandler, født på Amager 12.3.1928. Flyttet til Søborg april 1938. Søborg Skole 1938 til 1943. I lære i "Bristol" 2.1.1944. Uddannet som cykelmekaniker, gennemført diverse dekorationskurser, skrivemaskinekurser, handelseksamen, diverse kurser i cykelteknik, regnskab og sprog. Pokal fra Handelsforeningen i 1996. Bestyrelsesposter i Københavns Cykelhandlerforening, Cykelhandlernes Forsikringsselskab og i sammenslutningen "Stålhest".
Adresse: Søborg Hovedgade 85, 2860 Søborg.

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Bestyrelse 2000

Formand: Ebbe Fels, Bondehavevej 146,
2880 Bagsværd, tlf. 44 98 39 41

Næstformand: Arne J. Hermann, Laugaards Vænge 36,
2860 Søborg, tlf. 39 56 20 74

Sekretær: Vibeke Filipsen, Agernskrænten 27,
2750 Ballerup, tlf. 44 65 98 37

Kasserer: Ib Lund, Åsevej 27,
3500 Værløse, tlf. 44 48 46 56

Birte Madsen, Buegården 19, 2.tv, 2880 Bagsværd, tlf. 39 54 77 21
Erik Starup, Skovtoften 14, 2880 Bagsværd, tlf. 44 44 11 12
Hjejl Resen Steenstrup, Jægergangen 6, 2880 Bagsværd, tlf. 44 98 64 41

Illustrationer

Billederne er udlånt fra Gladsaxe Byarkiv, lokalhistorisk afdeling. For enkelte illustrationer i dette bind har det været umuligt at finde frem til den retmæssige copyright-indehaver. Såfremt vi på denne måde har krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil selvfølgelig blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelse i forvejen.